

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

H. P. Lovecraft

Edebiyatta Doğaüstü Korku

Laputa Kitap 1
Araştırma-İnceleme/Korku

Özgün adı: Supernatural Horror in Literature
Edebiyatta Doğaüstü Korku
H. P. Lovecraft
İngilizce Aslından Çeviren: Arif Dursun

Dizi Editörü: Doğan Hezer
Redaksiyon: Özgül Çetin
Son Okuma: Cem Karakuş

Sayfa Düzeni: Raven
Kapak Tasarımı: Dagon

Kapak resmi: Francisco Goya, Witches' Sabbath, 1797-98

1. Baskı Ocak 2018

Baskı:Yön Matbacılık
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi B Blok
Kat 1 No:366 Topkapı/ İstanbul (0212) 544 66 34
Matbaa Sertifika No:12573

Laputa Kitap
Yeşilkent Mahallesi 1805. Sokak No 17/19 Daire No: 15
Esenyurt/İstanbul 0 (539) 894 56 70

Sertika No:35963
ISBN: 978-605-68024-1-6

Howard Phillips Lovecraft

H. P. Lovecraft, 20 Ağustos 1890'da Rhode Island'ın başkenti Providence'te doğdu. 4 yaşındayken okumayı öğrendi ve 6 yaşında ilk şiirlerini yazmaya başladı. Çok küçükken babasını kaybetmesi ve annesinin denetimi altında büyümesi yazdıklarını ve yaşamını etkiledi. Annesinden sonra büyükbabası onun hayatına yön veren en etkili insandır. Sağlık sorunlarından dolayı eğitimini her zaman yarım bırakmak zorunda kaldı ve üniversiteye gidemedi. Korku öyküleriyle tanınmasına rağmen Lovecraft, özellikle hatırı sayılır miktarda mektup da yazmıştır. Mektuplarının yanı sıra şiirler, felsefi yazılar, bilimsel yazılar, edebiyat üzerine incelemeler kaleme almıştır.

Robert Bloch, Clark Ashton Smith ve Robert E. Howard ile yakın ilişkilerde bulundu.

15 Mart 1937'de bağırsak kanserinden Rhode Island-Providence'te öldü.

Lovecraft bugün özellikle edebiyat alanında **Stephan King, Bentley Little, Joe R. Lansdale ve Neil Gaiman**'ın da aralarında bulunduğu birçok yazarı etkilemiştir. Sinema alanında ise **John Carpenter, Guillermo del Toro, Stuart Gordon ve Brian Yuzna** gibi yönetmenler üzerinde büyük etkileri vardır.

Kitapları:

Toplu Eserleri I – II – III, Dost Kitabevi

Edebiyatta Doğaüstü Korku, Laputa Kitap

Edebiyatta Doğaüstü Korku

H. P. Lovecraft

Çeviren: Arif Dursun

İçindekiler

I. Giriş	9
II. Korku Öykülerinin Şafağı	14
III. Erken Gotik Roman	19
IV. Gotik Öykünün Zirvesi	26
V. Gotik Kurgu Sonrası Dönem	32
VI. Kıtadaki Hayalet Edebiyatı.....	40
VII. Edgar Allan Poe.....	46
VIII. Amerika'daki Korku Geleneği	53
IX. İngiliz Adaları'ndaki Tuhaf Yazın Geleneği	67
X. Modern Ustalar	77

I. Giriş

İnsanlığın en eski ve en güçlü duygusu korkudur, en eski ve en büyük korku da bilinmeyen korkusudur. Bunlar psikologların itiraz edemeyeceği gerçeklerdir ve onların bu kabulleri de tuhaf korku öykülerinin bir yazın türü olarak saygınlık ve özgünlüğünü kanıtlamasını sağlar. Bunun karşısında, sıklıkla hissedilen duygular ve dış olaylara tutunan, estetik motifi reddeden, saflıktan yoksun yalın idealizmden gelen materyalist bir karmaşıklığın bütün okları bırakılmakta ve okurlar yapmacık bir iyimserlik düzeyine “*çıkarılarak*” didaktik bir yazına davet vardır. Ancak tüm bu muhalefete rağmen, tuhaf öykü hayatta kalmış, gelişmiş ve mükemmelliğin olağanüstü zirvelerine ulaşmıştır. Daima evrensel olmasa da çağrısı, gerekli duyarlılığa sahip zihinler için dokunaklı ve kalıcı olması gereken derin ve ilkeli bir prensip üzerine kurulmuştur.

Okurdan belli oranda hayal gücü kullanmaları ve gündelikten kopabilme kabiliyeti gerektirmesinden dolayı, korkulu hayalî öykülerin çağrısı genelde dar kalmaktadır. Günlük yaşamın büyülerinden çok az insan yeterince arınabilmiş ve dış seslenişlere cevap verebilecek kadar özgürleşebilmiştir. Sıradan duygu ve olaylar ya da duygu ve olayların duygusal çarpıtmaları hakkındaki öyküler çoğunluğun zevkleri arasında her zaman birinci önceliklidir. Çünkü elbette, bu sıradan konular insan deneyimlerinin büyük bölümünü oluşturmaktadır. Ancak bu duyarlı kimseler daima yanımızdadır. Bazen fantezinin meraklı okları, en zor kafaların karanlık köşelerine doğru yol bulur ve ne kadar rasyonalizasyon, reform ya da Freudyen analizler yapılsa

yapılsın, ıssız bir orman veya şömine başından gelen bir fısıltıyla gelen heyecan ortadan kaldırılamaz. Burada, insanoğlunun başka diğer model veya gelenekleri gibi, zihinsel deneyimlerine gerçekten derince yerleşmiş, dini duygularına denk ve birçok yönüyle yakından ilgili psikolojik bir model veya gelenek vardır. Bu model olmadan, en özümüzdeki biyolojik mirasımızın çok büyük bir kısmının, türümüzün nicelik bakımından büyük olmasa da nitelik açısından çok önemli bir azınlığına karşı ilgi potansiyelini kaybetmesi söz konusudur.

İnsanın ilk içgüdü ve duyguları, kendisini bulduğu çevreye verdiği tepkiler oluşturmıştı. İnsanın, sebep ve etkilerini anladığı olayların yanı sıra, anlayamadığı şeylerin de etrafında zevk ve acıya dayalı kesin duyguları gelişmiş ve ilk günlerde doğal olarak kişileştirmeler, mükemmel çıkarımlarla kendisiyle birlikte olan evren, daha sonra ilkel bir ırk tarafından vurulabileceği gibi korku ve endişe benzeri duygularla örülmüştü. İlkel atalarımız için bilinmeyen, aynı şekilde öngörülemeyen, tuhaf ve tamamen karışık nedenlerle ziyaret edilen, bir parçası olmadığımız ve haklarında hiçbir şey bilmediğimiz varlık âlemlerine ait korkunç ve gücü sınırsız bir nimet ve felaket kaynağı oldu. Aynı şekilde rüya olgusu, gerçek dışı ya da manevi bir dünya kavramı geliştirmeye yardımcı oldu ve vahşi doğanın tüm koşulları doğaüstü bir duyguya doğru öyle güçlü bir şekilde iletildi ki, insanoğlunun kalıtsal özünde din ve batıl inançlar ile doygun hale geldi. Bu doygunluğun, bilinen içgüdüleri ve bilinçaltısını ilgilendirdiği ölçüde, neredeyse kalıcı ve sade bir bilimsel gerçeklik olarak görülmesi gerekir. Çünkü bilinmeyen bölge binlerce yıldır istikrarlı bir şekilde küçülüyor olsa da sonsuz ve gizemli bir hazne hâlâ dış kozmosun çoğunu kapsıyor. Güçlü kalıtsal çağrışımların engin kalıntıları, şimdi artık ne kadar iyi açıklanmış olursa olsunlar eskiden gizemli olan tüm nesneleri ve süreçleri sarıyor. Bunun da ötesinde, eski içgüdülerimizin sinir dokularımıza fizyolojik olarak bağlanmış olduğu gerçeği vardır. Bu durum, şuurlu zihinleri tüm meraklarından arındıracak gibi görünse bile, yine de içgüdülerimizi izah edilemez bir şekilde eyleme geçirebilir.

Çünkü bilinmeyenin faydalı yönlerine ilişkin duygularımız, geleneksel dini ayinlerce ele geçirilerek resmileştirildiğinden, çoğunlukla popüler doğaüstü folklorumuzda yer alan kozmik gizemin daha karanlık ve kötücül tarafına karşılık geldiği için acı ve ölüm tehditlerini zevkten daha canlı şekilde hatırlarız. Bu eğilim, belirsizlik ve tehlikenin her zaman yakın müttefikler oldukları gerçeğiyle doğal olarak gelişim gösterir. Böylece her türlü bilinmeyen âlemi tehlikeli ve kötü olasılıklar âlemine dönüştürür. Bu korku ve kötülük duygusuna, merak ve onun kaçınılmaz hayranlığı eklenir ve insan ırkı oldukça canlılığı mutlaka sürececek keskin duygular ile yaratıcı kışkırtmanın bir bileşimi ortaya çıkar. Çocuklar her zaman karanlıktan korkar. Kalıtsal dürtülere karşı hassas zihinleri olan erkekler de yıldızların ötesindeki körfezlerde titreşebilen veya sadece ölü ve delilerin gözlemleyebileceği fena boyutlarda veya iğrenç bir şekilde dünyamıza çökebilen esrarlı yaşamlara ait saklı ve dipsiz âlemlerin varlığı düşüncesiyle titreyebilir.

Bu temeller ışığında, kozmik korku yazınının varlığı konusunda kimsenin merak müessesesine ihtiyacı yoktur. Bu olgu her zaman var olmuştur ve var olacaktır. Onun kesin canlı varlığı hakkında, ara sıra tam tersi eğilimleri olan yazarların bile zihinlerinden aksi halde kendilerine musallat olmayacak bazı fantastik şekilleri boşaltır gibi münferit öykülerde ellerini denemelerine neden olan güdüden daha iyi bir kanıt gösterilemez. Bu yüzden Dickens birkaç ürkütücü öykü yazmıştır. Robert Browning, korkunç şiiri *Childe Roland*¹; Henry James, *Yürek Burgusu*² (*The Turn of The Screw*); Oliver W. Holmes'un, zarif romanı *Elsie Venner*³; Francis Marion Crawford, *The Upper Berth* ve başka örnekleri ortaya koymuştur. Sosyal Hizmet Uzmanı, Charlotte Perkins Gilman, *Sarı Duvar Kâğıdı*⁴ (*The Yellow Wall Paper*) eserini; mizahçı W.W. Jacobs⁵ ise *Maymun*

1 Kitabın tam ismi *Childe Roland to the Dark Tower Came*- Robert Browning

2 *Yürek Burgusu*, çev. Necla Aytür, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

3 Oliver Wendell Holmes, *Elsie Venner: A Romance of Destiny*

4 *Sarı Duvar Kâğıdı*, çev. Aksu Bora, Otonom Yayıncılık

5 William Wymark Jacobs

*Pençesi*⁶ (The Monkey's Paw) adlı güçlü melodramatik parçayı yazmıştır.

Bu tür korku yazını, harici olarak benzer ancak psikolojik açıdan çok farklı olan bir başka türle karıştırılmamalıdır. Bu başka tür, salt fiziksel dehşet ve sıradan korkuya ait yazındır. Tabii ki böyle bir yazın, biçimciliğin veya yazarın ürkütücü şekilde göz kırparak doğal olmayan gerçek anlamını ortadan kaldırdığı geleneksel, hatta tuhaf veya esprili hayalet öyküleri gibi kendine ait bir yer bulmuştur. Ama tüm bunlar, en saf anlamıyla kozmik korkunun yazını değildir. Asıl tuhaf öykülerde, gizli cinayetler, kanlı kemikler veya kural gereği şakırdayan zincir seslerinden daha fazla şey vardır. Dış kaynaklı bilinmeyen güçlerden gelen, nefes kesici ve açıklanamayan şekilde korkutan belli bir atmosfer mevcut olmalıdır. İnsan beyninin en korkunç olgularından biri olan kaos saldırılarına ve keşfedilmemiş uzayın şeytanlarına karşı tek korumamız olan sabit doğa yasalarını belirli bir şekilde askıya alan veya onları mağlup eden karanlık ve uğursuzluk unsurlarıyla ifade edilmiş ipuçları olmalıdır.

Doğal olarak, tüm tuhaf öykülerin teorik modele kesin bir şekilde uymasını bekleyemeyiz. Yaratıcı zihinler düzensizdir. En iyi kumaşların bile bazı donuk noktaları vardır. Dahası, enseçkin tuhaf çalışmaların çoğu bilinçsizdir. Kitlesel etkisi, çok farklı yapıları olabilecek malzemeler boyunca dağılmış unutulmaz parçalar halinde görünür. Özgünlük son derece önemli bir şeydir. Çünkü belirleyici ölçüt, olay örgüsünün ahşap işçiliği gibi kerestelerin bir araya getirilmesi değil, belli bir his ve heyecan oluşturmaktır. Genel anlamda, amacı sosyal bir etki üretmek, öğretmek ya da dehşetlerin doğal yollarla tarih edilmesi olan tuhaf bir hikâyenin orijinal bir kozmik korku öyküsü olmadığını söyleyebiliriz. Ancak çoğu zaman münferit bölümlerde bu tarz anlatıların, gerçek doğaüstü korku edebiyatının her koşulunu yerine getiren atmosferik dokunuşları olduğu da bir gerçektir. Dolayısıyla tuhaf öyküyü, salt yazarın amacı ya da olay örgüsü mekaniğiyle değerlendirmemeliyiz. En az sıradan olan noktasına ulaştığı anda elde ettiği duygusal düzeye göre değerlendirmeliyiz. Doğru duygular uyarıldıysa, daha sonra

6 Maymun Pençesi, çev. Nur Yelaldi, Gram Yayınevi

ne kadar yavan bir şekilde aşığılara sürüklenmiş olsa da ulaşılan böyle bir “yüksek nokta”, tuhaf yazın olarak kendi liyakati içinde kabul görmelidir. Karanlık kanatların çırpılması ya da bilinen evrenin en üst sınırlarındaki dış figür ve varlıkların kazınmaları gibi korku uyandırıcı seslerin verdiği bilinmeyen âlem ve güçlerle temas hissi veya derin korku duygusu okuyucuda uyandırılmış mı, uyandırılmamış mıdır? Gerçekten tuhaf olan basit anlamda bu şekilde test edilebilir. Elbette, bir öykü bu atmosferi ne kadar bütünsel ve tam bir biçimde aktarabilirse verilen ortam da o kadar iyi bir sanat eseri olur.

II. Korku Öykülerinin Şafağı

İlkel duygu ile yakından bağlantılı bir formdan doğal olarak beklenebileceği şekilde, korku öyküsü insan düşünce sistemi ve konuşması kadar eskidir.

Kozmik korku, tüm ırkların en erken folklorların bir parçası olarak görülür ve en eski şiir, günlük ve kutsal yazılarda belirginleşir. Bu, tarih öncesi çağlardan beri gelişen Mısır ve Sâmi ülkelerinde gelişiminin doruklarına ulaşan şeytan ve ruh çağırma ayinleri, gerçekten detaylı törensel büyülerin belirgin türleriydi. *Peygamber Enok'un Kitabı*⁷ (Book of Enoch) ve *The Claviculae of Solomon* gibi parçalar, eski Doğulu zihinlerdeki esrarın gücünü başarılı bir şekilde göstermektedir. Bu gibi şeylerin üzerine, yankıları bugüne kadar bile anlaşılması zor bir şekilde uzanan kalıcı sistem ve gelenekler bina edilmiştir. Bu üstün korkunun dokunuşları klasik literatürde görülür ve klasik akım ile paralel ancak yazılı medyanın eksikliği yüzünden ortadan kaybolan “*balad*” literatüründe hâlâ büyük bir vurgusu vardır. Fantastik karanlığa boğulmuş Orta Çağ'ın anlatım üzerine yüksek bir güdüsü vardı. Doğu ile Batı benzer şekilde, rastlantısal folklor ve akademik olarak formüle edilmiş büyü ile kabalizmin karanlık mirasını korumak ve güçlendirmekle meşguldü. Cadı, kurt adam, vampir ve gulyabaniler; ozan ve ninelerin dudaklarına umutsuzca döküldüler. Ama sözlü öykü veya şarkıdan biçimsel edebiyat kompozisyonunu ayıran çizginin son adımını atabilmesi için biraz daha cesarete ihtiyacı vardı. Doğu'da tuhaf öykü, neredeyse saf hayal gücüne dönüşen muhteşem bir

7 Peygamber Enok'un Kitabı, çev. Günyüz Keskin, Hermes Yayınları

boyama ve gösteriş taşıma eğilimi taşıyordu. Mistik *Töton*⁸'un karanlık kutup altı ormanlarından aşağıya indiği ve Kelt'in *Druidic*⁹ korularındaki garip fedakârlıkları hatırladığı Batı'da ise korkunç şiddet ve ikna edici cehennem ortamları taşıyor ve ince anlatılarla ima edilen korkuların gücünü ikiye katlıyordu.

Şüphesiz, Batı korku öyküsünün gücünün, varlığı şüpheli uğursuz gece tapınanlar kültürünün tuhaf geleneklerinin kökleri, Mongoloit topluluklarının sürülerinin tabanları Avrupa'yı adımladığı zamanlarda, Aryan ve tarım öncesi dönemlerden gelmişti ve hatırlanması zor, dehşetli, kadim bereket ayinlerine dayanıyordu. *Druidic*, *Graeco-Roman* ve yeryüzündeki Hristiyan inançlarına rağmen binlerce yıldır köylüler arasında gizlice verilen bu gizli din, yalnız ormanda vahşi *Witches' Sabbath*¹⁰; ile damgasını vurdu ve uzak tepelerin üstünde *Walpurgis-Gecesi*¹¹ ve *Cadılar Bayramı*, keçi, koyun ve sığırların geleneksel çiftleşme mevsimleri gibi ayinler damgasını vurdu ve geniş ölçüde büyücülüğü kışkırtmanın yanında büyü efsanesinin büyük bir sermaye kaynağı oldu. Bu konuda Salem Olayı hakkındaki soruşturmalar Amerikan örnekleri arasında en iyi olanıdır. Esas itibariyle, buna benzer ve belki de buna bağlı olarak, ünlü "Kara Kütle" gibi dehşet yaratan inovatif teoloji veya korkunç Şeytan ibadeti gizli sistemi vardı. Aynı menzile doğru aksa da bu tür kaba çağlarda bol olan, Albertus Magnus ya da Ramond Lully gibi amaçları biraz daha bilimsel veya felsefi olan astrolog, kabalist ve simyacıların faaliyetlerini de görürüz. Avrupa'daki Orta Çağ korku ruhunun yaygınlığı ve derinliği, hangi veba dal-

8 Teutons: MÖ 4. yüzyıldan itibaren Jütland'da yaşamış bir halk. Başta Marcus Velleius Paterculus olmak üzere çeşitli Yunan ve Romalı kaynaklara göre bir Germen ırkıdır. 2. yüzyılda günümüz Fransa'sında Romalılara karşı savaşmışlardır.

9 Druidler: Kelt çoktanrıcılığında genellikle Alplerin kuzeyinde ve Britanya Adaları'nda var olan Antik Kelt topluluklarındaki rahip sınıfı.

10 Cadılar günü

11 30 Nisan'ı 1 Mayıs'a bağlayan gece, azizelik payesi verilen Walburga'nın adından türemiştir. Walburga, çeşitli Avrupa halklarınca Walpurgis, Vau-bourg, Bugga, Gaudurge gibi adlarla da anılır. Walpurgis gecesi, her ne kadar Hristiyanlığın içinde olsa da aslında bugünün asıl kutlayıcıları olan paganların şenliklerinden başka bir şey değildir.

gasının getirdiği çaresiz ümitsizlik tarafından güçlendirildiğine göre, o zamanlardaki en güzel Gotik kilisenin dini eserlerine sadakatle sokulan grotesk oymalarla ölçülebilir. Notre Dame ve Mont St. Michel'in şeytani gargoyelleri¹² bunun en ünlü örnekleri arasındadır. Ve dönem boyunca unutulmaması gereken şey, eğitilmiş ve eğitimsiz arasında doğaüstülüğün her formu için kesin bir inancın var olduğudur. Bunlar, Hristiyanlığın en yumuşak öğretilerinden cadılık ve kara büyüyle ilgili korkunç ölümlere kadar çeşitlilik göstermektedir. Böylesi dolu bir arka plandan Nostradamus, Trithemius, Dr. John Dee, Robert Fludd ve benzeri Rönesans büyücü ve simyacıları doğmuştur.

Bu verimli topraklarda, tuhaf edebiyatta günümüze kadar devam eden somut mit ve efsanenin besleyici türleri ve karakterleri vardı; az çok modern teknikle gizlenmiş ya da değiştirilmişti. Birçoğu, en eski sözlü kaynaklardan alındı ve insanlığın kalıcı mirasının bir parçasını oluşturdu. Ortaya çıkarak kemiklerinin gömülmesini isteyen gölge, hala yaşayan gelinini götürmek isteyen şeytani sevgili, gece rüzgârına binen ruh rehberleri veya zebaniler, kurt adam, mühürlü oda, ölümsüz büyücü... Merak uyandırıcı tüm bu ilim yığını, Orta Çağ'ın geç dönemlerine ait Baring-Gould'un kitabında etkin bir şekilde toplanmıştır. Mistik Kuzey kanının en güçlü olduğu yerlerde, popüler öykülerin atmosferi en güçlü halini aldı. Zira Latin ırklarının, kendi ormanda doğan ve buzda beslenenlerimizin fısıltılarının özelliklerini barındıran armonik sesleri, kendi tuhaf batıl inançlarıyla denkleştirmeyi dahi inkâr edecek temel bir akılcı doku- nuşları vardır.

İlk ve kapsamlı şekilde, kurgunun şiir türünde ortaya çıkması gibi, yine tuhafın standart yazına kalıcı olarak girişine de şiir türünde tanık oluruz. Petronius'daki kurt adam olayı, Apuleius'daki korkunç pasajlar, Pliny'nin Sura'ya yazdığı kısa ama kutsal mektubu ve İmparator Hadrian'ın Yunan azatlı kölesi Phlegon'un Harika Olaylar Üzerine isimli tek derlemesi gibi eski örneklerin çoğu nesir türündedir. Phlegon'da ilk olarak,

¹² Gargoyeller, gündüzleri taşlaşan, geceleri ise canlanan varlıklardır. Gargoyeller, mitolojik canlılardır.

daha sonra Proclus ve modern dönemde Goethe'nin *Bride of Corinth*'i ile ilişkilendirilen ve Washington Irving'in *German Student*'ine ilham veren ürkütücü ölü gelin, Philinnion ve Machates hikâyelerini buluruz. Ancak, eski Kuzey mitlerinin yazına girdiği, tuhaflığın istikrarlı bir öge olarak ortaya çıktığı daha sonraki dönemlerde daha ölçülü bir elbise içinde, Orta Çağ ve Rönesans yazılarında ise çok daha sıkı bir yaratıcılığın parçası olarak karşımıza çıkar. İskandinav *Edda* ve *Sagaları*, kozmik korku ile şimşeklerini çakar, *Ymir*¹³'in saf korkusu ve şekilsiz dölüyle ortalığı sallar. Bu arada kendi Anglo-Sakson *Beowulf*umuz ve takip eden kıtamızın *Nibelung* öyküleri ürkütücü tuhaf öğelerle doludur. Dante, ürkütücü atmosferi klasik tarzda yakalayan öncü bir kişiliktir. Spenser¹⁴'in görkemli dörtlüklerinde dekor, olay ve karakterde birkaç dokunuştan ziyade fantastik korku da görülür. Nesir yazın, *Malory'nin Arthur'un Ölümü*¹⁵'nü (Le Morte d'Arth) bize verirken, Sir Galahad'ın Chapel Perilous'undaki cesetten kılıç ve ipeklerinin çalınması gibi burada erken balad kaynaklarından alınan çok sayıda kor-kulu durum sunulmaktadır. Konunun cahilleri tarafından aranıp hızlıca okunan ucuz ve sansasyonel "eğlence kitaplarında" daha sert korku örnekleri bulunmaktadır. Dr. Faustus, Hamlet'teki hayalet, Macbeth'teki cadılar ve Webster'in korkunç iğrençliğiyle Elizabeth tiyatrosunda, şeytanlığı güçlü bir şekilde kavrayabiliriz.

Halkın zihninde; Kıta Avrupası'na en delice korkuları canlı şekilde yaşatan ve büyücü korkusu ile yoğunlaşan bu kavrayış, İngiliz dinleyicisinin kulaklarında I. James'in cadı avı seferlerine başlarken yüksek sesle yankılanmaya başlar. Asırların tuhaf nesirleri arasında, okuyucu dünyasının hayal gücünü harekete geçirmeye yardımcı olan cadılık ve şeytan bilimi üzerine uzun tezleri de bulabiliriz.

17. yüzyıl boyunca ve 18. yüzyıla girerken, giderek artan sayıda kaçak efsaneleri ve karanlık oyuncuların baladlarına

13 Ymir: Bir hermafroditik dev ve Norveç yaratılış anlatısında ilk ortaya çıkan yaratıktır.

14 Edmund Spenser: (1552-1599) İngiliz Şair.

15 Arthur'un Ölümü, çev. Elif Durmaz, Kabalıcı Yayınları

rastlıyoruz. Bununla birlikte bunlar hâlâ, nazik ve makbul yazının yüzeyinin üstüne çıkamamıştır. Korku ve esrarlı eğlence kitapları çoğalmıştı. Öyle ki, ölü bir kadının ruhunun uzaktaki arkadaşına çıktığı ziyaretle ilgili basit bir öykünün yer aldığı, ölüm hakkında teolojik bir tartışmanın reklamını yapmak amacıyla yazılmış, gizlice ama az sayıda satan Daniel Defoe'nun *Apparition of Mrs. Veal* gibi eserler aracılığıyla halkın hevesli ilgisini gözlemliyoruz. Toplumun üst düzey rahipleri şimdi doğaüstü olana imanını kaybediyor ve bir klasik rasyonalizm dönemine dalıyorlardı. Sonra, Kraliçe Anne'nin saltanatındaki Doğu masalları çevirilerinden başlayarak yüzyılın ortalarına doğru kesin bir biçim kazanarak, doğada yeni neşe çağı ve geçmiş zamanların ışıltısı, garip sahneler, cesur iş ve inanılmaz hayallerle romantik bir hissi uyandırdı. İlk önce şairlerin konuşmalarında şaşkınlık, gariplik ve ürperti gibi yeni nitelikler görüldü. Ve son olarak, Tobias Smollett'in *The Adventures of Ferdinand Count Fathom* gibi günümüz romanlarındaki birkaç esrarlı sahnenin çekingen sunumu sonrasında oluşan içgüdü, yeni bir yazarlık okulunun doğuşunda kendini belli etti. Bu okul, edebi neslinden çok sayıda yazar doğuran ve çoğu durumda sanatsal açıdan gözü pek görünen, uzun ve kısa, korkunç ve fantastik kurgusal nesirlerin bulunduğu "Gotik" okuluydu. Üzerine düşünüldüğünde, sabit ve akademik olarak tanınmış bir edebi tür olarak esrarengiz anlatının son doğumdan çok daha geç olmuş olması gerektiği gerçekten de dikkat çekici bir noktadır. Dürtü ve atmosfer insan kadar eskidir ancak standart edebiyatın tipik esrarlı öyküleri 18. yüzyılın bir çocuğudur.

III. Erken Gotik Roman

Ossian'ın gölge perili dekoru, William Blake'in kaotik düşle-ri, Robert Burns'un Tam O'Shanter'daki grotesk cadı dansları, Samuel Taylor Coleridge'in Christobel ve Ancient Mariner'in uğursuz şeytan bilimciliği, James Hogg'un Kilmeny'sinin ha-yaletli cazibesi ve Lamia ile John Keats'in diğer şiirlerinin bir-çoğundaki kozmik korkuya daha çekingence yapılan yaklaşımlar, tuhafın resmi yazında ortaya çıkışının İngiltere'deki tipik örneklemeleridir. Kıtadaki Tötonik kuzenlerimiz kabaran seli eşit derecede algılayıp hem Gottfried August Bürger'in *Wild Huntsman* hem de Lenore'un daha ünlü şeytani damat baladı –doğaüstüne olan saygısı hep harikulade olan Scott tarafından İngilizce olarak taklit edildi- olan Almanca şarkısının yayma-ya başladığı ürkütücü zenginliğin lezzetlerinden sadece biriydi. Thomas Moore bu tür kaynaklardan, *The Ring* adlı baladında titreyerek yankılanan gulyabani heykel gelin efsanesini -daha sonra, *The Venus of Ille*'de Prosper Merimée tarafından kullanılmıştır ve eski çağlara kadar izleri sürülebilir- uyarlamıştır. Goethe'nin ölümsüz şaheseri Faust'u ile salt bir “*balad*” cılıktan asırların klasik, kozmik trajedisine geçişi, Alman şiirinin ulaştığı en uç zirveler olarak kayıtlara geçebilir.

Ancak, büyüyen akıma keskin şeklini verme ve edebi korku hikâyesinin asıl kurucusu olarak kalıcı bir tür haline getirme işi neşeli ve dünyevi zevklerine düşkün bir İngiliz olan Horace Walpole'a kalacaktı. Bir Orta Çağ romantizm ve gizem me-raklısının eğlencesi olarak Strawberry Hill'deki Gotik bir ka-leden aldığı ilhamla ikamet ettiği meskenini uyarlayan Horace

Walpole, 1764'te *Otranto Kalesi*¹⁶'ni (The Castle of Otranto) yayınladı. İkna edici olmayan, vasat doğaüstü hikâyesine rağmen, tuhaf yazın üzerinde neredeyse eşsiz bir etki yaratabilme ayrıcalığı bu yayına kısmet olacaktı. İlk önce, "William Marshall, Gent." tarafından efsanevi "Onuphrio Muralto"ya ait bir "çeviri" olarak denemesi yapıldı. Daha sonra yazar, onun kitapla olan bağlantısını tanıdı, yayılarak hızla artan popülerliğini takdir etti. Bu popülerlik İngiltere'de ve de Almanya'da birçok baskı, erken oyunlaştırma ve toptan taklit anlamına geliyordu.

Bıktırıcı, yapay ve melodramatik hikâyeler, daha canlı ve gösterişli bir üslupla bozuluyor; bu neşeli üslup hiçbir yerde gerçek bir tuhaf atmosfer yaratılmasına izin vermiyordu. Bu eser, tek oğlu Conrad'ın kalenin avlusunda düğün sırasında yukarıdan düşen dev bir kaskın altında kalarak garip ve ani şekilde ezilerek ölmesinden sonra, yeni bir vâris bularak hanedanlığını kurmak isteyen Otranto Kalesi Lordu Manfred'in karısı Hippolita'yı boşamaya çalışması ve talihsiz gelini ile evlenmek istemesine değinmektedir. Dul kalan gelin Isabella ise onun planlarından kalenin altındaki yeraltı bölmelerine kaçarak, Manfred'den önce kalenin eski lordu olan Alfonso'ya garip bir şekilde benzeyen, görünüşe göre köylü, genç ve asil koruyucu Theodore ile tanışır. Kısa süre sonra doğaüstü olaylar kaleye farklı şekillerde saldırır. Kale çevresinde devasa zırh parçaları bulunması, çerçevesinin dışına çıkıp yürüyen bir portre, binayı parçalayan bir gök gürlemesi ve yağmurlardan yükselen devasa bir zırhlı Alfonso hayaletinin dağılan bulutlarının arasındaki Aziz Nicholas'ın koynuna yükselmesi bunların örnekleridir. Theodore, Matilda'yı ayartmaya çalışırken kızın babası Manfred kızını yanlışlıkla öldürür ve Theodore Matilda'yı kaybeder. Theodore'un Alfonso'nun oğlu ve mülkün haklı vârisi olduğu keşfedilir. Öykünün sonunda Isabella ile evlenir ve sonsuza dek mutlu yaşamak için hazırlanırken, lordluğu zorla gasp etmesinin oğlunun doğaüstü ölümünün sebebi olduğu anlaşılan Manfred cezasını çekmek için bir manastıra çekilir ve üzgün eşi de yakınlardaki bir kadın manastırına sığınma talebinde bulunur.

16 Otranto Kalesi, çev. Zeynep Bilge, Can Yayınları

Tuhaf yazını oluşturan hakiki kozmik korku öğelerini taşımayan ve bu denli doğallıktan yoksun, düz bir hikâyedir. Yine de yalınlık ve hayaletli antikitenin dokunuşları, çağdaş okuyucular tarafından ciddiye alınmış ve edebi tarihte önemi büyük bir kaide olduğu için özündeki beceriksizliğe rağmen yaşandığı asrın susuzluğunu duyabilmiştir. Her şeyden önce yaptığı şey; yeni bir sahne türü, kukla karakter ve olaylar yaratmaktır. Bu da esrar yaratımına daha doğal olarak uyarlanmış yazarlar tarafından bir avantaj elde etmek için kullanılmış, taklitçi Gotik bir okulun büyümesini teşvik etmiştir. Böylelikle de kozmik korkunun gerçek dokuyucularının ilham kaynağı Edgar Allan Poe ile başlayan gerçek sanatsal hanedanlığa ilham vermiştir. Bu roman; şahane tarihselliği, geniş arka planı, baş döndürücü hareketi, terk edilmiş veya harap olmuş kanatları, nemli koridorları, hastalıklı gizli yeraltı mezarları, hayaletleri, korkunç hayaletli galaksileriyle gerilimin ve eskide kalmış bir efsanenin özünde yer alan Gotik kalesi olmak üzere dramatik araçlara sahiptir. Bunun yanında karakterler için; zalim, kötü niyetli, soylu kötü adam; azize ruhlı, uzun zulümlere uğramış ve büyük dehşetler yaşayan, okurun acımasına odaklanan, genellikle yavan bir kadın kahraman; yiğit, kusursuz, soylu olarak doğmuş ancak genellikle mütevazı kılığa bürünen bir erkek kahraman; karakterler için çoğunlukla İtalyanca olmak üzere şatafatlı yabancısı isim kullanımı; sahne özellikleri olarak; tuhaf ışıklar, nemli tuzak kapıları, söndürülen lambalar, küflü ve gizemli el yazmaları, gıcırdayan menteşeler, sallanan goblenler¹⁷ vb. gibi sonsuz unsurları bulunuyordu. Bütün bu unsurlar, Gotik roman tarihi boyunca eğlenceli bir benzerlik ve bazen de muazzam bir etkiyle tekrar ortaya çıkmıştır. Günümüzde bile hiçbir surette yok olmamış, ancak daha derin tekniği bugün onu daha az naif ve açık bir biçimde ele alınmaya zorlamıştır. Yeni bir okul için

17 Goblen, bir kumaş üzerine renkli iplerin iğne ile işlenmesi ile resim oluşturulması sanatıdır. Goblen sanatının Türkiye'ye gelmesi, 19. yy.a rastlar. Geleneksel Türk el sanatları açısından bakıldığında etamin veya kanaviçe işlemeye karşılık gelir. Duvar halısı gibi büyük boyutlarda çalışılabilmektedir.

uyumlu bir ortam bulunmuş ve yazın âlemi fırsatı kavramakta geri kalmamıştı.

Alman romantizmi bir anda Horace Walpole etkisine tepki vermiş olup kısa zamanda adı, tuhaf ve korkunç kelimeleriyle anılmaya başlanmıştır. İlk taklitçilerinden biri olan ünlü Sn. Barbauld, daha sonra 1773'te "*Sir Bertrand*" adlı tamamlanmamış bir bölüm yayınlayan Miss Aikin idi. Bu eserdeki hakiki korku dizelerine değen eller hiç de beceriksiz değildi. Çalan bir çan ve uzaktaki bir ışığın cazibesine kapılan karanlık ve yalnız bir çalılıktaki soylu bir adam, kapıları açılıp kapanan garip, antik tarzdaki bir kaleye girer. Bunların yaydıkları mavimsi yakamozlar, gizemli merdivenlerle ölü eller ve kara heykellere doğru uzanırlar. *Sir Bertrand*'ın öpüştüğü ölü kadınının tabutuna nihayet ulaşılır. Öpücük sahnesi biter ve kadının kendisinin hayata döndüğü muhteşem bir daireye geçilir, burada kurtarıcısı onuruna bir ziyafet verir. Horace Walpole bu öyküyü beğenirken, 1777'de yayınlanan Clara Reeve'in Otranto'sunun daha meşhur bir çocuğu olan The Old English Baron'a o kadar saygı göstermemiştir. Gerçekten de bu hikâye Barbauld'un eserini ayırıcı kılan dış karanlık ve gizem notasına gerçek bir tını verebilmekten uzaktır. Horace Walpole'un romanından daha az ham, sadece bir hayalet içermesiyle de korku sanatçılığı anlamında daha ekonomik davranarak da, büyüklük açısından da yavan kalmıştır. Yine bu noktada köylü kılığına giren, babasının hayaletiyle mirasa yeniden kavuşan erdemli bir mirasçımız var ve yine burada birçok baskı, oyunlaştırmaların sonrasında nihayet Fransızcaya çevrilen, geniş bir popülerlik kazanma vakamız var. Reeve yayınlanmamış ve ne yazık ki kaybolmuş başka bir tuhaf roman daha yazmıştır.

Gotik roman artık bir edebi tür olarak yerleşmiş, 18. yüzyıl yaklaşırken örnekleri asrın sonuna kadar çoğalmıştır. Sophia Lee tarafından 1785'te yazılan Recess, İskoç Kraliçesi Mary'nin ikiz kızlarını çevreleyen tarihi unsurlara sahiptir. Doğaüstü olmaktan uzak kalsa da, Horace Walpole dekoru ve mekanizmasından üstün bir beceriyle istifade etmiştir. Beş yıl sonra, zamanın yanan tüm lambaları, yeni bir aydınlık düze-

nin yükselmesiyle parlaklığını yitirir. Bu ışık, ünlü romanların korku ve gerilimini üst tabakaya yükselten; dehşet alanında yeni, yüksek standartları belirleyen; doğal olmayan mekanik açıklamalarla günün sonunda kendi hayaletlerini yok eden geleceğine rağmen korkuya ilham veren kişi Ann Radcliffe'ten (1764-1823) başkası değildir. Ann Radcliffe, seleflerinden aşına olduğumuz Gotik tuzaklarına, sahne ve olaylara, dâhiliğe yaklaşan derecede ve özgün bir tarzda ürpertici bir anlam katmıştır. Dekor ve eylemlere yaptığı her dokunuş, artistik olarak iletmek istediği sınırlanamaz korku izlenimine katkı sağlamıştır. Kale merdivenlerindeki kan izi, uzak bir mahzenden gelen inlemeler veya geceleyin ormandan gelen tuhaf bir şarkı gibi birkaç uğursuz ayrıntı yaklaşmakta olan korkuya ilişkin en güçlü görüntüleri canlandırarak diğerlerinin sıkıcı ve savurgan ayrıntılarını aşar. Romanın bitiminden önce açıklandıkları için bu imajlar kendi başlarına kalarak önemini yitirmez. Ann Radcliffe'in görsel hayal gücü de harika manzara dokunuşlarında kendini gösterir. Bunu her zaman geniş, göz alıcı resimli tasvir ve tuhaf kurgularında olduğu gibi çok da ayrıntıya girmeden yapar. Temel zaafıysa, gösterişsiz hayal kırıklığı alışkanlığının yanında, hatalı coğrafya ve tarih eğilimiyle karakterlerden birine veya bir başka kişiye atfedilen küçük yavan şiirlerin romanlarına yayılması gibi ölümcül yatkınlıklarının varlığıdır.

Ann Radcliffe altı roman yazdı: *The Castles of Athlin and Dunbayne*, *Sicilya'da Bir Aşk Hikâyesi*¹⁸(A Sicilian Romance/1790), *The Romance of the Forest* (1792), *Mysteries of Udolpho* (1794), *The Italian* (1797) ve 1802'de bestelenen ancak kendisinin ölümünden sonra 1826'da yayınlanan Gaston de Blondville. Bunlar arasında *Udolpho* açık ara en ünlüsüdür ve en iyimser görüşle, erken Gotik bir öykü türü olarak kabul edilebilir. Ailesinin ölümü ve teyzesinin kalenin lordu entrikacı soylu Montoni ile evlenmesi nedeniyle Apennines'teki antik ve gösterişli bir kaleye taşınan genç Fransız kadın Emily'nin başından geçen olayları konu edinmektedir. Gizemli sesler, açılmış kapılar, korkunç efsaneler ve siyah perdenin arkasındaki isimsiz korku, kadın kahramanımız ve sadık yardımcısı

18 *Sicilya'da Bir Aşk Hikâyesi*, çev. Duygu Akın, Can yayınları

Annette'i rahatsız etmek için peş peşe ortaya çıkar; ancak nihayet teyze-sinin ölümünden sonra, keşfettiği başka bir mahkûm arkadaşının yardımı ile kaçır. Eve dönüş yolculuğunda, yeni korkularla dolu bir şatoda durur -terk edilmiş kanadında eski şato sahibesi ikamet ediyordu. Burada kara palayla ölüm yastığı da vardır- ve nihayet kendi gizemli doğumunu da kapsayan, bir süredir sır kalmış bir konuyu açıklığa kavuşturduktan sonra sevgilisi Valancourt ile huzur ve mutluluğa kavuşur. Açıkçası, bu yalnızca aşına malzemelerin yeniden işlenmesi olmuştur ve Udolpho her zaman bir klasik olarak kalabilecek kadar iyi bir şekilde yeniden ele alınmıştır. Ann Radcliffe'in karakterleri kuklalar olsa da öncülerinden daha az belirgindirler. Çağdaşları arasında atmosfer oluşturmada ön planda durmaktadır.

Ann Radcliffe'in sayısız taklitçilerinden Amerikalı romancı Charles Brockden Brown, bu ruh ve yöntemle en yakın duruşa sahip yazardır. Brown da onun gibi eserlerini doğal açıklamalarla gölgelemiştir. Ama yine onun gibi, açıklanmadan bırakıldıkları sürece korkularına dehşetli bir canlılık kazandıran tuhaf atmosferik bir gücü vardır. Dış Gotik araçları ve özelliklerini hor görerek atması ve gizemleri için Amerikan sahnelerini tercih etmesi gibi özellikleriyle ondan ayrılır. Ancak bu reddediş, Gotik ruh ve olay türüne kadar uzanmaz. Brown'ın romanları, unutulmaz korkunç sahneler içerir ve hatta Ann Radcliffe'in kafa karıştırıcı zihinsel faaliyetlerini tanımlama konusunda da mükemmelliğini ortaya koyar. Edgar Hunily mezar kazarken uyurgezer dolaşmaya başlar, ancak bu daha sonra Godwinyan didaktizminin dokunuşları tarafından bozulur. Ormond, uğursuz bir gizli kardeşliğin üyelerinden birini konu alır. Bu üye ve Arthur Mervyn, yazarın Philadelphia ve New York'ta gördükleri sarıhumma vebasını anlatır. Ancak Brown'ın en ünlü kitabı Wieland'dır ya da belki, dinî fanatizm dalgasına kapılmış bir Pensilvanyalı Alman'ın birtakım “sesler” duyduktan sonra karısı ve çocuklarını kurban olarak öldürdüğü, *Transformation* da olabilir. Öyküyü anlatan kız kardeşi Clara, kıl payı kurtulmuştur. Mittingen'in ormanlık arazisinde Schuylkill'in ücra bir yerindeki sahne, aşırı canlılıkla çizilmiştir. Hayalet tonlarıyla

kuşatılmış, korkulara boğulan Clara'nın dehşeti, yalnız evindeki garip ayak sesleri dâhil her şey sanatsal bir güçle biçimlendirilir. Sonunda karnından konuşan bir karakter tarafından bir açıklama sunulsa da bu sırada özgün atmosfer varlığını sürdürür. Kötü bir karaktere sahip ve karnından konuşabilen Carwin, Manfred veya Montoni tarzında tipik bir kötü adamdır.

IV. Gotik Öykünün Zirvesi

KORKU, *Monk* (1796) adlı romanı ile muhteşem bir üne kavuşan ve kendisine “*Monk Lewis*” lakabını kazandıran, Matthew Gregory Lewis’in (1773-1818) çalışmalarında yeni bir kötülüğe bürünür. Bu genç yazar, Almanya’da eğitim görür. Ann Radcliffe tarafından bilinmeyen vahşi bir Töton ilmiyle doyurularak nazik öncülerinin cesaret edemedikleri kadar cüretkâr düşüncelerle korkuya dönüş yapar. Sonuçta, genel Gotik rol dağılımıyla çeşnilenen gulyabanilerle doldurulmuş canlı bir kâbusun yapıtını üretir. Öykü, fazla gururlu erdem halinden bakire Matilda’nın kılığında bir şeytani ruh tarafından kötülüğün en derin dehlizlerine çekilen bir İspanyol keşiş olan Ambrosio’dan bahsetmektedir. Ve nihayet, Engizisyon’un elinde ölüm beklerken, şeytandan ruhu pahasına kaçışını satın almak için teşvik edilir, zira hem bedeni hem de ruhunu zaten kaybettiğini düşünmektedir. Çünkü alaycı şeytani ruh onu تنها bir yere götürür, kendisiyle acımasızca pazarlık yaparken hem bağışlanma hem de kurtuluş şansı yaklaştığından boşuna ruhunu sattığını söyler ve kendisini doğal olmayan suçlarıyla azarlayarak hüsrana uğramış ihanetini tamamlar ve ruhu sonsuza kadar tükenirken cesedini bir uçurumun altına atar. Roman, manastır mezarlığının altındaki mahzenlerdeki büyü, manastırın yakılması ve perişan haldeki başkeşişin tükenişi gibi bazı korkunç tasvirler içermektedir. Marquis de las Cisternas, günahkâr atası **The Bleeding Nun** ile karşılaştığı altı olay örgüsünde birçok güçlü vuruş vardır. Özellikle, canlı cesedin Marquis’in başucuna gelmesi ve Gezgin Yahudi’nin ölü işkencecisini sürgün etmesi ko-

nusunda kendisine yardımcı olduğu kabalistlik ayin bunların en güzel örnekleridir. Yine de Monk bir bütün olarak okunduğunda üzücü bir tat bırakmaktadır. Çok uzun ve dağınıktır. Potansiye-
linin büyük kısmı, Lewis'in ilk başlarda aşırı ahlakçı bularak küçümsediği çalkantılı ve beceriksiz bir aşırı tepki ve küstah-
lıkla bozulur. Hayaletli düşlerini hiçbir zaman doğal açıklamalarla mahvetmediğini söyleyerek yazarın mükemmel bir yönü de atlanmamalıdır. Radcliffçi gelenekten ayrılan Gotik roman alanını genişletmeyi başarır. Lewis, *Monk*'tan çok daha fazlasını yazmıştır. *The Castle Spectre* isimli tiyatrosunu, 1798'de yazar ve daha sonra diğer kurgularını balad biçiminde yazmak için zaman bulur. *Tales of Terror* (1799), *The Tales of Wonder* (1801) ve Almancadan yaptığı bir dizi tercüme de çalışmaları arasında sayılabilir. Artık Gotik romanlar, İngilizce ve Almancada çok sayıda ve vasat düzeyde bulunabilir. Yetişkin okur zevki ışığında çoğu gülünç bulunmaktadır. Jane Austen'in ünlü hicvi Northanger Manastırı¹⁹ (Northanger Abbey), hiçbir suretle absürtlüğe doğru kaymış bir ekole yapılan haksız bir sitem değildir. İşte bu ekol miladını doldurur, ama nihai tükenişinden önce karanlık ve tuhaf bir İrlandalı rahip olan Charles Robert Maturin'in (1782-1824) şahsında son ve en büyük figürünü ortaya çıkarır. Dağınık bir Ann Radcliff taklidi olan *The Fatal Revenge* veya Maturin'in *The Family of Montorio* (1807) eserinin de dâhil olduğu geniş ve çeşitli bir yazın arasından Maturin, Gotik öyküyü daha önce hiç tanımadığı saf manevi korku zirvelerine tırmandıran *Melmond*, *The Wanderer* adlı canlı korku başyapıtını ortaya çıkarır.

Charles Robert Melmoth, 17. yüzyılda şeytanla yaptığı doğaüstü pazarlık sonucu ruhu pahasına uzun ömrünü satın alan bir İrlandalı beyefendinin öyküsüdür. Başka birini, elindeki bu pazarlığı alarak yerine geçmeye ikna edebilirse kurtulacaktır. Ancak, umutsuzluğun pervasızca ve çılgınca pençesini geçirdiği kimseleri ısrarla takip etse de kimseyi etkilemeyi başaramaz. Öykünün çerçevesi çok beceriksizcedir; sıkıcı uzunluğu, gereksiz bölümleri, salt öyküleme için yapılan hikâyelemeler,

19 Northanger Manastırı, çev. Hamdi Koç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

zorlama bağlantı ve tesadüfler içerir. Ancak, bunca bağlantısızlık arasında çeşitli noktalarda, bu türde yazılmış olan önceki kitaplarda olmayan bir güç olduğu hissedilir. Bu güç, insan doğasının temel hakikatine yakınlık, gerçek kozmik korkunun en derin kaynaklarından gelen bir kavrayış, kitabı sadece hünerli düşüncelerin zekice birleştirildiği bir şeyden gerçek bir estetik anlatı vesikası haline getiren ateşli bir tutku gibi öğelerden doğmaktadır. Tarafsız bir şekilde bakabilen hiçbir okur, Charles Robert Melmoth'la korku öyküsünün evriminde muazzam bir adım atılmış olduğundan şüphe etmeyecektir. Korku, konvansiyonel alanın dışına çıkar ve insanlığın kendi kaderine karşı korkunç bir bulut olarak yükselir. Maturin'in titremeleri, bir kişinin eseriyle kendi tüylerini diken diken edebilme kabiliyeti bu tarz bir ikna yeteneğini ortaya koyuyor. Ann Radcliffe ve Matthew Gregory Lewis, parodi yazarları için kolay hedeflerdir. Ancak, duyguları daha az karmaşık ve bu görev için mümkün olan en iyi doğal araçları sunan Kelt mistisizminin gerginliğini taşıyan İrlandalı adamın yüksek atmosferik gerilimi ve ateşli yoğun aksiyonunda yanlış bir nota bulmak zor olacaktır. Şüphesiz Maturin, hakiki bir deha insanıdır ve Melmoth'u Molière'in Don Juan'ını, Goethe'nin Faust'unu ve Byron'un Manfred'ini modern Avrupa yazınının en üstün alegorik figürleri olarak gruplayan Balzac tarafından da tanınmış ve Melmoth Reconciled adında garip fikirler içeren bir eser yazmıştı. Bu eserde Gezgin, lanetli pazarlığını Parisli banka hortumcusuna geçirmeyi başarır ve karşılığında kendisine bir dizi kurban verir, ta ki bir kumar düşkünü bu beladan ölür ve onun kötü sonu laneti bitirir. Scott, Rossetti²⁰, Thackeray²¹ ve Baudelaire, Charles Robert Maturin'e niteliksiz hayranlıklarını sunan diğer titanlardır. Oscar Wilde'ın, gözden düşüp sürgün edilmesinden sonra son günlerini Paris'te geçirme isteğinin ve isim olarak "*Sebastian Melmoth*" unvanını seçmesinin bir önemi vardır.

Melmoth, hâlâ şimdi bile korku uyandırmak için güçlerini kaybetmemiş sahneler içeriyor. Öykü, County Wicklow'daki yüzyıllık evinin karanlık bir odasında asılı bir aile portresi, bir

20 Dante Gabriel Rossetti (1828-1882), İngiliz şair, ressam, çizer ve

21 William Makepeace Thackeray (1811-1863), İngiliz yazar, gazeteci.

el yazması ve gördüğü bir şey yüzünden tam bir dehşet hali içerisinde ölmekte olan sefil bir ihtiyarın ölüm döşeğiyle başlar. Dublin'deki *Trinity College*'daki yeğeni John'a yazar; John vardikten sonra birçok esrarengiz şey fark eder. Portredeki gözler korkunç derecede parlar ve tıpkı portreye benzeyen portrenin iki katı bir figür aniden kapıda belirir. Portrede yazan "J. Melmoth, 1646" ismi atalarından biridir ve korku Melmoth'ların evi üzerine çökmüştür. 1800'lerin biraz gerisinde, ölen sefil ihtiyar bu adamın hâlâ yaşadığını söylemektedir. Nihayet, sefil adam ölür ve belli bir çekmecede bulunan portre ve el yazmalarını yok etme vasiyetinde bulunur. 17. yüzyılın sonlarında Stanton adlı bir İngiliz tarafından yazılmış olan el yazmasını okuyan genç John, el yazmasını yazan kişinin korkunç bir hemşehriyle tanışması ve içinin korku dolu kötülüklerle dolu olması iddiasıyla kendisini suçlayan papaza bakarken nasıl öldüğünü anlattığı 1677 yılında İspanya'da korkunç bir olay hakkında bilgi edinmiştir. Daha sonra Londra'daki adamla tekrar görüşen Stanton bir deliler evine atılır, yaklaştığı hayalet âleminde gelen müziklerle haber edilen ve gözlerinde ölümcül bir parıltı taşıyan bir yabancı tarafından ziyaret edilir. *Melmoth, The Wanderer* -böyle kötü bir ziyaretçi için- şeytanla yaptığı pazarlığını üstlenmesi halinde tutsağa özgürlüğünü teklif eder. Ancak Melmoth'un yaklaştığı diğerleri gibi Stanton da ayartılmalara karşı dayanıklıdır. Melmoth'un Stanton'u cezbetmek için kullandığı, deliler evindeki hayatın dehşetlerinin tasvirleri kitabın en güçlü bölümlerinden biridir. Stanton çoktan özgürleşmiş ve hayatının geri kalanını, Melmoth, ailesi ve atalarının ikametne kadar takip ederek geçirmektedir. Ailesi ile birlikte, genç John kendi zamanında artık köhnemiş ve parçalanmış olan el yazmasını bırakır. John hem portreyi hem de el yazmasını imha eder. Ancak uykusunda bileklerinde siyah ve mavi bir iz bırakan korkunç atası tarafından ziyaret edilir.

Kısa süre sonra Genç John, zorunlu keşişlikten ve engizisyonun tehlikelerinden kaçan, gemi kazasından kurtulan İspanyol Alonzo de Moncada'yı ziyaretçisi olarak kabul eder. Korkunç derecede acı çekmiş ve işkenceye maruz kaldığı, bir

zamanlar kaçmayı denediği mahzenlerdeki işkencelerinin tasvirleri klasik seviyededir. Ancak, en karanlık anında hücrelerine giren *Melmoth*, *The Wanderer*'a direnecek gücü vardır. Kaçışından sonra onu koruyan bir Yahudi'nin evinde, Melmoth'un diğer istismarlarıyla bağlantılı zengin bir el yazması keşfeder. Bunların arasında, bir Hint adasında ayarttığı bir kız ile iğrenç manastırın harabe şapelinde ölü bir münzevi cesedin yanında gecenin bir yarısı yaptığı korkunç evlilikten doğan ve daha sonra İspanya'da nüfusuna aldığı, Donna Isodora'dan da bahsedilmektedir. Moncada'nın genç John konusundaki anlatımı, Maturin'in dört ciltlik kitabının büyük kısmını oluşturur. Bu orantısızlık kompozisyonun baş teknik hatalarından biri olarak düşünülmektedir.

Nihayet, John ve Moncada'nın sohbetleri, Gezgin Melmoth'un girişiyle kesilir; delici gözleri artık solar ve düşkünlük onu hızla esir alır. Pazarlığının vadesi yaklaştığından kaderiyle yüzleşmek için bir buçuk asır sonra evine döner. Geceleyin neler duyacak olursa olsunlar, odadaki diğer kişilerin hepsini uyarıp, sonunu yalnız başına beklemeye başlar. Genç John ve Moncada korkunç ulumalar duyar, fakat sabahın sessizliği çökene kadar müdahale etmezler. Sonra da odayı boş vaziyette bulurlar. Denize bakan bir uçuruma açılan arka kapıya doğru balçıklı ayak izleri ve uçurumun kenarının yakınlarında ağır bir bedenın sürüklenme izlerine rastlarlar. Gezginin atkısı uçurumun biraz altındaki kayalıkta bulunur, ama ondan kalan başka hiçbir şey gözlerine çarpmaz.

Öykü böyledir. Herkes onun ölçülü, davetkâr ve sanatsal olarak yoğrulan korkusu ve (Profesör George Saintsbury'nin sözlerini kullanmak amacıyla) “Ann Radcliffe'in sanatsal ama çorak rasyonalizmi ve genellikle çocuksu savurganlığı, kötü zevki ve bazen de Matthew Gregory Lewis'in özensiz üslubu” arasındaki farkı anlayabilir. Charles Robert Maturin'in üslubu, zorlayıcı dürüstlük ve canlılığının her şeyi seleflerinin kusuru olan şatafatlı yapmacıklığın üzerine taşıyabilmesinden dolayı kendi içinde bir övgüyü hak eder. Profesör Edith Birkhead, Gotik roman tarihinde “tüm hatalarıyla Maturin'in Gotların sonun-

cusu olduğu kadar en büyüğü oluşunu” da haklı bulur. Melmoth geniş bir çapta okunmuş ve sonuç olarak oyunlaştırılmıştır. Ancak öykünün evrimleşmesindeki son gelişme onu *Udolpho* ve *The Monk*’un coşkun popülarlığından mahrum bırakır.

V. Gotik Kurgu Sonrası Dönem

Bu arada başka eller de boş durmamıştı. Öyle ki, Marquis von Grosse'nin *Horrid Mysteries* (1796) eseri, Regina Maria Roche'nin *Children of the Abbey*'i (1798), Charlotte Dacre'nin *Zofloya*'sı gibi çöp yığınlarının; ya da *Moor* (1806) ve Şair Shelley'nin *Zastrozzi* (1810) ve *St. Irvine*, (1811) (her ikisi de *Zofloya*'nın taklidi) eserleri gibi okul çocuğu karalamalarının üstünde, İngilizce ve Almancada unutulmaz esrarlı eserler yükselir. Değer olarak bir klasik ve Walpolesk Gotik romanından ziyade Doğu masallarındaki köklerinden ötürü emsallerinden belirgin farklılıklar gösteren, Caliph Vathek'in ünlü tarihçisi William Beckford, ilk olarak Fransızca yazmış, ancak orijinali ortaya çıkmadan önce İngilizce bir çevirisini yayınlamıştı. 18. yüzyılın başlarında Avrupa edebiyatına, Galland'ın oldukça zengin Fransızca çevirisi ile tanıtılan Doğu masalları, hâkim bir moda haline gelerek hem alegori hem de eğlence amaçlı kullanılmıştı. Tuhaflıkla nasıl bağdaştırılacağını yalnızca Doğulu zihinlerin anlayabileceği ince ve muzip mizah, kültürlü bir nesli cezbeder. Bağdat ve Şam isimleri popüler yazın sayesinde yayıncıya kadar, kısa süre içinde İtalyanca ve İspanyolca olanları da sahneye çıkar. Doğu romantizminde iyi okunan Beckford, atmosferi sıra dışı bir duyarlılıkla yakalar; muhteşem eseri mağrur lükslüğü, sinsi hayal kırıklıkları, hafif şiddeti, ince ihaneti ve Suriye ruhunun karanlık hayaletleri gibi korku öğelerini güçlü bir şekilde yansıtır. Gülünç çeşnileri uğursuzluk temasının gücünü bozmamış ve öykü, arabesk kubbeler altında ziyafet çeken iskeletlerin kahkaha attığı görsel bir cümbüşle ilerler. Vathek;

dünya üstü bir iktidar, zevk ve ortalama Gotik kötü adamı ya da Bryonik kahramanları -esasen aynı kökenli türlerdir- canlandırılan bir öğrenme hırsıyla azap çeken, İslami referanslarla şeytan anlamına gelen İblis'in ateşli salonlarında Âdem'den önceki muhteşem ve güçlü sultanlara ait yer altı tahtını aramak için kötü bir cin tarafından cezbedilen Halife Harun'un torunu Vathek'in öyküsüdür. Vathek'in saray ve oyunlarının, entrikacı ve büyücü annesi Carathis ve cadı kulesinin elli bir gözlü zenci kadını, Istakhar (Persepolis) şehrinin harabelerine yaptığı hac ziyareti, yolda haince elde ettiği haşarı gelin Nouronihar, Istakhar'ın en eski kule ve terasları, İblis'in insanı cezbeden parıltılarla dolu, kurbanların sonsuza dek azap çekmeye zorlandığı dehşetli devasa salonları, sağ elinin sonsuza kadar yanan ve alevler saçan kalbinin üzerinde oluşu gibi tasvirler, kitabı İngiliz harfleriyle kalıcı bir yere yükselten esrarlı renklerin zaferleridir. Vathek'in diğerlerinden hiç de aşağı kalmayan üç bölümü, yazarın hayatı boyunca yayınlanmayan ve Vathek'in İblis'in cehennem salonlarındaki kurban arkadaşlarının anlatıları olarak öyküye dâhil edilmek istenir. Bu bölümler, 1909 gibi yakın bir zamanda William Beckford'un Hayatı ve Mektupları eseri için materyal toplarken Lewis Melville tarafından keşfedilir. Bununla birlikte Bekford, tuhaf türünün en keskin hali olan temel mistisizmden yoksundur. Bu yüzden, onun öykülerinin tam bir panik korkusuna izin vermeyen Latin sertlik ve netliğini taşıdığını biliriz.

Ancak Beckford, Doğu'ya olan bağlılığı içinde yalnız kalır. Diğer yazarlar, Gotik geleneğe ve genel olarak Avrupa yaşamına daha yakın hisseder ve önderleri olarak Walpole'u sadakatle takip etmekle yetinirler. Bu zamanlarda sayısız korku edebiyatı yazarı arasında, ünlü ancak doğüstü olmayan Caleb Williams'ı (1794), tuhaf St Leon (1799) ile takip eden ütöpik ekonomi teorisyeni William Godwin'den bahsedilebilir. Burada konu, hayali gizli Gül-Haç sistemi tarafından geliştirilen bir hayat iksiri teması, atmosferik anlamda çok ikna edici olmasa bile maharetli bir yaratıcılıkla ele alınmaktadır. Şövalye Cagliostro'nun popülerliğinde ve Francis Barrett'ın, gizemli

prensip ve törenler üzerine merak uyandırıcı ve özenli bir bilimsel incelemesi olan *The Magus*'un, 1801 yayınlanmasında örneklenen, Gül-Haç ögesinin popüler büyülü ilgi dalgasıyla teşvik edildi. Bu çalışma, Bulwer-Lytton ve özellikle George W.M. Reynold'un *Faust*'u, *The Demon* ve *Wagner The Wehr-Wolf*'u tarafından temsil edilen 19. yüzyıla kadar dağınık şekilde uzanan uzak ve zayıf düşmüş nesiller ile diğer geç Gotik romanlardaki figürleri ilave edecek şekilde 1896 gibi geç bir tarihte tekrar basılır. Caleb Williams, doğaüstü olmasa da birçok otantik korku dokunuşuna sahiptir. Cinayetten suçlu bulunan ve usta tarafından zulüm gören bir hizmetçiyi konu alan yaratıcılık ve yeteneğiyle günümüze kadar canlı kalmayı başarabilmiş bir öyküdür. *The Iron Chest* adıyla oyun haline getirilir ve bu tür de neredeyse eşit derecede beğenilir. Ancak Godwin, tuhaf bir şaheser üretmek için fazla şuurlu bir öğretmen ve sıkıcı bir düşünce adamıdır.

Godwin'nin kızı Marry Shelley daha başarılıydı. Ve onun eşsiz *Frankenstein; ya da Modern Prometheus*²² (Frankenstein; or, The Modern Prometheus, 1817) eseri tüm zamanların korku klasiklerinden biri olmuştur. Korku yaratmada üstünlüğünü kanıtlamak için Lord Byron, Dr. John William Polidori ve kocası ile rekabet halinde olan Marry Shelley'nin *Frankenstein*'i, rakip anlatılar arasında ayrıntılı bir şekilde tamamlanan tek üyesidir. Eleştiriler de en iyi bölümlerin onun değil, Shelley'in sayesinde olduğunu kanıtlayamaz. Biraz ahlaki didaktizme çalan ancak bundan pek olumsuz etkilenmeyen roman, genç bir İsviçreli tıp öğrencisi olan Victor Frankenstein'in mezarlardan parçalar kullanarak şekillendirdiği yapay insan figürüne değinmektedir. Tasarımcısının "entelektüelliğinin çılgın gururuyla" yaratılan canavar tam bir zekâya sahiptir, ancak bu zekâ iğrenç ve korkunç bir türdendir. İnsanlık tarafından reddedilerek, hırçınlaşır ve nihayet Frankenstein'in en çok sevdiklerini, arkadaşları ve ailesini öldürmeye başlar. Frankenstein'dan onun için bir eş yaratmasını ister. Öğrenci Frankenstein ise nihayet korku içinde dünyanın böyle canavarlarla doldurulamayacağını da savuna-

22 *Frankenstein ya da Modern Prometheus*, Çev. Yiğit Yavuz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

rak reddettiğinde, “düğün gecesinde onunla birlikte olmak” için geri döneceği şeklindeki korkunç tehdidini savunarak ayrılır. O gece gelin boğularak Frankenstein da canavarı avlamaya çıkar, bu amaçla ta kutuplara kadar gider. Nihayetinde hikâyeyi anlatan adamın gemisine sığınmak isterken, Frankenstein’ın kendi arayışları ve küstah gururunun yarattığı dehşet verici şey tarafından öldürülür. Frankenstein’daki bazı sahneler unutulmazdır. Yeni canlanan canavarın yaratıcısının odasına girerek, onun yatağının perdelerini parçalaması ve sarı ay ışığında sulu gözlerle (tabi eğer göz denebilirse) ona bakışı en görkemli sahnesidir. Marry Shelley, oldukça dikkat çekici *Son İnsan*²³ (Last Man) dâhil olmak üzere başka romanlar da yazsa da ilk başarısını yakalayamadı. Öyküde, hareketin ne kadar geride kalabildiğini bir kenara bırakırsak, gerçek kozmik korku dokunuşları vardır. Dr. Polidori, rekabet etmek üzere Vampyre adlı kısa eserini yazdı. Burada, gerçek Gotik veya *Byronic* türünden hoş tavrılı ancak sahtekâr kötü adamı izliyoruz. Issız Yunan ormanlarında ödümüzü patlatan gece yaşantılarını da içeren tam bir dehşet pasajlarıyla karşılaşyoruz.

Aynı dönemde Sir Walter Scott, birçok roman ve şiirinde esrarlı temalara değindi. Bazen de *The Tapestryed Chamber* veya *Wandering Willie’s Tale in Redgauntlet* gibi bağımsız anlatım parçalarını yazdı. İkinci öyküde hayalet ve şeytanların gücü konuşma ve atmosferin garabet ve kabalığıyla güçlendirilir. 1830’da Scott, Avrupa cadılık ilmi hakkına en iyi derlemelerimizden biri olan *Letters on Demonology and Witchcraft* isimli çalışmasını yayınladı. Washington Irving tuhaflıkla ilgisi olmayan başka ünlü bir figürdür. Zira hayaletlerinin çoğu gerçek hayalet edebiyatı için fazla kaprisli ve esprili olsa da bu yöndeki belirgin bir eğilimi birçok eserinde kaydedilir. *The German Student in Tales of a Traveler* (1824) eseri, eski ölü gelin efsanesini kısa, etkili ve ince bir şekilde sunarken; aynı ciltte *The Money Diggers*’in kozmik dokusuna dokunup, Kaptan Kidd’in bir zamanlar dolaştığı krallıklardaki birtakım korsan hayaletlerinden çok daha fazlasını konu alır. Thomas Moore daha sonra *The Epicurean* (1827) adlı mensur romanında detaylandırdığı

23 Son İnsan, Çev Belkıs Korkmaz, Can Yayınları

şiiri Alciphron'daki korku sanatçılarının saflarına katılır. Kur-naz Mısır rahiplerinin hileleriyle faka bastırılan genç Atinalının serüvenlerini konu alsada Moore Memphis'in ilkel tapınakla-rının altındaki korku ve harikaları anlatan gerçek korkuyu da-marlarımıza vermeyi başarır. Thomas de Quincey, tutarsızlık ve öğrenilmiş tantanayla defalarca grotesk ve arabesk dehşetlere dalarak kendisini uzmanlık rütbesinden men ettirir.

Bu dönem, ürkütücü ve korkunç romanlarıyla yükselen William Harrison Ainsworth'a şahit olur. *Capt. Maryyat, The Werewolf* gibi kısa öykülerini yazmasının yanı sıra, hayaletleri ve sonsuzluğa doğru Good Hope Burnu yakınlarında yüzen la-netli gemisini konu edinen Flying Dutchman efsanesi üzerine kurgulanmış *The Phantom Ship* (1839) ile unutulmaz bir katkı yapar. Dickens da *The Signalman*, gibi ara sıra ortaya koyduğu sıra dışı garip eserlerle yükseliyor. Bu geniş bir desene uyan dehşetli ikaz öyküsünde, ölmekte olan Gotik okulunda olduğu gibi yaklaşmakta olan psikolojik okulla da aynı derecede itti-fak kuran bir vizyona dokunur. Bu dönemde maneviyatçı şar-latanlık, medyumculuk, Hindu teosofizmi ve bu gibi konulara yönelik ilgi dalgası, tıpkı günümüze olduğu gibi, geliyordu. Böylece bir “*medyum*” veya yarı bilimsel temellere dayalı garip öykülerin sayısı ciddi artış gösterir. Bunların birçoğundan üret-ken ve popüler olan Edward Bulwer-Lytton sorumludur. Eserle-rinde abartılı retorik ve boş romantizme büyük yer verilmesi-ne rağmen belirli bir tuhaf cazibenin tezgâhındaki dokumasının başarısı inkâr edilemez.

Gül-Haç hareketinin ipucu ve belki de XV. Louis'in gizem-li sarayı St. Germain tarafından önerilir, kötücül ve ölümsüz bir figüre işaret eden *House and Brain*, şimdiye kadar yazılmış en iyi kısa perili ev öyküsü olarak varlığını sürdürür. *Zanoni* (1842) romanı, daha özenle ele alınan benzer öğeleri içerir ve kendi dünyamızı baskılayan geniş bir alanı takdim eder ve içe-ri girmeye çalışıp başarısız olanları rahatsız eden korkunç bir “Dweller of the Threshold²⁴” tarafından korunan geniş bir bilin-meyen alanı tanıtır. Burada asırdan asıra, nihayet tek bir üyeye indirgenene kadar canlı tutulan haysiyetli bir kardeşliğimiz var-

dır. Kahramanımız ise Fransız Devrimi'nin giyotiniyle ölüp gidene kadar açan gençlik çiçekleri arasında yaşayan eski bir Keldani sihirbazdır. Zanonî, romantizmin geleneksel ruhuyla dolu, biraz sembolik ve didaktik anlam taşıyan sıkıcı çevrimlerle gölgelenmiş, hayaletler dünyasına bağlanan durumların kusursuz atmosferik realizasyon eksikliği nedeniyle ikna yeteneğini yitiren, romantik bir roman olarak mükemmel bir performans ve çok ileri düzey olmayan okuyucu tarafından gerçek bir ilgiyle okunabilir. Antik kardeşliğe giriş teşebbüsünün anlatılmasında yazarın, Walpole soyundan kalma Gotik kaleden kurtulamadığını belirtmek eğlencelidir.

In A Strange Story (1862) Bulwer-Lytton garip düş ve ruh hallerinin yaratılmasında belirgin bir iyileşme olduğunu gösterir. Roman, muazzam uzunluğa rağmen, uygun tesadüflerle güçlendirilmiş son derece yapay bir olay örgüsü, olayları ve maksatlı Viktoryen okuru memnun etmek için tasarlanmış vaaz tarzı yarı bilim atmosferinde, anlık ve hantal ilgiyi uyandıran, bazı güçlü melodramatik sahneleri ve doruk noktalarıyla donatılmış bir anlatı olarak son derece etkilidir. Hayat iksirinin esrarengiz kullanıcısı ruhsuz sihirbaz Margrave'in karanlık istismarları, sakın bir İngiliz kasabası ve Avustralya çalılığının modern arka planı karşısında çarpıcı canlılığıyla ön plana çıkar; Zanonî'den çok daha büyük bir güç ve enerjiyle bunları işler, şu anda bile havadaki geniş ve bilinmeyen ruhsal âlemlerle ilgili gölgeli imgelerimizi yeniden açığa çıkarır. Kahramanın, gece uykusunda yükselmesi için ışık saçan bir kötü ruh tarafından yönlendirildiği iki büyük sihirli pasajdan biri, ünlü bir Rönesans simyacısının perili ve türbeye bakan köşkünde, tuhaf bir Mısır sihirli değneği alıp isimsiz varlıkları çağırışı gerçekten de eserin en büyük korku sahneleri arasındadır. Yeterince fikir sunulmuş ama pek az anlatılabilmiş. Uyurgezerler için bilinmeyen sözcükler iki kez dikte edilir ve bunları tekrar ederken yer sarsılır, arazideki tüm köpekler ay ışığına doğru sokulan şekilsiz gölgelere doğru ulumaya başlar. Üçüncü bilinmeyen sözcük grubuyla müdahale edildiğinde, uyurgezerlerin ruhu aniden onları telaffuz ederek isyan eder. Sanki ruh zihinlerden gizlenen korkunç dehşeti

fark eder; nihayetinde olmayan bir sevdiğinin hayaleti ve iyi bir melek kötü büyüü bozar. Bu eser, Lord Lytton'un, şiir türüne ait sanatsal korkunun kristal özüne doğru her zamanki ihtişam ve klasik romantizmin ötesine ne kadar geçebilme kabiliyetinin olduğunu gösterir. Bazı efsunların ayrıntılarını açıklarken, Lytton, eğlendirici derecede ciddi okült çalışmalarından büyük ölçüde istifade eder; bu arada, antik büyü'nün sırlarını ele geçirdiğini ve Nero'nun zamanında yaşayan Tyana'nın eski Grek sihirbazı Tyanalı Apollonius'un ruhunu çağırdığını iddia eden tuhaf Fransız bilim adamı ve kabalist Alphonse Louis Constant (Eliphas Levy) ile temasa geçer.

Buradaki romantik, yarı-Gotik, yarı-ahlaki gelenek, 19. yüzyılda Joseph Sheridan LeFanu, Wilkie Collins, Sir H. Rider Haggard -“*She*” eseri gerçekten çok iyi bir parçadır- Sir Arthur Conan Doyle, H. G. Wells ve Robert Louis Stevenson gibi yazarlar tarafından temsil edilir. Stevenson, gösterişli üslubuna bağlılığına rağmen, *Markheim*, *Ceset Hırsızı* (Body Snatcher) ve *Dr. Jekyll ile Mr. Hyde*²⁵’da (The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde) kalıcı klasikler yaratmıştır. Gerçekten de bu okulun hala hayatta kaldığını söyleyebiliriz. Çünkü atmosferik ayrıntılar yerine olaylarda uzmanlaşan, çağrışımsal veya psikolojik bir gerçeklikten ziyade zihne hitap eden çağdaş korku öykülerimize aittir ve insanlık ile onun refahı için bir duygudaşlıkla kesin bir duruş sergiler. Yadsınamayacak bir gücü vardır ve taşıdığı “insan unsuru” nedeniyle saf sanatsal kâbustan daha geniş bir kitleye hükmeder. Pek ikincisi kadar güçlü olmasa bile, bunun nedeni seyreltilmiş bir ürünün konsantre bir esans etkisini asla elde edemeyeceğidir.

Hem roman hem de bir korku edebiyatı olarak Emily Brontë'nin meşhur *Uğultulu Tepeler*²⁶ (Wuthering Heights, 1847) adlı eseri; kasvetli, rüzgârlı Yorkshire arazilerinin çalın manzaralarına ve şiddetli, çarpık hayatlarla ön plana çıkıyor. Öncelikle bir hayat hikâyesi, acı ve çatışma içindeki insan tut-kuları olmasına rağmen, epik açıdan kozmik dekoru, en tin-

25 Dr. Jekyll ile Bay Hyde, Çev. Celal Üster, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

26 Uğultulu Tepeler, Çev. Ayşe Belma Dehni, Ayrıntı Yayınları

sel türden korkuya da yer açar. Değişime uğrayan Byronic kötü adam kahramanı Heathcliff, nihai olarak mahvedeceği ailesi tarafından benimsenene kadar, ağzında yalnızca garip ve anlamsız sözler geveleyen karanlık sokaklarda bulunmuş kimsesiz küçük bir çocuktur. Gerçekte bir insandan ziyade bir şeytani ruh olduğu birden fazla yerde önerilmekte ve ağaç dalının fırçaladığı bir pencerenin üst kısmında ağlamaklı bir çocuk hayaletiyle karşılaşan ziyaretçinin yaşantısında gerçek dışılığa daha da yaklaşılr. Earnshaw, Heathcliff ile Catherine arasında, insan sevgisinden daha derin ve korkunç bir bağ kurmuştur. Ölümünden sonra iki kez mezarını rahatsız eder ve onun ruhu gibi bir soyut varlık da onu takip eder. Ruh hayatına giderek daha fazla girer ve sonunda ve yakın bir zamanda mistik buluşmaların olacağından emindir. Garip bir değişim yaklaştığını sezerek yemeden içmeden kesilir. Geceleri dışarı yürür ya da yatağının yanındaki kadar kanadı açar. Öldüğünde, açtığı bu kanat dökülen yağmura doğru hala açılıp sallanır ve sertleşmiş yüzüne sahte bir gülümseme dolar. Onu on sekiz yıldır iliştiği tümseğin yanına gömerler ve küçük çoban çocuklar, yağmur yağdığı zaman kilise bahçesi ve arazide hâlâ Catherine ile dolaştığını söylerler. Yüzleri de bazen Uğultulu Tepeler'deki üst kanadın arkasında yağışlı gecelerde görülür. Bronte'nin ürkütücü dehşeti sadece Gotik bir yankı değil, insanın bilinmeyen karşısında verdiği ürpertici gerilimli bir ifadedir. Bu bağlamda, Uğultulu Tepeler edebi bir geçişin sembolü haline gelir ve yeni, sağlam bir okulun büyümesinin nişanesi olur.

VI. Kıtadaki Hayalet Edebiyatı

Kıtada korku edebiyatı iyi bir dönem geçirmiştir. E. T. Wi-helm Hoffmann'ın (1776-1822) beğenilen kısa öykü ve romanları, laubalilik ve taşkınlığa eğilimleri olsa da cana yakın ve dolgun arka planı ve olgun biçimi temsil ediyor ve daha az kabiliyetli yazarların erişemeyeceği yalın ve nefes kesen coşkulu korku anlarından yoksundur. Genellikle korkunç olandan ziyade grotesk olanı aktarırlar. Kıtasal esrar öykülerinin en sanatsal olanı, Friedrich Heinrich Karl, Baron de la Mötte Fouqué'nin eserleri Alman klasiği *Undine*²⁷ dir (1814). Bir ölümlüyle evlenerek insan ruhu kazanan bir su perisinin hikâyesini edebiyatın herhangi bir bölümünde dikkat çekici kılan narin bir işçilik ile incelik ve onu hakiki bir halk mitine yakınlaştıran serbest doğallık vardır. Aslında, Rönesans doktoru ve simyacı Treatise on Elemental Sprites eserinde anlattığı bir masaldan kaynaklanır.

Güçlü bir su prensinin kızı Undine, bir insanla evlenerek ruh kazanabilmek için bir balıkçının kızı ile küçük bir çocukken babası tarafından değiştirilir. Soylu genç Huldrand'ı üvey ba-basının evinde perili ormanın kenarındaki denize bakan evinde tanırken, kısa süre sonra onunla evlenir ve atalarının Ringstetten Kalesi'nde ona eşlik eder. Bununla birlikte Huldrand, sonunda eşinin doğaüstü ilişkilerinden ve özellikle orman şelalesi-perisi Kuhleborn isimli kötü amcasının ortaya çıkışlarından bıkar; bu bıkkınlığı *Undine*'in değiştiği balıkçının kızı olduğu ortaya çıkan Bertalda'ya artan sevgisiyle daha da artar. Nihayet, Tuna Nehri'ndeki bir yolculuk sırasında, karısının ma-

27 Undine, çev. Zehra Kurttekin, Can Yayınları

sum bir hareketi yüzünden onu doğaüstü unsuruna geri götüren öfkeli sözleri söylemeye tahrik etmek için kışkırtılır. Kendi türünün kanunlarına göre, hatırasına sadık kalmaması halinde onu öldürmek için sadece bir defaya mahsus geri gelebileceği konusunda uyarır. Daha sonra Huldbbrand, Bertalda ile evlenmek üzereyken Undine üzüntü verici görevi için geri döner ve canını gözyaşları altında alır. Köy kilisesi bahçesindeki atalarının arasına gömüldüğünde, yas tutanlar arasında örtülü, kar beyaz bir kadın figürü görünür ancak ayinden sonra artık görünmez. Onun yerinde, neredeyse tamamen yeni mezarın etrafında mırıldanarak yolunu bulan küçük gümüş bir kaynağın yakındaki bir göle boşaldığı görülür. Köylüler bugüne kadar bunu gösterir ve Undine ile Huldbbrand'ın ölümle birleştikleri söylenir. Bu hikâyedeki birçok pasaj ve atmosferik dokunuş, özellikle de hikâyenin başında ortaya çıkan devasa kar beyaz adam ve perili ormanda yaşanan isimsiz korkuların tasvirleri, Fouqué'yi korkunçluk alanında başarılı bir sanatçı olarak ortaya koyar.

Undine kadar iyi tanınmasa da ikna edici gerçekçilik ve Gotik klasik araçlarından kurtulmuşluk özellikleriyle dikkat çeken 19. yüzyılın Alman fantastik dehasının bir başka ürünü olan Wilhelm Meinhold'un *Amber Witch*'inde karşımıza çıkar. Otuz Yıl Savaşı zamanında ortaya atılan bu hikâyenin, Coserow'daki eski bir kilisede bulunan bir din adamının el yazması olduğu söylenir ve öykü, haksız şekilde cadılıkla suçlanan yazarın kızı Maria Schweidler'in etrafında döner. Çeşitli sebeplerden dolayı sır olarak sakladığı kehribar kaynağını bulmuş ve bunun sonucunda elde edilen haksız servet edinme suçlamaları öyküye renk katmıştır. Bu suçlamalar kurt avcılığı yapan asilzade Wittich Appelmann tarafından azmettirilir. Kötü niyetli, kurnaz ve saldırgan düşüncelerle takip ettiği kız hakkında somut birşey bulamaz. Daha sonra, hapishanede korkunç bir doğaüstü sonla yüzleşen gerçek bir cadının yaptıkları, haksız bir şekilde talihsiz Maria'nın üzerine atılır. Maria, işkence altında zora ki itiraflarla yapılan tipik bir büyücülük denemesinden sonra, komşu bir semtte asil bir genç olan sevgilisi tarafından tam zamanında kurtarıldığında kazığa bağlanarak yakılmak üzeredir.

Meinhold'un büyük gücü, gerilimimizi ve görünmeyen duyguyu yoğunlaştıran sıradan ve doğru bir gerçeklik havasında, bizi tehditkâr olayların bir şekilde ya gerçek ya da gerçeğe çok yakın olması gerektiğine ikna eder. Nitekim bu gerçekçilik, o zamanlar popüler bir derginin *Amber Witch*'in temel pasajlarını 17. yüzyılda yaşanan gerçek bir olay şeklinde yayınlayacak kadar ileri gider!

Mevcut kuşakta Alman korku-kurgusu, en önemlilerinden olan Hanns Heinz Ewers tarafından temsil edilir. Karanlık görüşleri modern psikoloji bilgisine dayandırılır. *The Sorcerer's Apprentice* ve *Alrune* gibi romanlar ile *The Spider* gibi kısa öyküler, klasik bir seviyeye çıkaran ayırıcı nitelikler içerir.

Ancak Fransa'nın yanı sıra Almanya da esrarlı bir diyarda etkin durumdadır. Victor Hugo, İzlandalı Hans ve Balzac, *The Wild Ass's Skin*, *Seraphita* ve Louis Lambert gibi öykülerinin her ikisi de genel olarak yalnızca daha insani amaçlar için bir araç olarak gölgelerde doğan sanatçıyı karakterize eden samimi ve şeytani yoğunluk olmadan az ya da çok doğaüstülüğü kullanır. Theophile Gautier²⁸'de ilk olarak gerçek dışı bir dünya bağlamında hakiki bir Fransız buluruz ve sürekli olarak kullanılsa da bir bakışta özgün ve engin oluşu hemen ve kolayca fark edilen hayaletlere ait bir gizemle karşılaşırız. *Avatar*, *The Foot of the Mummy* ve *Clarimonde* gibi kısa hikâyeler, cezbedici, büyüleyici ve bazen dehşete düşüren tarzda yasak sahnelerle bakışlar içerir; *One of Cleopatra's Nights*'ta çağrılan Mısır görselleri ise en etkileyici ve en etkili ifade gücü örneklerinden biridir. Gautier, eski Mısır'ın özünün derinliklerindeki ruhunu, gizemli yaşamı ve devasa mimarisi ile yakalayıp, cehennemin yeraltı mezarlarındaki ebedi korku duygusunu kesin olarak tasvir ederken; zamanın sonuna doğru milyonlarca sertleşmiş ceset, karanlıklardaki bazı harika ve akıl almaz çağrılara donuk gözlerle dalıyorlar. Gustave Flaubert Gautier'in geleneğini, korkuları perdeleyen örümcek ağı gibi güçlü bir realist eğilimi haricinde, *St. Anthony Temptation*'da şiirsel hayal âlemlerini sürdürdü. Daha sonra bu akımın bölündüğünü görürüz. Bu bölünme,

28 Pierre Jules Théophile Gautier: (1811-1872) Fransız şair, oyun yazarı, romancı, gazetecidir. Parnasizmin kurucusudur.

karanlık ilgi alanları gerçek doğaüstü olandan ziyade insan düşünce ve içgüdüsünün anormallikleri üzerinde yoğunlaşan simgesel ve gözden düşmüş ekollerin garip şair ve fantezi yazarlar ile korkuları doğrudan doğruya kozmik gerçekliğin zifiri karanlık kuyularından gelen usta öykücüler doğurmuştur. Eski “günahkâr sanatçı” sınıfından, Poe’dan büyük ölçüde etkilenmiş meşhur şair Baudelaire bunların en üstünleridir. 1890’ların hakiki bir çocuğu olan psikolojik romancı Joris-Karl Huysmans ise sınıfın yükselişi ve finalidir. Huymans ve saf öyküsel sınıf, Thomas Moore’un **The Ring**’de balad türünde işlediği eski antik heykel-gelin temasını kısa ve ikna edici tarzda nesir türünde ele alan Venus of Ille adlı eseriyle, Prosper Merimée tarafından da sürdürülmüştür.

Güçlü ve alaycı Guy de Maupassant’ın akıl hastalığı kendisini giderek ele geçirirken yazılmış korku öyküleri, doğal olarak fanteziye yatkın ve görünmeyen normal yanılsamalarına duyarlı bir öngörünün sağlıklı yaratıcı ürünleri olmaktan çok fitrat olarak patolojik realist bir zihnin hastalıklı dışavurumları olarak kendine özgü şahsiyetler sunar. Yine de bu eserler, dış karanlığın korkunç ve tehditkâr temsilcileri tarafından amansızca takip edilen talihsiz bir adamı ele alır ve yaklaşan tarifsiz dehşetlerin olağanüstü etkisiyle keskin bir merak ve korku

uyandırır. Öyküleri arasında genellikle Horla²⁹ başyapıt olarak kabul edilir. Su ve sütle beslenen, başkalarının zihinleriyle oynayan ve muhtemelen dünya dışı bir canlı sürülerinin koruyucusu görünmez bir varlık, insanlığa boyun eğdirmek için Fran-sa’ya gelir. Görünmez canavarın tasvirindeki detayları James O’Brian - *The American Fitz* eserine borçlu olan bu gerilimli hikâyenin kendi türünde eşsiz bir yeri vardır. Maupassant’ın diğer güçlü karanlık eserleri *Who Knows?*, *The Spectre*, *He*, *The Diary of a Madam*, *The White Wolf*, *On the River*’dır.

Birlikte çalışan Erckmann-Chatrion Fransız edebiyatını, geleneksel Gotik bir kale dekorunda bir lanet teması işlediği *The Man-Wolf* gibi pek çok hayalet kurgusuyla zenginleştirmiştir. Doğal açıklama ve bilimsel harikalara meyletmesine rağmen

29 Horla ve Karanlık Öyküler, çev. S. İpek Ortaer Montanari, İthaki Yayınları

titreten bir gece yarısı atmosferi yaratma gücü takdire şayandır. Bazı kısa öykülerin arasında, konukların bir hanın kirislerine birbiri ardına kendilerini asmalarına neden olan kötü bir koca-karının hipnotik gece büyülerini konu alan *Invisible Eye* eserini de içerir. *The Owl's Ear* ve *The Waters of Death* eserlerinin ikincisinde, esrar yazarlarının sıkça kullandığı durmadan büyüyen örümcek teması okuyucuyu saran karanlık ve gizemlerle doludur. Villiers de l'Isle Adam da korku ekolünü takip ederek, yeniden yakalanmanın sancılarını yaşatmak için kaçmasına izin verilen bir mahkûmun yürek parçalayıcı hikâyesini konu alan *Torture by Hope* eserini yazar. Ancak bu tür esrarlı geleneğin bir parçası olmaktan daha ziyade, sözde “*conte cruel*” (zalim öyküler) adlı kendine has bir sınıfa aittir. Hayal kırıklıkları, boşa çıkarılan umutlar ve dehşetli fiziksel korkular bu türün iç burkucu duygusal etkileri arasındadır. Neredeyse tamamen bu türde yazanlardan biri de kısa bölümleri “gerilim” türünde tiyatroya uyarlanarak Grand Guignol’de oynanan Maurice Level’dir. Gerçekten de Fransız dâhi, Kuzeylilerin zihnindeki doğal mistisizmin derinliğini anlamayı gerektirdiği için görünmeyi öne sürmekten çok bu karanlık gerçekçiliğe daha yatkındır.

Son zamanlara kadar, korku edebiyatının oldukça saklı olmasına rağmen giderek gelişen dalı, Yahudilerin karanlıklarda gizlenip beslenerek canlı tutulmuş mirası, erken Doğu büyü-cülüğü, Kabalizm ve kıyametçi yazındır. Kelt ve Tötonlar gibi Sâmi zihinlerindeki mistik eğilim de dikkat çekicidir. Getto ve sinagoglarda hayatta kalan yeraltı korku ilimlerinin zenginliğinin sanılandan çok daha fazla olduğu görülür. Orta Çağ’da çok belirgin olan Kabalizm, garip manevi âlemlerin varlıkları ve belli gizli büyülerle erişilebilecek karanlık işaretlerin bulunduğu görünen dünyanın dışındaki varlıkları içeren evreni tanrının yayımları olarak açıklayan bir felsefe sistemidir. Ayinleri Eski Ahit’in mistik yorumlarıyla bağlantılıdır. İbrani alfabesinin her bir harfine ezoterik bir anlam yükler. Bu durum büyü temalı popüler edebiyatta İbrani harflerine hayali bir cazibe ve güç kazandırmıştır. Yahudi folklorunun geçmişin korku ve gizemlerinin çoğunu muhafaza etmiş olmasından dolayı, detaylı ça-

lışmalar yapılırsa korku kurgusu üzerinde etkisini ciddi anlamda göstereceği anlaşılır. Bu edebi kullanımın en iyi örnekleri Gustave Meyrink'in Almanca romanı *The Golem* ve "*Ansky*" mahlasını kullanan Yahudi yazarın *The Dybbuk* adlı oyunudur. İki eserden ilki, hayalimizin ötesindeki korku ve harikaların akıldan çıkmayan karanlık fikirlerini sunar. Prag'da geçen öykü hayaletlerin dolaştığı cumbalı evlerle dolu şhrin eski gettosu hakkında fevkalade tasvirler sunar. Öykünün ismi, Orta Çağ'da bir haham tarafından İbrani dilinde belli şifreli sözcük kullanılarak yapılan ve canlandırılan inanılmaz yapay bir devden gelmektedir. *The Dybbuk* ise 1925'te Amerika'da tercüme edilerek yayınlanmıştır. Yaşayan bir bedeni ele geğirmiş ölü bir adamın kötü ruhu hikâyenin konusudur. Golem ve dybbuklar sabit karakterler olup Yahudi geleneğinin içeriğine geniş ölçüde kaynak oluşturmuştur.

VII. Edgar Allan Poe

1830’larda hem korku hem de bir bütün olarak kısa öykü tarihini etkileyen; büyük Avrupa estetik ekolünün trendlerini ve geleceğini şekillendiren edebi bir şafak doğar. Amerikalılar olarak bu şafağın bize ait olduğunu iddia etme şansına sahibiz. Zira bu şafak, meşhur ve talihsiz yurttaşımız Edgar Allan Poe’nun şahsında gerçekleşmiştir. Poe’nun şöhreti meraklı dalgalanmalara sebep olmuş ve şimdilerde sanatçı kişiliği ve etkisini küçümsemek “*yüksek entelijensiya*” arasında moda haline gelir. Ancak, çalışmaları hakkındaki eleştiriler olgun ve düşünceli olarak yapılırsa, eserlerinin gücü ve artistik çığır açıcı özelliğini kimse inkâr edemez. Onun tarzındaki gibi bir bakış açısı öngörölmüş olabileceği doğrudur. Ancak imkânlarını ilk fark eden, en üst düzeyde biçimlendiren ve sistematik bir biçimde ifade eden kişi de o olur. Sonraki yazarların onunkilerden daha büyük öyküler yazmış olabileceği de doğrudur. Ama yine de onlar için yolu açıp net bir rehber sunarak, belki de daha ileri götürecekleri sanat için onlara örnek olup, kaideleri belirlemiştir. Sınırlılıkları ne olursa olsun, Poe kimsenin yapmadığı ya da yapamayacağı şeyi yapmıştır. Bugün korku öyküsü nihai ve kusursuz halini ona borçludur.

Poe’dan önce korku yazarları, mutlu son, erdemin kazanması, ahlaki bir didaktizm, popüler standart ve değerleri kabulleriyle; çoğunluğun yapay fikirlerinin taraftarlarının yanında yer alarak yazarın kendi duygularını öyküye katmaya çalışması gibi bazı boş edebi geleneklere uyumluluk iddiasıyla, korkunun çekiciliğinin temellerindeki psikolojiyi anlamadan, sürekli

karanlıklarda çalışmışlardır. Öte yandan Poe, gerçek sanatçının temel kişiliksizliğini algılamıştır. Yaratıcı kurgunun işlevinin yalnızca olay ve duyguları olduğu gibi yorumlayıp ifade etmek olduğunu biliyordu. Bu doğrultuda, iyi ya da kötü, çekici ya da itici, sevindirici ya da üzücü ne gibi sonuçlar yaratırsa yaratsın yazar öğretmen, duygudaş ya da kendi fikirlerini satmadan yalnızca bir tarih yazarı gibi olayları canlı ve müstakil olarak aktarmalıydı. Yaşamın ve düşüncenin her aşamasının sanatçı için bir konu olarak eşit derecede uygun, tuhaflığın ve kasvetin tabiatına meyilli olduğunu gördü ve zevkten çok acı, gelişmeden çok yıkım, huzurdan çok korku gibi sık karşılaşılan güçlü olay ve duyguların tercümanı olmaya karar vermişti. Bunlar, insanlığın görünüşteki geleneksel haz ve duyguları ile fiziksel, ruhsal sağlığı ve refahına tamamen ters veya kayıtsız olan konulardır.

Böylece Poe'nun hayranları, seleflerinin hiçbirinin sahip olmadığı ikna edici bir kötülüğü yakalayıp edebi korku tarihinde yeni bir gerçekçilik standardı oluşturdular. Üstelik onun sanatsal ve kişiler üstü amacı, daha önceleri pek rastlanmayan şekilde bilimsel bir tutumla da desteklenmiştir. Poe, Gotik kurgu kullanımlarından daha çok insan zihni üzerinde korkunun esas kaynakları hakkında analitik bilimsel çalışmalar yapmış, böylelikle anlatılarının gücünü ikiye katlamış ve kendisini salt geleneksel ürperticiliğin absürtlüklerinden kurtarmıştır. Bu örnek ortaya konulduktan sonra, takip eden yazarlar hiç rekabet duygusuna kapılmadan doğal olarak buna uyum sağlamaya çalışmışlar, böylece korku yazınının ana akımını da değiştirmeye başlamışlardır. Poe da mükemmelleşen ustalığıyla yeni bir tarz ortaya koymuştur. Her ne kadar bugünkü çalışmalarının bir kısmı biraz melodramatik ve karmaşık gözükse de onun bir öyküde tek bir ruh halinin muhafaza edilmesi ve tek bir izlenime varılması, olayların konu üzerinde doğrudan bir tavıra sahip olacak ve düğüm bölümünde belirgin olarak kendini gösterecek şekilde azalması şeklindeki etkilerini yakalayabiliriz. Gerçekten de Poe'nun kısa öykünün bugünkü şekliyle mucidi olduğunu söyleyebiliriz. Hastalık ve sapıklıklarının artışı, sanatsal açıdan ifade edilebilir temaların seviyesine kadar düşüşü

de kapsamlı etkilere sebep olmuştur. Zira etkisine kapılan, destekleyen Fransız hayranı Charles tarafından yoğunlaştırılan bu etkiler Fransa'daki temel estetik hareketlerin özü haline gelmiş ve böylece Poe bir anlamda Dekadanlığın³⁰ ve Sembolizmin babası olmuştur.

Doğuştan şair ve eleştirmen oluşuyla, üstün becerileri, mantığıyla; üslubuna bağlılığı ve zevkleriyle bir felsefeci olan Poe'nun da bazı kusur ve sahtelikleri vardır. Derin ve belirsiz bir bilgelik tavrı, doğallıktan uzak ve yapmacık sözde mizahı, sık sık eleştirilerindeki zehir zemberek ön yargı patlamaları da kabul edilmeli ve affedilmelidir. Bunların ötesinde ve üstünde, üstadın içimizde dolanan bir terör ve yakındaki uğursuz uçurumlarda kıvranan ve salyalarını akıtan bir kurtçuk imgelemi vardır. Varoluş olarak adlandırılan tozpembeye boyanmış eğlence ile insan düşünce ve duygusu denilen ciddi maskaralıklı her bir korkuya nüfuz eden imgelemenin kendini billurlaştırma ve dönüştürme haline getirmede kara büyü bir gücü vardır. O zamana kadar 30 ve 40'lı yılların steril Amerika'sında, Satürn'ün yamaçlarında bile yetişemeyecek, ay ışığıyla beslenmiş görkemli zehirli mantar bahçeleri gibi bitmeye başlamıştır. Mısra ve öyküler benzer şekilde kozmik paniğin yükünü taşırlar. Gürültülü gaga darbeleriyle kalbi delen kuzgun, belalı kulelerdeki demir çanları çalan hortlaklar, kara ekim gecesindeki Ulalume'un mahzen, denizin altındaki sarsıcı kubbe ve kuleler, "uzay ve zaman dışı, yüce ve tuhaf diyarlar" gibi tüm bu şeyler, şiirin kaynayan kâbusundaki bu manik şakırtılar arasında bize ters bakışlar atar. Buradaki nesirse, konuşmacının sahte sesindeki gerilimi çözene kadar masumiyetinden pek şüphelenmediğimiz sözlerle eksik kavrayışımıza kurnazca sokulan anlaşılmaz anomalilerle; uyandıklarında çılgılığı basıp kötü kötü gülere aniden cinnete giren unutulmaz ve dehşetli yankılarla patlayan uğursuzca tünemiş şeytani varlıklarla uçurumun ağ-

30 19. yüzyıl sonlarında Fransa'da natüralistlere karşı ortaya çıkan sembo-lizm akımına öncülük eden sanatçılara, edebiyatı soysuzlaştırdıkları ima edilerek verilen isim. İmgeye karşı aşırı derece duyarlılığa sahip dekadanlar, daha önce görülmemiş imgeler yaratarak bu imgeleri karşılayacak sözcükler oluşturmuşlardır.

zını bizim için kocaman açtırır. Süslü elbiselerden fırlayarak önümüze çıkan **A Witches' Sabbath**'ın korku unsurları, maddi dünyamızda kolayca görünür dehşetlerle alaka kuran ve kullanılan bilimsel becerilerin kılavuzluğunda daha da canavarlaşan sahnelerdir.

Elbette Poe'nun öyküleri birkaç sınıfa ayrılır. Bunların bazıları, diğerlerinden daha saf bir tinsel korku mahiyeti taşımaktadır. Mantık ve usa vurma öyküleri, korku edebiyatı olarak sayamayacağımız, ancak muhtemelen Hoffmann'ın etkilediği belli bazıları itibariyle groteskliğin sınırlarında dolaşan bir savurganlığa sahip modern polisiye öykülerin öncüleri olmuştur. Korkuyu değil, tuhaflığı ifade edecek şekilde anormal psikoloji ve saplantılar üzerinde duran üçüncü bir grup daha vardır. Bununla birlikte, kalanların önemli bir bölümü doğaüstü korkunun en keskin türünü temsil etmekte ve yazarlarına tüm modern şeytani kurgunun kaynağını vermekte ve tanrılık olarak kalıcı ve dil uzatılamaz bir mekân sunmaktadır. *Şişede Bulunan Mesaj*³¹ (MS. Found in a Bottle) isimli öyküde, büyüklüğü ve özellikleri hakkında üstü kapalı anlatımlarla başlayıp, dev dalgaların arasında boğuşan, uğursuz ak sakallı tayfasıyla Antarktik'in buzları arasında Güney'e doğru yapılan korkulu gece seyrüseferiyle, sonu kırım olması gereken büyülu girdaba doğru şeytani güçlerle çekilen korkunç geminin hikayesini kim unutabilir?

Sonra, ölümünden sonra yedi aydır hipnotizma yoluyla tutulan M. Valdemar, efsunun bitmesinden kısa bir süre önce çılgınca sesler çıkarır ve sonra neredeyse sıvı halde mide bulandırıcı ve iğrenç bir çürük kalıntıya dönüşür. *Arthur Gordon Pym'in Öyküsü* (Narrative of A. Gordon Pym) romanında, yolcular önce üzerinde beyaz renkli hiçbir şey bulunmayan vahşi kabilelerin olduğu tuhaf bir kutup bölgesine varırlar. Burada geniş kayalık vadilerde dünyanın temel sırlarıyla ilgili devasa Mısır harfleri yazılıdır. Sonra, her şeyin beyaz olduğu, örtülü devler ve kar gibi tüyleri olan kuşların koruduğu ucu görünmeyen göklerden boşanan ve süt gibi sıcak bir denize akan gizemli bir çağlayanın bulunduğu daha da esrarengiz bir bölgeye ulaşırlar.

31 Bütün Öyküleri I-II, Çev. Hasan Fehmi Nemli, İletişim Yayıncılık

lar. Metzengerstein öyküsü ise kötücül, dehşet metempsikoz³² anlatılarıyla korku salmaktadır. Babalarından kendisine kalan kan davası nedeniyle düşmanının ahırını yakan deli bir asilzadeyi konu alır. Düşmanının da içinde öldüğü yanan binanın üzerinde, düşmanının atalarının Haçlı Seferleri'nde kullandığı dev bir at silueti ortaya çıkar. Deli adamın büyük ata sürekli olarak çılgınca binmesi, bu küheylana duyduğu nefret ve korkusu, savaş atları hakkındaki belli belirsiz kehanetler ve son olarak deli adamın sarayı ve de kendisinin de atı tuhaf biçimde merdivenlere sürerken alevlerin içerisine sürerek ölmesi sürükleyici pasajlardır. Sonra yıkıntılardan çıkan dumanlar da dev bir at formunu alır. *Kalabalıkların Adamı* (The Man of the Crowd), yalnız kalmaktan korkuyor gibi kalabalıkların içinde gece gündüz dolaşan bir adamın hikâyesidir. Daha sakin etkileri olsa da kozmik korku açısından pek de geri kalır yanı yoktur. Poe'nun zihni asla terör ve haraplıktan kurtulamaz. Her öykü, şiir ve felsefi diyaloglarında gecenin dipsiz kuyularına inmede, ölümün peçesini delmede ve uzay ve zamanın korku dolu gizemlerinin lordu olarak hükmetmeyi düşlemede gergin bir isteklilik göze çarpar.

Poe'nun bazı hikâyeleri, kısa öykü dalında; onları hakiki bir işaret feneri kılan, artistik biçimde neredeyse mutlak mükemmelliğe sahiptir. Poe, mücevher ifadeler, İncilvâri tekrarlar ve Oscar Wilde ile Lord Dunsany gibi daha sonraki yazarlar tarafından da başarılı bir şekilde kullanılan yinelenen külfetlerle, arkaik ve Doğu tarzında bir üslup kullanarak istediği zamanlarda nesirine şiirsel bir kalite katmıştır. Bunu yaptığı durumlarda, neredeyse özünde narkotik bir lirik fantezi etkisine kapılırız. Her biri bir senfonideki farklı bir sese denk gelen doğaüstü renk ve grotesk görüntülerden oluşan bu dil düşü içindeki hayali afyon törenini yaşıyoruz. *Kızıl Ölümün Maskesi* (The Masque of the Red Death), "*Sessizlik - Bir Masal* (Silence, a Fable)" ve "*Gölge - Bir Mesel* (Shadow, a Parable)" şiirleri ölçü ile yazılmış olup gücünü görsel imajlara dair işitsel ritmine de borçludur. *Ligeia* ve *Usher Malikânesi'nin Çöküşü* (The Fall of the House of Usher) şiirlerinde açıkça görülen şiirsel hikâyelerin

32 Ruhun başka bir vücuda geçmesi.

ikisi, özellikle de ikincisinde, kurgusal minyatörcülerin başında yerini alan sanatçılığın zirvelerinde Poe görülebilecektir. Olay örgüsü basit ve açık olan bu her iki öykü, yüksek büyüsunü her bir olayın seçim ve sıralamasının marifetle bir araya getirilmesine borçludur. Ligeia şiirinde, öykünün erkek anlatıcısının gizemli kökenlerden gelen seçkin ilk eşinin ölümü ve sonrasında olağanüstü bir şekilde ikinci eşin cesedini olağanüstü bir irade gücüyle ele geçirmesi, ikinci eşin geçici olarak yeniden canlanması sırasında kendi fiziksel görünüşünü dahi bu bedene aktarması anlatılır. Gereksiz uzunluk ve baş kısmının kalan kısma göre ağır oluşu şüphelerini barındırsa da öyküleme amansız bir güçle müthiş bir zirveye ulaşıyor. Ayrıntıları ve orantılılıktaki üstünlüğü çok belirgin olan Usher, inorganik şeylerde ürpertici yaşam belirtilerini sunar. Uzun ve ıssız bir aile tarihçesinin sonunda varlıklar üçlemesiyle anormal bir bağlantı kurulur. Erkek kardeş ve ikiz kız kardeş, inanılmaz eski evlerinde tek bir ruhu paylaşırlar, aynı anda tek bir sonda birleşirler.

Bu tuhaf kavramlar beceriksiz eller için bir hayli uygunsuz görünebilir. Ancak tuhaflık ve korkunun mekanik ve fiziğini çok iyi bilen Poe'nun büyüülü yaşantı ve inandırıcı korkuları altında gecelerimize girer. Poe, vurgulanması gereken detayları, belirli aykırılık ve kibirlilik kavramlarının korkunun eskizleri veya yardımcı sebepleri olarak belirlemiştir. Karşılaştığımız masum olay ve kinayeler, ilerideki uğursuz bir akıbeta doğru giden yolda atılan her büyük adımdaki imge ve işaretler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hassas bir şekilde ayarlanmış kümülatif kuvvet ve zirveye ulaştıran gürleyici etkisi ve kusursuz ahengini sağlayan parçalar arasındaki kesin doğruluk, istenen modu yakalama ve arzu edilen yanılsamayı güçlendiren sahne ve peyzaj kurgusundaki zarif nüanslar göze çarpar. Bu tarz ilkeler ve başka daha belirsiz olanlarla birlikte tarif edilemeyecek kadar kaçamaklı ve sıradan yorumcular tarafından tam olarak anlaşılması zor konulardır. Melodram veya sadeleştirme olabilir. Baudelaire'in medeni ve Fransızca hafifletilmiş çevirisi haricinde Poe okumaya tahammül edemeyen titiz Fransız şahsiyetini duyarız. Ancak tüm bu şeylerin izleri, yazarın güçlü ve doğuştan tinsel, hasta-

lıklı yaratıcı zihninin her bir hücresinden fışkıran dehşetlerle tamamen gölgelenmiştir. Yazarın dehasının silinmez damgası ile korku eserleri damgalanmıştır. Poe'nun korku öyküleri, istisna şahsiyetler dışında canlı bir tarzda yazılmıştır.

Çoğu fantezi yazarı gibi Poe da, karakter tasarımıyla ziyade olaylar ve geniş anlatım efektlerinde sıvrılır. Yazarın tipik başkahramanı genellikle karanlık, yakışıklı, kibirli, melankolik, entelektüel, son derece hassas, karpisli, içe dönük, izole ve bazen biraz deli; eski ve gösterişli ailelerden gelen, tuhaf ilimler konusunda bilgili ve evrenin yasaklı sırlarına nüfuz etmeye istekli bir beyefendidir. Şatafatlı bir isim dışında, bu karakterin erken Gotik roman karakterleriyle ilgisi pek yoktur.

Bu beyefendi, Radcliff ya da Ludovico romantizminin ahşap kahramanları veya şeytani kötü adamları gibi de değildir. Bununla birlikte, dolaylı olarak kahramanımızın tipik Byronik kahramanlara güçlü kahramanlara benzeyen hırslı, antisosyal ve kasvetli nitelikleri olduğundan bir çeşit soyağacı bağlantısı vardır. Dolayısıyla, Gotik Manfredlerin, Montonilerin ve Ambrosiosların torunlarındandır. Bazı belirgin nitelikler de kendisinde kesinlikle depresyon, hassasiyet, deliliğe özlem, yalnızlık ve kaderin yalnız ve mağrur mahkûmu olmasına bağladığı savurgan ucubelik gibi özellikler bulunan Poe'nun kendi psikolojisinden kaynaklanıyor gibi görünmektedir.

VIII. Amerika'daki Korku Geleneği

Poe'nun hitap ettiği kitle, onun eserlerini hiç takdir etmese de, ele aldığı korkulara hiç alışık değildi. Amerika Avrupa'nın her zamanki gibi karanlık folklorunu miras almanın yanı sıra yararlanabileceği bir ilave korku birikimi oluşturdular. Böylece hayalet hikâyelerinin edebiyat için verimli konu olarak kabul edilmesi amaçlanmıştı. Charles Brockden Brown, Radcliff tarzı romanlarıyla olağanüstü bir ün kazandı ve Washington Irving'in ürkütücü temaları da ele aldığı eserleri de çabucak klasik hale geldi. Paul Elmer More'ın belirttiği gibi bu ilave birikim, ilk kolonicilerin güçlü manevi ve teolojik merakları ile içine atıldıkları mekânların tuhaf ve ürkütücü doğası gereği devam edecekti. Alacakaranlığında bütün dehşetlerin sürekli olarak gizlendiği geniş ve kasvetli balta girmemiş ormanlar; tuhaf, somurtkan yüzleri ve cehennemden gelen kökenlerinin güçlü izlerini taşıyan şiddet içerikli gelenekleriyle bakır renkli Kızılderili sürüleri; her pazar kilise kürsülerinden hakkında çok şeyler bağırılıp durmuş olan Tanrı'nın ateşli düşmanına ve kalvinistlerin³³ haşin ve intikamcı tanrılarıyla insanın ilişkisine saygı duyan her türlü kavramla Puritan teokrasisinin nüfuzunu buluşturan özgür düzen; rekreasyonel ruh halinin eğlencelerinden mahrum, teolojik öz muhasebenin tacizlerine uğrayan, doğal olmayan duygusal baskıların olduğu ve her şeyin üstün-de

33 Calvinizm: John Calvin'in 16. yüzyıl başlarında ortaya attığı görüşlere dayanarak kurulan bir Hristiyanlık mezhebi. Bu dinsel inanç sistemi, ilk kez Cenevre'de, daha sonra Hollanda, İskoçya, Almanya ve Fransa'da kurulan yeni kiliselerde örgütlendi. Bu mezhep Fransa'da Nantes Fermanı ile kabul edildi

hayatta kalabilmek için acımasız bir mücadeleye sahne olan ıssız taşra hayatında gelişen hastalıklı içedönüklük, gibi tüm bu sebepler bir araya gelerek şömine başının ötelerinden duyulan uğursuz ninelerin fısıldamaları ve Salem kabusunun dehşetli günlerinden çok sonralara kadar kalabilmiş gizli ve inanılmaz canavarlık ve cadılık öykülerinin gelişebileceği bir ortam oluşmasına neden olmuştur.

Poe bu elverişli ortamdan yükselen tuhaf ekollerin daha yeni, daha hayal kırıklığına uğramış ve teknik olarak daha mükemmel olanını temsil etmektedir. Ahlaki değerler geleneği; tuhaf ile yoğrulmuş ılımlı fantezi; başka bir ünlü olan ancak yanlış anlaşılan ve Amerikan mektuplarındaki yalnız tek figür olan çekingen ve hassas, antik Salem'in çocuğu ve en eski cadılık hakimlerinin en kanlılarının büyük büyük torunu Nathaniel Hawthorne tarafından temsil edilen başka bir ekol daha bulunmaktadır. Hawthorne'da şiddet, cüretkârlık, yoğun dramatik anlam, kozmik kötülük ile Poe'nun tam ve kişiler üstü sanatçılığı yoktur. Burada bunun yerine, New England'ın erken dönemindeki püritanizm ile sınırladığı, gölgeli, hicranlı ve her yerin ilahi değişmez yasaları temsil etmek için atalarımızın geleneksel düşünce şeklini aştığı ahlaksız bir evren tarafından yası tutulan zarif bir ruh vardır. Hawthorne için gerçek bir güç olan kötü, her elde gizlenen ve fethedici bir düşman olarak görünür ve algılanabilen dünya onun tasavvurunda, üzerinde dolaşıp arasından geçen, üstünlük için savaşıp kendini kandıran kişilerini oluşturan talihsiz ölümlülerin kaderlerini şekillendiren, görülmeyen yarı-mevcut sonsuz elem ve trajedilerin olduğu bir sahne haline gelir. Amerikan korkusunun mirası yoğun bir dereceye kadar en yoğun Hawthorne'undu ve hayat gibi genel bir olgunun ardındaki belirsiz kasvetli hayalet izdihamını görmüş ama izlenim, seziş ve öykülemelerin güzelliklerine değer verecek kadar kayıtsız değildir. Kurgularını, uysalca vazgeçtiği kinizmin ikiyüzlülüğüne dair sezgilerine rağmen sevindiği ya da matemini tuttuğu insanoğlunun vefasızlığının saf ahlaki değerlemelerini sergileyebileceği didaktik ya da alegorik bir biçimle melankoli kumaşına sessizce dokuması gereklidir. O halde, vermek iste-

diği derin vaazını örneklemek için gerçek dışı dünyayı çağırıp ruhların gücünün yardımını önermekten kendini alamayacak derecede güdüleri kişiliğine öylesine derine dokunmuş olması- na rağmen, doğaüstü korku asla Hawthorne'un birincil nesnesi olmamıştır.

Hawthorne'un her zaman ince, yakalaması zor, gösterişsiz tuhaflığa ait imaları tüm eserlerinde izlenebilir. Bunları üreten ruh hali, *A Wonder Book* ve *Tanglewood Tales*'de çocuklar için klasik efsanelerin Tötonlaştırılarak yeniden anlatımında bir hoş bir çıkış yolu bulmuş, diğer durumlarda da aslında doğaüstü olması istenmemiş olaylar üzerinde kendine belli bir tuhaflık ve soyut cadılık veya kötülük katmıştır. Bu durum, eski Charter Sokağı Mezarlığı'nın bitişinde, Salem'de bugüne kadar kalabilmiş bir evle ilgili kendine özgü bir antipati oluşturulan Hawthorne'un ölümünden sonra yayınlanan Dr. Grimshawe's Secret adlı korku romanında görülmektedir. Tasarımı, meşhur bir perili İtalyan villasında yapılan *The Marble Faun*³⁴'da, geniş ve özgün kurgu arka planı, ortalama okurun görüşünün ötesinde çırpınan gizemleriyle, ahlaki mecaz karabasanı ve Papalık karşıtı propagandaya ve modern yazar D. H. Lawrence'ın yazara yönelik olarak onur kırıcı tutum takınmasına neden olan Püriten dar görüşlülüğüne rağmen hâlâ ilgi çekici olabilen bir romantizm ortamında ölümlü damarlarındaki efsanevi kanı gösterilmektedir. Yine, tam olarak bitmemiş *Dolliver Romance*'a dâhil edilme fikriyle ölümünden sonra yayınlanan Septimius Felton, aşağı yukarı başarılı denilebilecek şekilde Elixir of Life'a dokunurken, *The Ancestral Footstep* adı verilecek hiç yazılmamış bir hikâyenin notları Hawthorne'un eski bir İngiliz batıl inancının üzerinden gelmek için ne yapacağını ortaya koymaktadır. Bu batıl inanç, eski ve lanetli bir hanedanın üyelerinin, yürürken kanlı ayak izi bıraktıklarıyla ilgilidir ve tesadüfen hem Septimius Felton'da hem de *Dr. Grimshawe's Secret*'ta rastlanmaktadır.

Hawthorne'un kısa öykülerinin birçoğu, atmosfer ya da olayın tuhaflığını başarılı şekilde sergiliyor. *Legends of the Province House*'daki (Hawthorne'un dört parçadan oluşan kısa öykü-

34 Faun, Eski Roma mitolojisinde yer alan yarı keçi yarı insan kır ve orman iyisi. Yunan mitolojisindeki karşılığı Satir'dir.

leri) *Edward Randolph's Portrait* öyküsünde de şeytani sahneler yaşanır. *Rahibin Kara Peçesi*³⁵ (The Minister's Black Veil), gerçek olaylar üzerine kurgulanmış) ve *The Ambitious Guest* eserlerinin mesajları ifade ettiklerinden çok satır aralarında-ken, daha uzun bir eserin hiç tamamlanamamış bir parçası olan Ethan Grand ise yabani dağ ülkesi, alevler, ıssız kireç ocakları- nın betimlemelerinde kozmik korkunun zirvelerine çıkılır. Yine sıkıntılarla dolu ömrü, ocaktaki alevlerden kurtulmaya çalıştığı gecede korkulu kahkahalarla sona eren Byron tarzı “affedile- mez günahkârın” tasviri de muazzamdır. Hawthorne’un notla- rının bir kısmında, daha uzun yaşarsa yazabileceği bazı tuhaf öykülerden bahsedilir. Özellikle, topluluklar arasında ara sıra ortaya çıkan ve sonra takip edilerek eski bir mezara girip çıktığı görülen ilginç bir yabancı karakteri canlı bir şekilde aktarılır.

Yazarımızın tuhaf eserlerinin tamamı arasında en sanatsal ve tamamlanmış olanı, ünlü ve zarifçe işlenmiş romanı, *The House of the Seven Gables*’dır. Bu romanda eski uğursuz bir Salem evi arka planında harika bir etkiyle geliştirilen atalardan kalma bir lanet amansızca çözülmeye çalışılır. Arka plandaki Salem evi, New England sahil yerleşimlerimizin ilk düzenli mimarisini oluşturmuş sivri çatılı Gotik tarzındadır. Ancak 17. yüzyıldan sonra yerini “Kolonyal” olarak bilinen daha aşına olduğumuz Felemenk çatılı veya klasik Georgia tipi mimariye bırakmıştır. Bu eski sivri çatılı Gotik evlerden neredeyse bir düzinesi bugün bile tüm Amerika Birleşik Devletleri’nde orijinal haliyle görü- lebilir. Ama Hawthorne’un yakından tanıdığı, çok kesin olmasa da romana ilham ve dekor veren evlerden biri hâlâ Salem’deki Turner Sokağı’nda ayaktadır. Hayaletli sivri çatıları, kümelen- miş bacaları, çıkıntılı ikinci katları, grotesk köşebentleri, kafes- li baklava pencereleri olan böyle bir bina, karanlık yansımalar oluşturmak ve on sekizinci yüzyılın güzellikleri, rasyonelliği ve ferahlığından önce gelen karanlık Püriten döneminin gizli kor- kularını ve cadı fısıldamalarını simgelemek için özellikle he- saplanmış nesnelerdir. Hawthorne gençliğinde birçok şey gördü ve bunlardan bazıları ile ilgili kara öyküleri biliyordu. 1692’de büyük büyükbabasının cadılık yargıcı sıfatıyla ciddiyetinin bir

35 Büyük Taş Yüz, Çev. C. Hakan Arslan, Dost Kitabevi Yayınları

sonucu olarak kendi soyu üzerinde bir lanet olduğu hakkında birçok söylenti de duymuştur.

Bu ortamdan, New England'ın tuhaf edebiyata en büyük katkısı olan ölümsüz bir öykü doğmuştu. Bunu bize sunduğu atmosferin gerçekliğinden bir çırpıda hissedebiliriz. Gizli korku ve hastalık, karanlık havalarda, yosun tutmuş kabuklarda, eski yapıların karaağaç gölgeli duvarlarında öyle canlı bir şekilde pusuya yatmıştır ki ustasını okuduğunuzda mekânın kötülüğünü kavrarız. Yaşlı Albay Pyncheon bu binayı, daha sonra panik yılında büyücü olarak darağacına gönderdiği asıl yerleşimcisi Matthew Maule'den türlü zalimliklerle kapmıştır. Maule, yaşlı Pyncheon'u lanetleyerek ölür; "Tanrı ona içmek için kan versin!" ve ele geçirilen toprağın eski kuyularının suları da acılaşır. Maule'nin marangoz oğlu, babasının muzaffer düşmanı için büyük sivri çatılı bir ev inşa etmeye razı olur. Ama yaşlı albay evin tahsis edileceği günde tuhaf bir şekilde ölür. Onu başka garip kuşaklar izler ve Maules'lerin karanlık güçleri olduğu, bazen de Pyncheon'lara isabet eden korkunç sonlarla ilgili tuhaf söylentiler çıkar.

Tarihî evin gölgeleyici kötülüğü (neredeyse Poe'nun Usher Malikanesi'nin Çöküşü gibi ama daha ince bir şekilde) opera trajedisine yayılan tekrarlı bir motif olarak öyküye dağılır ve ana hikâyeye ulaşıldığında modern Pyncheonları bir düşüş durumunda görürüz. Tuhaf bir hanımefendi olan zavallı yaşlı Hepzibah; uzun süredir haksız yere yattığı hapisshaneden çıkan çocuksu ve talihsiz Clifford; yaşlı albaya benzeyen kurnaz ve hain yargıç Pyncheon; tüm bu karakterler büyük sembollerdir ve bahçedeki bodur bitkiler, zayıf kümes hayvanlarıyla iyi uyum sağlarlar. Pyncheonların son evladı ve kuzeni genç ve neşeli Phoebe'nin, Maulelerin son çocuklarından olduğu anlaşılan çekici adamla bir araya gelişiyle açıkça bir mutlu son verilmesiyle neredeyse hikâyeye yazık edilmiştir. Bu birleşme, muhtemelen, laneti sona erdirir. Hawthorne diksiyon veya hareketin tüm şiddetinden kaçınarak tüm korku sezdirişlerini arka planda tutar. Ancak bazı göz kırpmalar havayı muhafaza etmek ve eseri saf mecazi kuruluktan kurtarmayı başarmaktadır. 18. yüzyılın

başında Alice Pyncheon'un büyülenmesi, ailedeki bir ölümden önce çaldığı korkulu müzik (unutulmaz Aryan efsanesindeki- nin bir çeşidi) aksiyonu doğrudan doğaüstü ile bağlantılar. Yaşlı yargıç Pyncheon'un eski salonunda geceleri gezen, saati ilginç şekilde tıklayan ölü en keskin ve gerçek korkulardan biridir. Okuyucunun diğer karakterlerin davranışlarından çözümleme yapabilmesinden çok önce, pencerenin dışındaki tuhaf kedinin koklamaları ve hareketleriyle ilk olarak sezdirilen yargıcın ölü- mü Poe'nun dahi yarışamayacağı bir deha dokunuşudur. Daha sonra tuhaf kedi o gece aynı pencerenin dışına "bir şey" izle- mek için çıkar. En eski efsanelerdeki ruh rehberlerini kendi za- manına ustalıkla adapte etmiştir.

Ama Hawthorne kendisinden sonra edebi bir kuşak bırak- madı. Kendi hali ve tavrı kendisiyle kapanan döneme aitti ve korku cazibesinin temelini ve başarısının doğru mekaniğini anlayan Poe'nun ruhu yaşıyor ve çiçek açıyordu. Poe'nun ilk öğrencileri arasında, Amerikan vatandaşlığı verilen ve İç Sa- vaş'ta onurlu şekilde öldürülen parlak genç İrlandalı Fitz James O'Brien (1828-1862) sayılabilir. Bize *What Was It?* adlı eserini veren odur. Bu eser, prototipi olan Maupassant'ın Horla ile bir- lik-te, görünmeyen bir varlığa ait ilk somut iyi biçimlendirilmiş kısa öyküdür. O'Brien aynı zamanda benzersiz Diamond Lens'i ya-ratan kişidir. Burada, genç bir mikroskopçunun bir damla suda keşfettiği sonsuz küçüklük âlemlerinde yaşayan bir genç kıza âşık olması anlatılır. O'Brien'in ölümü kuşkusuz bizleri onun tuhafılık ve korku ile ilgili bazı ustalık eserlerinden mah- rum etmiştir. Ama o bir dâhi olsa da olmasa da Poe ve Hawthor- ne'ı karakterize eden aynı titan kalitesinden ödün vermemiştir.

Gerçek büyüklüğe daha yakın olan farklı ve asık suratlı ga- zeteci 1842 doğumlu Ambrose Bierce de aynı şekilde İç Sa- vaş'a girmiş ve ölümsüz öyküler yazmak üzere hayatta kalmış- tır. 1913'te arkadaşına yazdığı bir mektuptan sonra kâbusundan uyanamayarak bir gizem bulutu içinde ortadan kaybolur. Bier- ce dikkate değer bir hiciv yazarıydı. Ancak, sanatsal itibarının büyük kısmı acımasız ve vahşi kısa öykülerine dayanır. Bun- ların çoğu İç Savaş'la ilgili olup savaşın kurguda henüz elde

etmediği en canlı ve gerçekçi anlatımlarını içermektedir. Hemen hemen Bierce'in tüm hikâyeleri korku öyküleridir. Birçoğu yalnızca doğadaki fiziksel ve psikolojik dehşetleri işlerken, büyük oranda kötücül tarzda doğaüstü olduğu kabul edilmiş ve Amerika'nın tuhaf edebiyatı birikiminde öncü bir unsur olarak yerini almıştır. Şahsen Bierce'le tanışmış yaşayan bir şair ve eleştirmen Samuel Loveman, mektuplarının bazılarının önsöz bölümünde büyük "gölge yapıcı"nın dehasını şöyle özetliyor:

İlk defa Bierce'ta, korku uyandırma çabası Poe ve Maupassant'ın sapık tarzı veya koydukları kurallara pek benzemeyen bir biçimde yapılmıştır. Bazılarının edebi bir vasatlığın sınırlılıklarına atfetmek isteyebileceği çok basit sözcükler, feci korkuları yeni ve beklenmeyen bir dönüşüme uğrattıyor. Poe'da güç gösterisi, Maupassant'ta ise zirveye tırmanmak için telaşlı bir kırbaçlama gayreti vardır. Açık ve samimi olarak ifade etmek gerekirse Bierce'ta şeytanilik bir amaca yönelik meşru ve güvenilir bir araç olarak işkenceli ölümlerle ele alınmıştır. Yine de, her durumda doğa ile saklı bir doğrulama noktasında ısrar edilir.

The Death of Halpin Frayser'de çiçekler, yeşillikler, ağaçların büyük dal ve yaprakları, doğal olmayan kötücüllüğe bir engel olarak harika bir biçimde serpiştirilmiştir. Bierce'a ait olan, alışılmış altın dünya değil, rüyaların nefes kesici asılığı ve hüzünlü gizemlerin nüfuz ettiği bir dünyadır. Yine de insanlık dışılık hiç yoktur da denilemez.

Loveman tarafından belirtilen bu "insanlık dışılık", az rastlanan küçümseyici komedi ve mezarlık mizahı kullanımıyla, acımasız sahnelere bir çeşit tat katması ve ümit kırıcı hüsrancıyla yumuşatılır. Bu eski kalite, daha karanlık anlatılardaki alt başlıkların bazılarında kendini şöyle gösterir: "Masaya konulan şey her zaman yenmez." ifadesi otopsi için hazırlanan bir cesede; "Adam çıplak da olsa kırpıntı içinde olabilir." ifadesi de parçalarına ayrılan bir cesede atıf yapmak için kullanılabilir.

Bierce'in çalışmaları genellikle biraz değişkenlik göstermektedir. Hikâyelerin çoğu açıkçası mekaniktir ve gazetecilik modellerine özgü gösterişli ve alelâde, suni bir üslupla bozul-

muştur. Ama hepsinde de kol gezen zalim kötülükler açıkça ortadadır. Bu eserlerden bazıları Amerikan tuhaf yazınının sarsılmaz dağ zirveleri olarak ayrılmaktadır. Frederic Taber Cooper'ın Anglo-Sakson edebiyatının en canavarca korkunç öyküsü olarak tarif ettiği *The Death of Halpin Frayser* adlı eserde, geceleyin gizlenen ruhsuz bir bedenin fena halde kana bulanmış bir çalıyla bulunmasını ve sonradan çok sevdiği annesi olduğu anlaşılan kişinin pençelerinde ölümle tanışan, atalarının anılarıyla kuşatılmış bir adamı anlatır. *The Damned Thing*, gece gündüz buğday tarlalarında ve tepelerde gezen, debelenen, popüler antolojilerde sıkça kullanılan görünmeyen bir varlığın sebep olduğu korkunç zararlar anlatılmaktadır. *The Suitable Surroundings* yazılı sözcüklerin içinde gizlenen delici korku hissini bariz bir sadeliğe rağmen eşsiz bir incelikle yaşatmaktadır. Öyküde tuhaf yazar Colston arkadaşı Marsh'a "Sen beni tramvayda okuyacak kadar cesursun, ama ... terk edilmiş bir evde ... yalnız ... ormanda ... geceleyin! Peh! Cebimde seni öldürecek bir yazıt var!" demektedir. Marsh bahsedilen yazıtı uygun ortamlarda okur ve gerçekten yazıt onu öldürür. *The Middle Toe of the Right Foot* eserinde olaylar acemice geliştirilir ancak güçlü bir düğüme ulaşılır. Manton adlı bir adam iki çocuğu ve eşini canavarca öldürür, kadının sağ ayağının orta parmağı yerinde yoktur. On yıl sonra çok değişmiş bir halde mahallesine geri döner, haberi yoktur ama insanlar onu tanımıştır. Adam, cinayeti işlediği, artık metruk olan evde yapılacak bir bıçaklı düelloya kışkırtılır. Düello zamanı geldiğinde onun üzerine bir oyun oynanır. Mekâna bir düşman gelmez, perili olduğu söylenen binanın zemin katında zifiri karanlık ve on yıllık toz birikmiş bir odaya kapatılır. Sadece korkutma amacıyla adama bıçak çekilir ancak ertesi gün dağılmış bir yüzle odanın köşesine çömelmiş bir vaziyette bulunur. Sanki gördüğü bir şeyden dolayı yaşadığı yoğun dehşetten dolayı ölmüştür. Onu bu şekilde bulanların anlayabileceği tek ipucu şu belirtilerdir: "Zemine yayılmış olan yılların tozunda (Odaya girdikleri kapıdan odanın tam karşısından Manton'un çömelmiş cesedine bir metre dâhilinde, birbirine paralel üç ayak izi vardır.) hafif ama

belirgin çıplak ayak izleri vardır. Dıştakiler küçük çocuklara, içerdeki bir kadına aittir. İzlerin bittiği yerde dönüş izi yoktur, hep aynı istikamettelerdir.” Elbette kadının izlerinde orta parmak izi görülemez. Gazeteci dili gerçekçiliğinin aşırı yalın havasında yazılan *The Spook House*, şaşırtıcı gizemlerin korku dolu ipuçlarını taşır. 1858 yılında, yedi kişiden oluşan bir aile, doğu Kentucky’deki bir evden ani ve anlaşılmaz şekilde kaybolur. Mobilyalar, giyecekler, gıda, atlar, sığırlar ve köleler dâhil eşyalarından hiçbir şeye dokunulmamıştır. Yaklaşık bir yıl sonra çok itibarlı iki adam fırtına sebebiyle ıssız bir eve sığınmak zorunda kalır, bu nedenle anlaşılmaz bir yeşilimsi ışıqla aydınlanmış garip bir bodrum odasına rastlarlar ve odanın içerden açılmayan bir demir kapısı vardır. Bu odada kaybolan ailenin tüm fertlerinin çürümüş cesetleri bulunmaktadır. Keşfi yapanlardan biri tanıyor gibi görüldüğü bir cesedi kucaklar, diğeri ise tuhaf ve fena bir kokunun etkisine kapılarak arkadaşını kazayla odaya kilitler ve bilincini kaybeder. Altı hafta sonra bilinci yerine geldiğinde adam gizli odayı bulamaz ve ev İç Savaş sırasında yanar. İçeride kalan adam ise bir daha görülemez ya da ondan haber alınamaz.

Bierce temalarının atmosferlerinin olanaklarını Poe kadar canlı şekilde fark edememiştir. Eserlerinin çoğunda belli bir naiflik, yavan bir köşelilik ve sonraki korku ustalarının çabalarıyla biraz ters düşen erken Amerikan taşralılığı dokunuşları vardır. Bununla birlikte, karanlık imgelerinin gerçekliği ve sanatsal niteliği oldukça açıktır; bu nedenle onun büyüklüğü asla kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya değildir. Eksiksiz olarak toplanabilen eserlerinin ayarlanmasıyla Bierce’in tuhaf öyküleri iki cilt tutmuştur. *Can Such Things Be?* ve *In the Midst of Life*. İlk eser aslında doğaüstü olmaya terk edilir.

Amerikan korku edebiyatının en iyilerinin çoğu kalemlerden doğmuştur ama bu araca genelde bağlı kalmamıştır. Oliver Wendell Holmes’in büyük eseri Elsie Venner’de genç bir kadında doğumundan önce maruz kaldığı doğal olmayan bir yılan ögesi, birkaç ince ve ayırıcı peyzaj dokunuşuyla atmosferi muhafaza edilerek anlatılır. Henry James, Yürek Burgusu

öyküsünde kendi kaçınılmaz ağdalı ve sıkıcılığını yenerek güçlü uğursuz bir tehdit havası oluşturur. İki ölü ve kötü hizmetçi Peter Quint ve mürebbiye Bayan Jessel ölmelerinden önce iki küçük çocuğun bakımından sorumludurlar. James'in dili belki çok dağınık, çok yapmacık bir nezakete sahip ve tüm durumlardaki vahşi ve yıkıcı korkuları tamamen fark ettirmek için söz inceliklerine fazla bağımlı görünebilir. Ancak bunların arasında tırmanan bir korku en sonunda küçük çocuğun ölümüyle sonuçlanır ve eserimiz kendi özel sınıfındaki kalıcı yerini alır.

F. Marion Crawford farklı kalitelerdeki birkaç tuhaf öykü kaleme almıştır. Bunlar günümüzde *Wandering Ghosts* adı altında toplanmıştır. *For The Blood Is the Life* İtalya kıyılarındaki ıssız kayalıklar üzerine kurulu eski bir kalede, ay lanetli vampirleri etkili biçimde anlatılır. *The Dead Smile*, İrlanda'daki eski bir ev ve tarihi bir mahzendeki ailenin korkularını ele alırken ölüm meleğini yüksek bir güçle takdim etmektedir. Crawford'un tuhaf başyapıtı olan *The Upper Berth* ise tüm yazındaki en şahane korku öykülerinden biridir. Bu öyküde, intihar perilerinin dolaştığı kamaralar, hayaletli tuzlu suyun ıslaklığı, tuhaf bir biçimde açık kalan gemi penceresi ve isimsiz bir varlıkla yapılan amansız mücadeleler benzersiz bir beceriyle işlenir.

1890'lı yılların tipik yapmacık savurganlığından uzak kalamamasına rağmen özgün olan eser, Robert W. Chambers'ın erken çalışmalarındaki korkularla türdeş olsa da çok farklı kalitedeki ürünleriyle tanınmayı başarmıştır. *The King in The Yellow* (*Sarı Kral*) okunmasıyla korku, delilik ve hayali trajediler getiren saklı ve büyük bir kitap arka planında geçen birbirleri arasında belirsiz bağlantılar olan kısa öykü serisidir. Dikkat seviyesindeki düzensizlik ve Daphne du Maurier'in *Trilby* eseriyle tanınan Fransız atölye atmosferinin işlenmesiyle bayağılaşmasına rağmen gerçekten kozmik korku zirvelerine ulaşabilmektedir. Hikâyelerinin belki de en etkilisi olan *The Yellow Sign*'da, yüzü yumuşak bir mezar kurduna benzeyen sessiz ve ürkütücü bir kilise bekçisi vardır. Bir çocuk tüm detaylarını anlatırken korkutan titrediği bir yaratıkla giriştiği kavgayı anlatır. “Şey... inanın ki şey... o şey benim bileklerimi yakaladı, efendim, o çok

yumuşak, onun yumruğunu tuttum, parmaklarından biri koptu ve ..." Onu gördükten sonra bir sanatçı da geceleyin başka bir tuhaf rüyasında bir cenaze arabası gördüğünü paylaşır, bekçinin kendine yaklaşıp seslenmesiyle şok olmuştur. Adamdan kafalara kazınan şu mırıldanmalar duyulur, "Bir teknenin içinden çıkan yağlı bir duman ya da gürültü çıkaran çürük şeyin kokusu gibi." Sadece şunu mırıldanır: "Sarı işareti buldunuz mu?"

Rüyasını paylaşan kişinin sokakta bulunduğu, üzerinde tuhaf Mısır harfleri bulunan bir akik taşı, sanatçı tarafından alındığında, şeytani ve yasak korku kitapları üzerinde sendeledikten sonra, bu tılsımın akli başında hiçbir ölümlü tarafından öğrenilmemesi gereken uğursuzlukları olduğunu anlarlar. Bu taşın, kitabın anlattığı şekilde tüm insanların zihinlerine gizli ve uğursuz kâbuslar gönderen eski Carcosa'daki Hastur kültüründen gelen, ismi ağızlara alınmaz *The Yellow Sign* olduğu ortaya çıkar. Kısa bir süre sonra, yumuşak ve ceset suratlı bir bekçi tarafından kullanılan siyahlarla kaplanmış cenaze arabasının tıktıklarını duyarlar. Gecenin çöktüğü eve *The Yellow Sign*'ı aramak için girer, dokunur dokunmaz tüm mandal ve sürmeler çürümeye başlar. Ve insanın ağzından çıkamayacak kadar yüksek bir çığlık duyan insanlar içeriye hücum eder. Yerde üç yaşam formu bulurlar, ikisi ölmüş, diğeri de can çekişmektedir. Ölenlerden biri çoktan çürüyüp gitmiştir. Doktor, "Bu adamın aylardır ölü olması gerekiyordu!" diye şaşırır. Yazarın isim ve göndermelerinin, Ambrose Bierce öykülerinin ana hafızasının tekinsiz topraklarıyla bağlantılı oluşunu gözlemlemek ilgi çekicidir. Doğal olmayan ve korku ögesi taşıyan Chambers'ın diğer erken eserleri de *The Maker of Moons* ve *In Search of the Unknown*'dur. Kolayca tanınmış bir usta haline gelebilecek daha ince bir damar bulamamış olması ne kadar da üzücüdür.

Özgün ikna gücü taşıyan korku içerikleri New England realistlerinden Mary E. Wilkins'in birtakım önemli başarılarla imza atan kısa öykülerinin bulunduğu *The Wind in the Rosebush* eserinde bulunabilir. *The Wall in Shadows*'da, gizemli bir trajedi karşısında sıkıcı New England sakinlerinin gösterdiği tepkilerle karşılaşırız. Zehirlenen erkek kardeşe ait kaynağı olmayan

gölgeler bizi, komşu şehirde intihar eden katilin gölgesinin de aniden diğer gölgenin arkasında belirmediği o ana çok iyi hazırlamaktadır. Charlotte Perkins Gilman'ın *Sarı Duvar Kâğıdı*'nda, deli bir kadının bir zamanlar kapalı tutulduğu uğursuz duvar kâğıtları olan odada yaşadığı deliliği hakkındaki be-timlemeleri eseri klasiklik seviyesine yükseltmektedir.

The Dead Valley'de ünlü mimar ve Orta Çağ ilimleri uzmanı Ralph Adams Cram, atmosfer ve tasvirlerdeki incelikleri sayesinde, belirsiz yöresel korkunun unutulmaz etki düzeylerine ulaşmaktadır.

Hâlâ hayalet geleneğimizi daha da geliştiren, yetenekli ve çok yönlü mizahçı Irvin S. Cobb'un erken ve son eserlerinde hoş tuhaflık numunelerine rastlanmaktadır. Erken başarı örneklerinden olan *Fishhead*, melez bir ahmakla ıssız bir göldeki balık arasındaki doğal olmayan benzerlikleri öldürücü bir etkiyle resmeder. Son sahnede balık iki ayaklı yakınının cinayetinin intikamını alır. Cobb'un daha sonraki çalışmaları kalıtsal hafıza öyküsünde olduğu gibi olası bir bilimsel öğeyi ortaya koyar. Burada zenci geleneklerine sahip modern adam, Afrikalı atasının gergedan altında kalışına ait anılarını hatırlar, o görsel ve işitsel koşullara benzer şekilde kendisi de bir trenin altında kalırken Afrika ormanları dilinde bazı sözler söyler.

Çok yüksek sanatsal önemi haiz romanlarımızdan biri de Leonard Cline'in geç dönem eserlerinden *The Dark Chamber*'dir(1927). Bu eserde Gotik veya Byronik kötü kahramanımız, karakterine özgü hırsıyla belleğini anormal şekillerde uyararak geçmişine ait her anı yakalamak için doğaya meydan okuyan bir adamdır. Bu amaçla çok sayıda not, kayıt, anımsatıcı nesne veya resimler kullanır. Nihayet bu işi daha da ileri götürerek koku, müzik ve egzotik ilaçlara başlar. Sonunda hırsı özel hayatının ötesine geçerek kalıtsal hafızanın kara çukurlarına girmeye hazırlanır. Hatta insan öncesi günlere giderek dumanları tüten karbonifer çağının bataklıklarına ve varlığın ve zamanın ilk dönemlerinin derinliklerine kadar dönmeye hazırdır. Daha çılgın müziklere yönelir, daha tuhaf ilaçlar alır. Sonunda, adamın büyük köpeği sahibinin bu garip halinden korkmaya

başlar. Adamdan tehlikeli bir hayvan kokusu yayılmaya başlar, yüzü giderek ifadesizleşir ve insanlıktan aşağı bir düzeye iner. Kendini ormanlıklara atar ve geceleri pencerelerin altında ulumaya başlar. Nihayet bir çalılıkta parçalanarak öldürülmüş bir halde bulunur. Yanında da köpeğinin parçalanmış cesedi vardır. Birbirlerini öldürmüşlerdir. Bu romanın atmosferi kötücül güçlüdür. Ana karakterin uğursuz ev ve eşyalarına çok fazla ihtimam gösterilmiştir.

Herbert S. Gorman'ın *The Place Called Dagon* adlı eseri daha açık ama iyi dengelenmiş, hayli etkili bir eseridir. Eserde, Black Sabbath'ın hastalıklı ve yozlaşmış korkularını yaşatan Salem cadılığının mültecilerinin torunlarının olduğu Batı Massachusetts Nehri kıyılarının karanlık tarihini konu almaktadır.

Leland Hall'ın *Sinister House* adlı eseri şahane bir atmosfere dokunmuş, ancak vasat bir romantizm ile gölgelenmiştir.

Roman ve kısa öykü yazarı Edward Lucas White'ın tuhaf kavramlarından bazılarına değinmek gerekmektedir. Temalarının çoğu gerçek rüyalardan kaynaklanmaktadır. *The Song of the Siren*'da çok ikna edici bir tuhaflık varken, *Lukundoo* ve *The Snout* gibi işler daha karanlık korkular uyandırır. White, öykülerine kendine özgü bir kalite katar ve kendi ayırt edici ikna tarzı olan dolaylı bir cazibesi vardır.

Daha genç Amerikalılardan hiçbiri Kaliforniyalı şair, sanatçı ve kurgucu Clark Ashton Smith kadar göze çarpmamaktadır. Smith'in tuhaf yazı, çizim, resim ve öyküleri az kimsenin tatabileceği bir lezzettir. Smith arka plan olarak, Satürn'ün aylarındaki zehirli ve parıltılı felç edici korku ormanlarındaki çiçeklerini; Lemuria, Atlantis ve unutulup gitmiş diğer eski dünyaların grotesk ve karanlık tapınaklarını, dünyanın kenarlarının çok dışındaki hayalet ülkelerindeki benekli, nemli, ölü mantar bataklıklarından oluşan uzak âlemleri kullanır. En uzun ve en iddialı şiiri *The Hashish-Eater*, beş heceli kafiyesiz şiir biçimindedir. Yıldızlar arasındaki boşluklardaki kaleydoskopik³⁶ kâbusun katotik ve inanılmaz manzaralarını gözümüzün önüne sermektedir. Şeytani tuhaflığı ve düşünce verimliliği açısından Smith, belki de sağ ya da ölü diğer bütün yazarlardan daha üstün gelecek-

36 Sürekli değişen ve dönüşen

tir. Başka kim böyle güzel, gür ve hararetle çarpıtılmış sonsuz küreler ve çoklu boyutların manzaralarını yaşayıp hikâye edebilmiştir? Onun kısa öyküleri diğer galaksi, âlem, boyutlar ile dünyanın tuhaf yer ve zamanlarını güçlü biçimde ele almaktadır. Eski Hiperborea ve siyah, şekilsiz tanrısı Tsathoggua'dan; kayıp kıta Zothique'den ve Orta Çağ Fransa'sındaki vampirlerin lanetlediği efsanevi Averroigne'den bahseder. Smith'in en iyi eserlerinin bir kısmı *The Double Shadow and Other Fantasies* (1933) adlı broşürde bulunabilir.

IX. İngiliz Adaları'ndaki Tuhaf Yazın Gelenegi

Yakın dönem İngiliz yazını, çağdaş dönemin en büyük üç veya dört kurgucusu da dâhil olmak üzere tuhaf ögesi açısından memnun edici bir verimliliğe sahne olmuştur. Üslubuna bağlılığına rağmen Rudyard Kipling, *The Phantom Rickshaw*, *The Finest Story in the World*, *The Recrudescence of Imray* ve *The Mark of The Beast* adlı öykülerinde sık sık bu ögeye kesin bir ustalıkla temas etmiştir. Öykülerden ikincisi özellikle daha keskin bir anlatım sunmaktadır. Su samuru gibi ciyaklayan cüzzamlı rahip, lanetli olduğunu gösteren göğsündeki noktalar, kurbanın giderek artan etçilliği, atların giderek adamdan korkmaya başlaması, sonunda kurbanın leopara yarım kalan dönüşümüne ait resimler bir okurun asla unutamayacağı bir kaliteyle sunulmaktadır. Kötücül büyücülüğün nihai yenilgisi, öykünün etkisini veya gizeminin geçerliliğini bozmamıştır.

Tuhaf, başıboş ve egzotik öğelerle gerçeklik âleminden daha da uzaklaşan Lafcadio Hearn, hassas şairlere özgü üstün sanatıyla, sert pişmiş biftek tarzındaki yazarların yaşayacağı fantezileri dokumuştur. Amerika'da yazdığı *Fantastics* eseri tüm yazındaki en etkili uğursuzluk öğelerinden bazılarını içerirken, Japonya'da yazdığı *Kwaidan*³⁷ eseri zengin renkleri olan ulusun fısıltılar halinde dolaşan efsaneleri ve ürkütücü ilimlerini eşsiz beceri ve zarafetle billurlaştırmaktadır. Helm'in dil konusundaki sihribazlığı, özellikle Gautier ve Flaubert'den Fransızcadan yaptığı çevirilerinde kendini göstermektedir. Fla-

37 Kvaidan Tuhaf Şeylere Dair Öyküler, Çev. Zeynep Avcı, Can Yayınları

ubert'in *Temptation of St. Anthony* adlı eserinin Helm kalemin-den çıkan yorumu şakıyan sözcüklerin büyüsyyle kaplanmış ateşli ve asi imgeler klasiğı olmuştur.

Enfes peri masalları ve geçen yıllarla birlikte esas karakterin yerine muhteşem bir portrenin yaşlanma ve kabalaşma görevini üstlendiğı, kendisinin ise genç, yakışıklı ve taze dış görünüşüne zarar gelmeksizin her türlü ahlaksızlık ve suça karıştığı canlı eseri *Dorian Gray'in Portresi*³⁸ (Picture of Dorian Gray) eseriyle Oscar Wilde de yazındaki yerini hak ediyor. Dorian Gray sonunda katil olması ve portredeki değişimlerin ahlaki yozlaşmasının tanığı haline gelmesi nedenleriyle portreyi yok etmek ister ve hikâye aniden güçlü bir zirveye çıkar. Bir bıçakla saldırır, ürkütücü bir çığlık ve çarpma duyulur ama hizmetçiler girdiğinde her şeyi olağan halinde bulurlar. "Kalbinde bir bıçak, gece kıyafetiyle yerde bir adam uzanıyordu. Yüzü kuru, kırışık ve nahoştı. Ölen adamın yüzüklerini incelediklerinde kim olduğunu anladılar."

Çok sayıda tuhaf, grotesk ve macera roman ve öyküleri kaleme alan Matthew Phipps Shiel, zaman zaman korkunç bir büyü seviyesine ulaşmaktadır. Xélucha, Shiel'in "sarı doksanlar" döneminde gösterişli üslupla yazdığı ve yirminci yüzyılın başında sanatsal bir sınırlamayla yeniden biçimlendirilen The House of Sounds isimli başyapıtında sivrilen tehlikeli ve uğursuz bir parçadır. Nihai haliyle Ibis öyküsü türünün en önemlileri arasında yer almayı hak ediyor. Asırlardır arktık altı kuşağında, Norveç kıyıları açıklarında bir adadaki şeytani rüzgârların, dinmeyen azgın dalga ve çağlayanların gürültüsü arasında intikam hırsıyla dolu ölü bir adam tarafından inşa edilen tunç korku kulesiyle tırmanan korku ve tehditleri anlatmaktadır. Bu eser Poe'nun *Usher Malikanesi'nin Çöküşü* eserine bazı açılardan benzer, ancak diğer açılardan son derece farklıdır. Shiel The Purple Cloud adlı romanında, insanlığı yok etmek için kutuplardan çıkan ve bir zamanlar dünyada üzerinde tek bir kişi kalmasına neden olan bir laneti muazzam bir güçle anlatmaktadır. Bu yalnız adam başına gelenleri anladığı zaman, cesetlerin doldurduğu ve hazinelerin yayıldığı şehirleri onların mutlak hâki-

38 Dorian Gray'in Portresi, Çev. Ülker İnce, Everest Yayınları

mi olarak dolaşır, bu esnadaki anlatımlar gerçek saltanat dilini anlatma konusunda yetenek ve sanatsal beceri açısından biraz eksik kalmıştır. Bu geleneksel romantik ögeyle maalesef kitabın ikinci yarısında belirgin bir irtifa kaybı yaşanmaktadır.

Shiel'den daha iyi bilinen ustalardan biri, zayıf tekniği nedeniyle maalesef net etkileri bozulan tamamen korku dolu fikirler içeren roman serilerinin yazarı Bram Stoker'dır. *Beyaz Ejderha'nın Yuvası*³⁹ (The Lair of the White Worm) hikâyesinde antik bir kalenin altında gizlenen dev bir varlığı işlemektedir, fikir her ne kadar harika olsa da gelişme kısmı neredeyse çocukçadır. *Yedi Yıldız Mücevheri*⁴⁰ (The Jewel of the Seven Stars), tuhaf bir Mısırlının dirilişi konusunu daha az kaba bir dille anlatmaktadır. Ama içlerinden en iyisi, korkunç vampir efsanesinin modern kullanımında standart haline gelen meşhur *Dracula*⁴¹'dir. Kont Dracula, Karpat Dağları'ndaki ürkünç kalesinde yaşayan bir vampirdir. Ama sonunda, ülkeyi vampir arkadaşları ile doldurma niyetiyle İngiltere'ye göç eder. Bir İngiliz'in Drakula'nın dehşet dolu kalesinde başından geçenler ve sonunda bu ölü çılgının hâkimiyet planlarının bertaraf edilmesi İngiliz harfleriyle bir araya gelerek öyküye yazında muhteşem bir yer kazandırmıştır. Dracula, doğaüstü korku dalındaki benzer romanlara da ilham kaynağı olmuştur. Bunlar arasında belki de en iyileri Richard Marsh'ın *Böcek*⁴² (The Beetle), Sax Rohmer'in (Arthur Sarsfield Ward) *Brood of the Witch* ve Gerald Bliss'in *The Door of the Unreal* adlı eserleridir. Sonuncu eserde kurtadam batıl inancı oldukça yetenekli bir şekilde işlenmiştir. Daha ince ve sanatsal şekilde, çok sayıda karakterin sıralı tasvirleri yoluyla eşsiz bir beceri ile anlatılan Francis Brett Young'ın *Cold Harbor* adlı romanında, tuhaf kötücül bir antik ev güçlü şekilde betimlenmektedir. Alaycı ve çok güçlü kötü adam Humphrey Furnival, Manfred-Montoni tipi erken Gotik "kötü adam"ın yankılarını taşımaktadır. Ama bazı zeki şahsiyetler kazandırılarak basmakalıplıktan kurtarılmıştır. Hikâyesi-

39 Beyaz Ejderha'nın Yuvası, Çev. İmdat Yeğen, Seyhan Kitap

40 Yedi Yıldız Mücevheri, Çev. Kemal Baran Özbek, İthaki Yayınları

41 Dracula, Çev. Niran Elçi, İthaki Yayınları

42 Böcek, Çev. Nazire Ersöz, Can Yayınları

ni mutlak mükemmelliğe yaklaşmaktan alıkoyan tek şey, hikâye ögesi olarak kehaneti çok serbest kullanması ve anlatımının biraz yaygınlığı olmuştur.

John Buchan, *Witch Wood* adlı romanında İskoçya'nın ıssız bölgesindeki kötü Şabat'ın hayatta kalışını muazzam bir güçle tasvir eder. Uğursuz taşlı kara ormanın tasviri ve korkunun nihayet yok edilmesi sırasındaki dehşetli kozmik sezdirimler, aksiyonun yavaş yavaş tırmanması ve İskoç lehçesinin bol kullanımı gibi özellikleri ön plana çıkıyor. Buchan'ın kısa öyküleri hayalet sezdirimleri açısından oldukça canlıdır. Bir Afrika cadılık öyküsü *The Green Wildebeest* ölü İngiliz-Romalı korkuların uyanışını ele alan *The Wind in the Portico* ve kutup altı korkulara dokunan *Skule Skerry* özellikle bahsedilmeye değerdir.

Kısa romanı *The Werewolf* da Clemence Housman, bir dereceye kadar özgün folklorün atmosferine ve korkulu gerilimin yükseklerine erişmiştir. Arthur Ransome, *Elixir of Life* isimli eserinde hikâyenin genel naifliğine rağmen bazı karanlık ama şahane etkilere ulaşırken, H. B. Drake'in *The Shadowry Thing* adlı eseri tuhaf ve korkunç görüntüleri çağırmaktadır. George Macdonald'ın *Lilith*'i kendine özgü bir tuhaflığa sahiptir ve iki versiyonundan ilki belki de daha etkili olanıdır.

Görünmeyen gizemli dünyaların güçlü ustası olarak seçkin bir dikkati hak eden şairlerden biri de Walter de la Mare'dir. Mare'nin perili mısraları, enfes nesirleriyle birlikte güzellik, korku ve varlığın yasak alanlarının derinliklerine gizlenmiş tuhaf görüntülerinde kalıcı izler bırakmıştır. *The Return* adlı romanında ölü bir adamın ruhunun iki yüz yıllık mezarından çıkıp, kendini yaşayanların etlerine bağladığını, bu sebeple kurbanın yüzünün çoktan toz halini aldığını görürüz. Birçoğu korku ve büyücülüğün en karanlık türlerinin etkileriyle unutulmaz olan, birkaç ciltlik daha kısa öyküler de bulunmaktadır. Başlıca öyküler arasında, kötücül vampirizm arka planındaki tehlikelere karışan Seaton's Aunt; açlıktan ölen sanatçının bahçesinde yetişen korkunç bitkinin anlatıldığı *The Tree*; perili çocukluğundan beri korktuğu çatı katındaki çanın ipini çektiğinde karanlık ve ıssız bir evdeki ölen bir serserinin çağrılarına neyin cevap

verdiğini hayal etmeye davet edildiğimiz *Out of the Deep*; geceleyn bir evden misafirinin uçmasını sağlayan şeyi anlatan *A Recluse*; artık kullanılmayan bir şapelin arkasındaki denize açılan bir uçurum bölgesinde yaşayan ve insan ruhu arayışındaki deli bir keşişi anlatan Mr. Kempe ve ıssız bir orta çağ kilisesini kuşatarak çürüyen duvarları mucizevî bir şekilde onaran şeytani güçleri anlatan *All-Hallows* eserleri bulunmaktadır. De la Mare korkuyu öykülerinin tek veya hatta baskın unsuru haline dahi getirmez, görünüşe göre ilgili karakterlerin inceliklerine daha fazla özen gösterir. Zaman zaman Barrie tekniğinin tamamen kaprisli fantezilerine saplanır. Ancak yine de gerçek dışılığı canlı, yaşayan bir varlık olan az sayıdakilerden biridir ve böylelikle korku çalışmalarına pek az ustanın erişebileceği keskin bir etki kazandırır. *The Listeners* isimli şiiri Gotik korkuyu modern satırlarda canlandırmaktadır.

Karakterinin bir evin koyu ahşap köşesinden fısıldayarak nefeslendiği ve ölü bir adamın üzerinde Pan'ın toynak izinin olduğu *The Man Who Went Too Far* isimli eserinde, yazına katkı sağlayan önemli ve çok yönlü yazar E. F. Benson için tuhaf öykü faslı iyi geçmiştir. Benson'un *Visible and Invisible* isimli cildi eşsiz güçteki öykülerden oluşmaktadır. Bunlar arasında, kilisenin içindeki kavisli bir panelin içinden çıkan normalüstü bir yaratığın Cornwall sahillerindeki ıssız bir köyden mucizevî şekilde aldığı intikamı anlatan *Negotium Perambulans* ve ayak değmemiş Alp zirvelerinde hayatta kalan korkunç yarı insanın koşturduğu *The Horror-Horn* eserleri yer almaktadır. Dehşetli bir kıyamet atmosferinde geçen ölümcül bir etkiye sahip *The Face* öyküsü de başka bir koleksiyonda yer almaktadır. H.R. Wakefield'in koleksiyonlarında, *They Return at Evening*, *Others Who Return* öyküleri ara sıra yapmacıklık havasıyla bozulsa da korkunun yüksek irtifalarına çıkmayı başarabilmiştir. Sümüksü ve sulu canavarıyla *The Red Lodge*, *He Cometh and He Passeth By*, *And He Shall Sing*, *The Cairn*, *Look Up There*, *Blind Man's Buff* ve bin yıldır gizlenen korku, *The Seventeenth Hole at Duncaster* en kayda değer eserleri arasındadır. H. G. Wells'nin ve A. Conan Doyle tuhaf çalışmalarından bahsedilmişti. Wells, *The*

Ghost of Fear adlı eserinde yüksek bir seviye yakalarken *Thirty Strange Stories*'de güçlü fantastik sezdirimler bulunmaktadır. Doyle ara sıra, kutuplardaki hayaletlerin öyküsü olan *The Captain of the Pole-Star*'da ve dirilen mumya temasının daha beceriyle ele alındığı *Lot No. 249*'da olduğu gibi hayalet teline güçlü şekilde vurmaktadır. Aynı aileden gelen Gotik kurgunun kurucusu Hugh Walpole, keskin bir ürperti taşıyan Mrs. Lunt isimli öyküsünde tuhaflığa ara sıra başarıyla yaklaşabilmiştir. John Metcalfe *The Smoking Leg* olarak yayınlanan koleksiyonda, *The Bad Lands* isimli öyküsünde kademeli yükselen korku ve sağlam zekâ parıltılarıyla az rastlanan güç perdelerine ara sıra dokunmaktadır. Sir J.M. Barrie'nin hoş ve zararsız fantezilerine eğilim gösteren E. M. Forster'ın kısa hikâyeleri *The Celestial Omnibus* başlığı altında gruplandırılmıştır. Bunlardan sadece birinde korku atmosferi içindeki Pan'ı ele alırken gerçek kozmik korku ögesini barındırdığından bahsedilebilir. H.D. Everett eski ve klasik modellere sıkı sıkıya bağlı kalmasına rağmen, *The Death Mask* isimli kısa öykü koleksiyonunda zaman zaman eşsiz manevi korku irtifalarına tırmanmaktadır. L.P. Hartley, keskin ve son derece korkunç bir hikâyesi olan *Down Under Visitor*'ı ile dikkat çeken May Sinclair'in *Uncanny Stories* adlı eserin, bu alanda ustalığına işaret edecek şekilde korku ögesini işleyişinden daha çok insan duyguları üzerinde daha fazla baskı yaratan geleneksel "okültizm" konusunu içermekte ve tamamen gerçek dışı olan bir evren olgusunu irdelemektedir. Gizli inanların, muhtemelen hayalet ve hayal ürünü konuları tasvir etmede materyalistlerden daha az etkili olduklarını not etmekte fayda olabilir. Çünkü mutlak ve muazzam olarak algılayanlar hayali dünyayı doğal düzenin ihlali olarak sayarlarken onlara göre hayali dünya o kadar olağan bir gerçekliktir ki, daha az korkulu, uzak ve etkisizliğe atıfta bulunur.

Dalgalı üslup kalitesinin yanında hayatın olağan yüzeyi ardında gizlenen âlem ve yaratıkların iddialarıyla zaman zaman yakalanan engin gücü, William Hope Hodgson'un eserlerinin günümüzde bile tanınmasını sağlamaktadır. Evren, insanın onunla ve hemcinsleriyle ilişkisi gibi geleneksel duygusal anla-

yışlara eğilimine rağmen, gerçek dışılığı işleyiş konusunda Hodgson belki de sadece Algernon Blackwood'un arkasında yer alabilir. İsimleri ağza alınmaz güçlerin yakınlığını sezdirme ve etrafı kuşatan canavarları önemli detaylarla anlatma konusundaki imaları ile hayalet ve anormal varlıkların bölge, binalar ile bağlantılanması konusunda his yaratmada onunla yarışacak yazar pek yoktur.

The Boats of the Glen Carrig (1907) öyküsünde batan bir gemiden sağ kalanların karşılaştığı çeşitli kötücül harikalar ve lanetli toprakları görüyoruz. Kitabın ilk bölümlerinde kuluçkaya yatan tehditlerin anlatımına kimse üstün gelemaz. Ancak devam ederken sıradan romantik ve macera yönünde bir hayal kırıklığı da yaşatmaktadır. On sekizinci yüzyıldaki nesiri yeniden ele alma gibi yanlış ve yarı-romantik girişim genel etkiyi zayıflatmışsa da kitap boyunca denizcilik hakkındaki derin ve engin bilgeliği telafi edici bir etmen olmuştur.

Hodgson'un eserlerinden en büyüğü belki de başka dünyalara ait uğursuz güçler ve aşağılarda gizlenen anormal yaratıkarın kuşatması altındaki İrlanda'da bulunan ıssız ve kötü olarak görülen bir evi işleyen *Sınırdaki Ev*⁴³'dir (The House on the Borderland, 1908). Anlatıcının ruhunun kozmik uzayın sınırsız ışık yılı uzaklığındaki mesafelerine ve sonsuzluğun Kalpas'ına (Hinduizm'de dünyanın yaratılışı ve sonu arasındaki son derece uzun zaman dilimi.) yaptığı gezilerine, Güneş Sistemi'nin çökmesine şahit oluşuna değinerek standart yazında neredeyse benzersiz bir iş yapılmıştır. Bunların yanında, eser boyunca doğal sahnelerde pusuya yatan belirsiz korkuların anlatımı da yazarın gücünü sergilemektedir. Ama birkaç duygusal dokunuş da yapılmış olsaydı bu kitap klasik mücevherler arasında yer alabilirdi.

Hodgson tarafından daha önce bahsedilen iki eserin üçüncüsü olarak görülen *The Ghost Pirates* (1909), son yolculuğunda ölüme mahkûm hayaletli gemiyi saran korkunç deniz şeytanlarının (yarı insan suretinde ve belki de eski korsanların ruhları) nihayet onu bilinmeyen bir kadere sürüklemeleri güçlü bir anlatımla sunulur. Denizcilik alanındaki derin bilgeliği,

43 Sınırdaki Ev, Çev. Sönmez Güven, İthaki Yayınları

doğadaki gizli korkuları işaret eden ima ve olayların ustaca seçimi ile birlikte bu kitap bazen gıpta edilecek güç doruklarına dokunmaktadır.

The Night Land (1912) Güneş'in ölümünden sonra milyarlarca yıl ilerideki uzak gelecekte dünyanın hikâyesini anlatan uzun soluklu (538 sayfa) bir eserdir. Zihni gelecekteki enkarnasyonu ile birleşen on yedinci yüzyıldaki bir adamın hayallerinin anlatımları, yorucu bir konuşkanlık, gereksiz tekrarlar, yapay ve yapışkan romantik duygusallık ile Glen Carrig'ten bile daha absürt ve grotesk bir şekilde eski dili kullanımı ile bozulan çok acemi bir tarz ile ele alınmıştır.

Tüm kusurlarına rağmen yine de şimdiye kadar yazılmış hayal ürünü korku dalında en güçlü parçalardan biridir. İnsan ırkı kalıntılarının yıkıldığı büyük piramit, karanlıklardaki bilinmeyen canavar ve güçlerin kuşattığı kapkaranlık ölü bir gezegeni resmeden yazarın anlatımları unutulmaz bir deneyim sunmaktadır. Şekil ve varlıkları tamamen insan dışı ve anlaşılabilir tarzda, piramidin dışında insanlığın terk ettiği, keşfedilmemiş karanlıklarda dolaşan varlıklar tarifsiz bir güçle tasvir edilmektedir. Uçurumları, yamaçları, sönen volkanları ile gece peyzajı yazarın dokunuşları altında korkularımızı uyandırmaktadır.

Kitabın ortalarında piramidin dışında milyonlarca yıldır insan ayağı değmemiş âlemlere ilişkin detaylar yavaş yavaş ve özenle, karanlıklar içinde gün gün ilerlenerek kozmik yabancılık, nefes kesici gizem ve tüm yazında rakibi olmayan bir korku beklentisi hisleri yaratılır. Kitabın son çeyreği hüzne sürüklese de bütünü muazzam gücünü bozma konusunda başarısız oluyor. Bay Hodgson'un sonraki cildi olan Carnacki'de yer alan birkaç uzunca kısa hikâyeden oluşan *Ghost-Finder*, dergilerde yer almasından yıllar önce basılmıştı. Kalite açısından diğer kitapların seviyesinin bariz biçimde altında kaldığı görülmektedir. Burada, M. Dupin ve Sherlock Holmes'un soyundan gelen ve Algernon Blackwood'un John Silence'ının yakın akrabası olan, profesyonel bir okültizm atmosferi ile fena halde bozulan olay ve sahnelerde dolaşan, aşağı yukarı geleneksel "yanılmaz dedektif" figürünü buluyoruz. Ancak birkaç sahnede yazarın

yadsınamaz gücünü ve kendine özgü deha karakteristiğinin göz kırpmalarını yakalayabiliyoruz.

Doğal olarak korku öğelerinin klasik modern kullanımlarını kısa bir taslakla açıklamak mümkün değildir. Nesir ya da manzum tüm çalışmalarında hayatı geniş biçimde işlerken kendimizden bir parça bulduğumuzda şaşırmadığımız Browning gibi bir şair tarafından *Childe Roland to the Dark Tower* eserindeki uğursuz tehditler veya Joseph Conrad gibi bir yazar tarafından denizin derinliklerindeki karanlık sırlar ile yalnız ve cesur adamların hayatını etkileyen kaderin şeytani zorlayıcı gücü ustaca ele alınmaktadır. Onun izinden sonsuz dallar ayrılmakta ama burada bu sanatı içerecek şekilde kendimizi kısmen toplu bir durum görünümünde sınırlamamız gerekir.

Ana İngiliz akımından biraz ayrılan İrlanda yazınındaki tuhaflık akımı on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarındaki ilerleyen dönemde Kelt Rönesansı'nda ön plana çıkmaya başlamıştır. Hayalet ve peri ilimleri her zaman İrlanda'da büyük önem taşımıştır. Yüz yıl boyunca William Carleton, T. Crofton Croker, Lady Wilde (Oscar Wilde'nin annesi), Douglas Hyde ve W.B. Yeats gibi sadık uyarlamacı ve çevirmenler silsilesi kayıtlara girmiştir. Modern hareket tarafından dikkatlere sunulan bu efsaneler özenle toplanmış ve incelenmiştir. Yeats, J. M. Synge, "A.E.," Lady Gregory, Padraic Colum, James Stephens ve meslektaşları gibi daha sonraki figürler bunların çarpıcı özelliklerini yeniden işlemişlerdir.

Korkunç olmaktan öte daha hayal ürünü kurgu içerirken, bu folklor ve yine aynı içeriğe sahip sanatsal muadillerinin gerçekten de kozmik korku alanına girdiğini söylemek mümkündür. Göllerin dibine çökmüş kiliselerdeki gömü hikâyeleri, ölüm haberi götüren periler, ruhu değiştirilmiş uğursuz çocuklar, hayalet şarkıları gibi "Raths'in aykırı yaratıkları" tuhaf yazında keskin ve titretici öğeler olarak ön plana çıkmaktadır. Sade groteskliği ve mutlak naifliğine rağmen, sürdüğü vahşi yaşama ceza olarak gece boyunca kendisini rahatsız eden ve gömülmek isteyen bir uğursuz bir ceset tarafından kilise mezarlığına götürülen Teig O'Kane'in vardığında ölümlerin dehşet içinde her bir

kabirden kalkarak yeni gelen ruhun mezara girmesini reddettikleri sahnedeki anlatım gerçek bir kâbus yaşatmaktadır. Yaşamış tüm şairlerin en büyüğü olmasa da İrlanda dirilişinin şüphesiz en büyük figürü olan Yeats hem özgün hem de eski efsanelerin kodlanması çalışmalarında kayda değer başarılar sergilemiştir.

X. Modern Ustalar

Günümüzün en iyi korku öyküleri, türün uzun evrimiyle, bir veya daha fazla asır öncesindeki Gotik şeylerle karşılaştırmanın ötesinde bir doğallık, ikna edicilik, sanatsal pürüzsüzlük ve yetenekli, yoğun cazibe içermektedir. Teknik, ustalık, deneyim, psikolojik bilgi gibi birikimlerin muazzam ilerlemeler kaydetmeleriyle, çok eski görünen eserler artık sadece büyük sınırlılıkları olan bir dâhi tarafından canlandırılmayı bekleyen naif ve yapay bir hal almıştır. Şen ve şişirilmiş romantizm, sahte motiflerle dolu, her olayı yapmacık önem ve özensiz cazibeyle donatan eski tarz artık doğaüstü yazım tekniğinde daha hafif ve daha az kaprisli bir dil kullanımıyla sınırlandırılmıştır. Yazarın kendisine doğaüstü yöne kaymaya veya uzay ve zamanın dışındaki narin egzotik gerçek dışı dünyanın atmosferine uyarlanmış olarak, içinde insan beynince normal olarak algılanabilecek yanılsamalarla belli hayal gücü türlerine uyumlu olacak şekilde her şeyin mümkün olabildiği tam bir fantezi âlemine atılmaya izin vermesi dışında doğaya tamamen sadakat ve ölçü tutarlılığı ciddi tuhaf öyküleri daha gerçekçi tarzda yoğun hale getirmiştir. Bu, ham romantizmin gösterişli pozlarına veya şu aralar periyodik yüksek gelgitlerini yaşayan aynı derecede boş ve absürt “okültizmin” yarı bilimsel jargonunun uçlarına ara sıra kayan çoğu çağdaş yazarın veya en azından genelin eğilimidir.

Kozmik korkunun yaşayan yaratıcıları daha sanatsal perdelerle doğru yol alırken, içlerinden sadece birkaçı çok yönlü Art-hur Machen’e eşit olabilme umudunu taşıyabilir. Machen, gizli korku ve pusuda bekleyen dehşetlerin neredeyse kıyas kabul

etmez tarzda gerçek kesinlikle ele alındığı uzun ve kısa bir düzine öykünün yazarıdır. Machen, enfes lirik ve etkileyici nesir üslubuyla usta bir sanatçıdır. Belki de bilinçli olarak haydutlarla ilgili *Chronicles of Clemendy*'ye, dinlendirici makalelerine, canlı otobiyografik ciltlerine, taze ve heyecanlı çevirilerine ve hepsinin üzerinde duyarlı estetik bir aklın unutulmaz destanı olan *The Hill of Dreams* eserlerine özel bir çaba sarf etmiştir. *The Hill of Dreams*'ta, genç kahramanımız, artık harabelerle dolu Caerleon on Usk köyüne kadar çekilmiş *Isca Silurum* adlı Roma şehrinde rüya gibi bir hayat süren, yazarın kendisi olduğu anlaşılan eski Galler ortamındaki bir büyüye cevap vermektedir. Ama doksanlar ve on dokuzuncu yüzyılın başlarının güçlü korku materyalinin kendi sınıfında ayakta durduğu ve bu yazın türünün tarihinde farklı bir dönem açtığı da bir gerçektir.

Machen; duygusal Keltik mirasıyla, kubbe başlı vahşi tepeler, eski ormanlar, gizemli Roma kalıntılarının keskin gençlik hatıralarıyla hayal gücünü güzellik, yoğunluk ve tarihi arka planla beslemiştir. Orta Çağ'ın gizemli karanlık ormanları ve eski geleneklerini benimseyerek Katolik inancı da dâhil olmak üzere, her şeyden önce bir Orta Çağ savunucusu olmuştur. Aynı şekilde bir zamanlar doğduğu topraklarda dalgalanan İngiliz-Romalı büyüleri üretmiş ve müstahkem kamplardaki büyüleri, mozaik tipi kaldırımları, heykel parçalarını ve bir zamanlar klasismin etkili olduğu ve dil olarak Latincenin hüküm sürdüğünü hatırlatan her şeyi tuhaf buluyordu. Genç bir Amerikalı şair olan Frank Belknap Long, bu hayalperestin zengin mevhibelerini ve On Reading Arthur Machen isimli sonelerindeki söz sihirbazlığını başarılı bir şekilde özetlemektedir:

“Güz ormanında bir görkem var,
Rüzgâr İngiltere'nin eski yollarında gezer,
Harika meşe, çalı ve karışık kekiklerden geçer,
Ta güçlü bir krallığı bulana kadar:
Güz semalarında bir güzellik var;
Kızarmış bulutlar kıvranıyor,
Büyük bir yangının parıltısıyla ve aşağıda pırıltılar var, Sönen
közlerin esmer sarılarında.

Bana göstermesini bekliyorum, açık ve soğuk yüksek ihtişamını,”

Kuzey’e doğru yükselen Roma kartallarını ve altın sisler içinde yürüyen lejyonlarını:

“Bekliyorum onunla yine paylaşmayı, Tarihi bilgeliği ve eski acıları.”

Machen’in korku öykülerinden en meşhur olanı belki de eşsiz ve korku dolu bir deney ve sonuçlarını anlatan *Büyük Tanrı Pan*⁴⁴’dır(The Great God Pan, 1894). Beyin hücrelerinin ameliyat edilmesiyle genç bir kadın doğanın engin ve canavarlarla dolu ilahi âlemini görür, sonuçta delirerek bir yıldan daha az bir sürede ölür. Yıllar sonra Helen Vaughan adında tuhaf, uğursuz ve yabancı görünümlü bir çocuk Galler’in kırsal bölgesinde bir ailenin yanına yerleştirilir ve ormanın içinde anlaşılmaz gezintilere çıkar. Küçük bir oğlan çocuğu da gördüğü biri veya bir şeyden dolayı aklını yitirmiştir. Kızı da benzer korkunç bir son beklemektedir. Tüm bu gizemler tarihi parçalar halinde bölgeye yayılan Romalı ilahi varlıklarla tuhaf biçimde bağlantılıdır. Bir yıl daha geçer, egzotik güzelliğiyle bir kadın toplumda görünür. Kocasını korku ve ölüme sürüklemesi bir sanatçının Cadılar Şabatu resimleri yapmasına ve bu da kadının tanıdığı erkekler arasında bir intihar salgınına neden olur. Sonunda kadının Londra’nın en sefil ahlaksızlık yuvalarına gidip gelen ve sapkınlıklarıyla en hissizleri bile şaşırtan biri olduğu anlaşılır. Sonunda hayatının çeşitli dönemlerinde birkaç söz ettiği kişiler hakkındaki notların karşılaştırılmasıyla, bu kadının ölümlü olmayan bir baba ve beyin deneyi yapılan kadının kızı olduğu anlaşılan Helen Vaughan olduğu keşfedilir. Kız doğrudan uğursuz Pan’ın kızıdır ve korkunç şekilde ölürken cinsiyet değişiklikleri de dâhil olmak üzere, en ilkel yaşam formları ile hayvan suretlerinde dönüşümlere uğramıştır.

Ancak masalın cazibesi anlatımdadır. Machen’in gizemleri yavaş yavaş ve kademeli olarak açtığı, her paragrafında tam kesin bir sıra takip etmediği kümülatif gerilim ve nihai ve yoğun

44 Büyük Tanrı Pan, Çev. Işıl Yüce, Monokl Yayınları

korkuyu kimse tam olarak tarif edemez. Çözümlemesi yapıldığında uzun ve absürt gelebilecek melodram da vardır. Ancak öyküdeki kötücül cadılığın bütününe bakıldığında bu önemsiz şeyler unutulur ve hassas okuyucu sonunda takdir hisleriyle sona ulaşırken, aklında karakterlerden birinin söylediği şu sözlerin tekrarladığını görecektir: “Bu sakın dünyada böyle şeylerin asla olamaması ne inanılmaz ve canavarcadır...” Peki, neden dostum, böyle şeyler olabilseydi, dünyamız bir kâbus olurdu.”

Büyük Tanrı Pan’a göre daha az ünlü ve daha az karmaşık bir olay örgüsüyle, ama genel sanatsal değerinde ve daha ince atmosferiyle *The White People* rahatsız edici günlüklerini bize açmaktadır. Öykünün orta kısımlarında küçük bir kızın günlük veya notlarında bakıcısının ona öğrettiği tehlikeli cadılık kültürünün geleneklerinden gelen bazı yasak büyülere rastlanır. Bu kültürün fısıltılar halinde dolaşan ilimleri Batı Avrupa’daki köylüler arasında yayılır ve kara orman ve ıssız yerlerde Witches’ Sabbath adı verilen toplantılar yaparlar. Bay Machen’in seçici ve sınırlayıcı bir başarıyla sergilediği dili, masum çocukça konuşmalarla akarken, tuhaf perilere, “Dol”lere, “voola”lara, “beyaz, yeşil ve kızıl törenlere”, “Aklo harflerine”, “Chia diline”, Mao oyunları” ve benzerlerine temas ederken muazzam bir güç toplamaktadır. Bakıcısının büyükannesinden öğrendiği ayinler üç yaşına geldiğinde kıza öğretilir ve kız sanat kaygısı taşımadan tehlikeli gizli ifşaatları acıma duygusu ile cömertçe karıştırılmış bir korku içeriğiyle anlatır. Antropologlar tarafından iyi bilinen kötü cazibeler, çocukluğun saflığı ile anlatılır ve sonunda bir kış günü öğleden sonra eski Galler tepeliklerine, acayip, tuhaf ve grotesk duygularla vahşi sahneler açan hayal ürünü büyülerle dolu bir yolculuk başlar. Bu yolculuğun detayları, güçlü uğursuzluk ve kozmik sapkınlık sezdirimlerindeki neredeyse sınırsız etkisiyle keskin eleştirimlere fantastik yazının bir güçlü bir yapıt sunacak şekilde olağanüstü bir canlılık ile verilir. Sonunda, on üç yaşında olan çocuk karanlık ve balta girmemiş ormanlıkların ortasında gizemli ve öldürücü güzellikte bir şeyle karşılaşır. Nihayet, giriş bölümündeki bir ipucunda ustaca işareti verilen korku onu zamanla ele geçirir.

Büyük Tanrı Pan'daki Helen Vaughan'ın annesi gibi, o da korkunç ilahı görmüştür. Karanlık ormanlardaki gizemli keşfinin yanında ölü olarak bulunmuş ve Orta Çağ'da hakkında birçok uğursuz söylentiler çıkan Roma işçiliğiyle yapılmış, beyaz beyaz parlayan heykel aramaya katılanlar tarafından balyozlarla paramparça edilmiştir.

Kaygısız Stevenson tarzının taklit edilmesiyle değeri bir nebze bozulan, bölümlerden oluşan *The Three Impostors* adlı romanındaki bazı öyküler belki de Machen'in korku üreticiliği dalındaki doruk noktalarını temsil etmektedir. Burada yazarın en çok kullandığı tuhaf kavramlarını en sanatsal biçimde bulabiliriz. Bu kavramlar kaynaklarını, vahşi Galler tepelerinin kaya ve tümseklerinin altındaki topraklarda yaşayan ve peri, elf, "küçük insanlar" gibi halk efsanelerimizin doğmasına ve eylemleriyle şimdi bile bazı açıklanamayan kaybolma ve ara sıra normal çocukların garip ve karanlık bir "ruh değiştirme" akıbetiyle karşılaşmalarına neden olan ilkel ırklardan almaktadır. Bir profesörün Galya kireçtaşı kayaları üzerindeki bazı yazı karakterleri ile Babil'deki tarih öncesi bir siyah mühürde bulunan karakterler arasında ilginç bir benzerlik bulmasıyla başına korkunç şeylerin gelmesine yol açacak yeni keşiflere sürüklediği, *The Novel Of The Black Seal* adlı bölümde bu tema ince bir şekilde işlenmektedir. Eski coğrafyacı Solinus'un tuhaf yazılarında, Galler'in ücra köşelerinde bir dizi gizemli kaybolma vakalarının yaşandığını okuması ve kırsal bölgede yaşayan bir kadının yaşadığı derin korku sonrasında doğan oğlunun biraz ahmak olduğunu öğrenmesi ile profesörde vakaların uğursuz bağlantıları olduğu kanaati oluşur. Ara sıra itici şekilde ve tıslayarak anlamsız şeyler söyleyen ve bazı tuhaf sara nöbetleri geçiren ahmak çocuğu bulur. Profesörün gece yaptığı bazı çalışmalar esnasındaki bir nöbetten sonra, doğaya ait olmayan varlıklara ait rahatsız edici koku ve kanıtlar ortaya çıkar. Bundan kısa bir süre sonra profesör büyük bir belge yığınının arkasında bırakarak kalbinde ateşli bir heyecan ve garip bir korku ile tuhaf ormanlara doğru yönelir. Asla geri dönemez ancak vahşi kırsal bölgedeki olağanüstü bir taşın arkasında saati, parası ve yüzü-

ğü, Galler dağlarındaki kayalıklar ve siyah Babil mühründeki aynı karakterleri taşıyan bir kâğıt ile birlikte bulunur.

Belge yığınındaki bilgiler en uğursuz sahneleri açıklamak için yeterli olmuştur. Profesör Gregg, kaya yazıtları, antik coğrafyacılara ifadeleri ve kara mühür gibi Galler’de yaşanan kaybolmalar hakkında biriken kanıtlar karşısında, eski çağlardan kalma karanlık ilkel canlıların korkunç hücum ve nüfuzlarının hâlâ Galler’in تنها tepelerinin altında etkin olmaya devam ettiği sonucuna varmıştır. Yapılan ek araştırmalar da kara mührün bilmeceğini çözmüş ve ahmak çocuğun da insanoğlundan çok daha korkunç bir babadan doğduğunu, tehlikeli olay ve ihtimallerin mirasçısı olduğunu kanıtlamıştır. Araştırmalarını yaptığı tuhaf gecede profesör, kara mührün yardımıyla “tepelelerin korkunç dönüşümünü” uyandırır, melez ahmak çocuğun da babasıyla ilgili şok edici korkularının çağrılmasına neden olur. Profesör, “çocuğun yüzü kararırken, bedeninin şiştiğini, davul gibi gerildiğini... gördü.” Bu uyarımların olağanüstü etkilerine de şahit olan Profesör Gregg gördüğü şeyin kozmik paniğin en karanlık formu olduğunu anlar. Uyandırdığı şeylerin anormalliğin en derin girdapları olduğunu fark eder, hazırlıklı bir şekilde yabani tepeliklere gidip teslim olur. Hayalini bile kuramadığı “Küçük Kişiler” ile görüşecektir. Belgesini akla yatkın bir gözlemlerle bitirmiştir: “Olur da yolculuğumdan dönemesem bile, akıbetimin korkunçluğuna ilişkin resimleri buraya çağır-mayacağım.”

Ayrıca The Three Imposters’da, tiksindirici korkunun uçsuz doruklarına yaklaşan *Novel of the White Powder* adlı öykü de bulunmaktadır. Yaşlı bir eczacı, yalnızlık ve aşırı çalışmaktan bitkin düşmüş genç bir hukuk öğrencisi olan Francis Leicester’a içeriğine çok da dikkat etmediği bir reçete yazar. Sonradan reçetede yazan maddenin, zaman ve değişen sıcaklıkla kaza eseri, Orta Çağ’daki Cadılar Şabatı toplantılarının korkunç eğlencelelerinde içilen, ürkütücü dönüşümlere, tedbirsizce kullanılırsa da çok kötü sonuçlara sebep olan ‘vinum sabbati’den (şabat şarabı) hiç de aşağı kalır yanı olmayan çok tuhaf ve korkunç bir tuza dönüştüğü anlaşılır. Durumun farkında olmayan genç düzenli

olarak yemeklerden sonra bir bardak su içinde bu tozu içer ve başlarda çok da faydasını görür. Ancak, ruh hali giderek israfa ve aşırılıklara eğilimli hale gelerek, evde hiç kalmamaya başlayan gencin psikolojisinin nahoş bir şekilde bozulduğu da görülür. Bir gün sağ elinde mosmor bir nokta görünür, sonra tekrar inzivaya çekilerek kendisini odasına ka-patır ve evdeki kimseyi odasına kabul etmez. Doktor gençle tekrar görüştüğünde, korkudan titreyerek odadan çıkar ve bu evde artık yapabileceği bir şey kalmadığını söyleyerek uzaklaşır. İki hafta sonra hastanın kız kardeşi dışarda yürürken hasta kardeşinin penceresinde canavara benzer bir şey fark eder, evin hizmetçileri de kilitli kapıya bıraktıkları yemeklere artık dokunulmadığını söylerler. Kapıdan içeri seslenildiğinde ise sadece hışırtılar ve yalnız bırakılmayı talep ettiği anlaşılan kalın ve ilkel sesler duyulur. Nihayet hizmetçi kız şahit olduğu korkunç bir olayı titreyerek anlatır. Leicester'ın altındaki odanın tavanı iğrenç simsiyah bir sıvıyla kaplanmış ve alttaki yatağın üzerinde berbat bir yapışkan madde birikintisi oluşturur. Durum Dr. Haberden'e bildirilerek eve gelmeye ikna edilir, genç adamın kapısı kırılarak odada bulunan yarı canlı lanet canlıya demir bir sopa ile tekrar tekrar vurulur. Bulunan şey, "bozulmuş, kokuşmuş, iğrenç bir şekilde çürümüş ne sıvı ne katı, eriyen ve değişen bir kütle"dir. Ortadan kaldırılırken kütlenin ortasındaki göze benzeyen yerler parlar ve kütleden kola benzeyen bir şey kalkmaya çalışır. Yaşadıklarının etkisinden kurtulamayarak Amerika'ya gitmek üzere yolculuğa çıkan doktorsa kısa süre sonra denizde ölür. Machen, *The Red Hand* ve *Shining Pyramid*'de şeytani "Küçük Kişiler" konusuna dönüş yapar. *The Terror* isimli öyküsünde ise savaş zamanları yaşayan modern insanların canavarlar dünyasına olan inancını kaybetmesinden kaynaklanan ve insanlığın üstünlüğünün sorgulanmasına neden olarak tamamen imhası için toplanmasına ilişkin güçlü bir gize-mi işlemiştir. Korkudan gerçek bir mistisizme son derece hassas bir şekilde geçilen, Graal'ın hikâyesini anlatan "*The Great Return*" öyküsü de yine savaş dönemi ürünüdür. Çok bilindiği için burada anlatılmasına çok da gerek kalmayan "*The Bowmen*" öyküsünde, 1914 yılındaki savaşta

aşırı baskı altında kalan İngiltere'nin meşhur "Old Contemp-tibles" saflarının yanında savaştan Crecy ve Agincourt'un eski İngiliz okçularının ruhlarını özgün bir dille işlemiş ve "Angels of Mons" efsanesinin yayılmasına neden olmuştur.

Saf korkunun tasvirinde Machen kadar yoğunluğa erişemeyen ancak gerçek dışı bir dünya algısını daha iyi derin bir şekilde üzerimize işleyen ilham verici ve üretken yazar Algernon Blackwood, hacimli ve düzensiz çalışmalarıyla bu dönem veya herhangi bir dönemdeki hayalet yazının en inceleri arasında yer almayı başarmıştır. Blackwood'un dehasının kalitesi tartışılmaz, çünkü ondan başka hiç kimse sıradan şey ve deneyimlerdeki garipliğin armonik seslerindeki ayrıntılara onun kadar sadakatle bağlı kalarak büyük bir beceri ve ciddiyetle yaklaşmamış veya nakış nakış işlediği duyu ve algılarımızı gerçeklikten alıp normal üstü bir hayata onun yaptığı şekilde olağan dışı bir içgörüyle taşıyamamıştır. Sadece sözlerden oluşan şairane cadılığın harika yetkinliğine ihtiyaç duymadan, tuhaf atmosferin sorgusuz sualsiz mutlak ustası olmayı ve hiçbir esprisi olmayan basit bir psikolojik tasvir parçasını alarak neredeyse bir öyküye dönüştürebilecek yerlere taşıyabilmeyi başarmıştır. Her şeyden önce, hayal gücü âleminde sonsuza kadar yaşayan bazı hassas zihinleri ve gerçek nesneler ile hayal gücünün oyunları ile uyarılmış olanlar arasındaki farkın ne kadar ince olduğunu herkesin ötesinde ve tam anlamıyla kavramıştır.

Blackwood'un daha az kalitedeki çalışmalarının ahlaki didaktizm, ara sıra gözlenen yavan mizah, tekdüze iyicil doğaüstücülük ve modern "okültizmin" ticari argosunu serbestçe kullanması gibi bazı kusurlarla gölgelenmiştir. Daha ciddi çalışmalarındaki bir kusurlar olarak da esrarengiz önermelerindeki nüans ve duyguların tam olarak aktarılması konusunda gerçek büyü, renk ve canlılıktan yoksun, biraz yalın ve gazeteci diline kayan bir mahsur ile, aşırı detaylı anlatım çabasından kaynaklanan gereğinden fazla uzun ve dağınıklık olarak sayılabilir. Ancak, tüm bunlara rağmen Blackwood'un en önemli eserleri hakiki klasik seviyeye ulaşmış ve yazındaki başka hiçbir şeyin

yapamadığı şekilde, tuhaf manevi varlık âlemlerinin yakınlığını ikna edici bir korku algısıyla vermeyi başarmıştır.

Blackwood'un kurgularının neredeyse uçsuz bucaksız roman ve öykü dizilerinde, özellikle öyküler bazen bağımsız, bazen de seri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Issız bir Tuna Adası'ndaki iki avare gezginin ağza bile alınmaz varlıkları gö-rerek dehşete kapıldıkları *The Willows* eseri en başta sayılması gerekenlerdendir. Burada, dildeki sanat ve ölçü, gelişmede en yüksek halini alarak, hiçbir zorlama metin veya tek bir yanlış nota olmadan, kalıcı ve dokunaklı bir tesir bırakır. Sanatsal açıdan daha az mükemmel olsa da şahane gücüyle ön plana çıkan *The Wendigo* öyküsünde ise, Kuzey Ormanları'nın kerestecilerinin akşamları fısıldaştıkları bir orman şeytaniyle karşılaşırız. Belirli ayak izlerinin belli inanılmaz şeyleri ifade ediş tarzı bu alandaki ustalığa bir çarpıcı bir zafer kazandırmıştır. *An Episode in a Lodging House* isimli öyküde, bir büyücünün kara bir delikten çağırdığı korkunç varlıklardan kaçıyor, *The Listener*'da ise bir cüzzamlının öldüğü eski bir evde dolaşan kötü ruhlarla karşılaşyoruz. *Incredible Adventures* isimli ciltte, yazarın ortaya koyduğu tüm eserlerin en ince olanlarını buluruz. Bunlarda, tepelerde yapılan yabani ayinlere taşınan kurgular, hareketsiz sahnelerin içinde gizlenmiş korku ve sırlar, Mısır piramitleri ve kumlarının altındaki gizemli mahzenler gibi konuların hepsi ciddi bir ustalık ve incelikle ele alınarak okuyucuyu ikna etmektedir. Yarısı hatırlanan rüyalar ve anlaşılması zor imgelemeler konusunda çalışmalar diyebileceğimiz bu anlatımlarından bazılarına pek hikâye de denemez. Atmosferi çok serbest hüküm sürerken, olay örgüsü de göz ardı edilebilir.

John Silence *Physician Extraordinary*, tek bir karakterin başarı yolunda ilerlediği, birbiriyle ilişkili beş öyküden oluşan bir kitaptır. Yalnızca popüler ve geleneksel dedektif öyküsü atmosferinin izleri ile gölgelenmiştir. Dr. Silence olağanüstü güçlerini dara düşen arkadaşlarına yardımcı olmak için kullanan iyiliksever dâhilerden biridir. Bu öyküdeki anlatımlar, kısa süre içerisinde sempatik ve kalıcı bir yanılsama üreterek yazarın en iyi çalışmalarını oluşturur. *A Physical Invasion* isimli açılış öy-

küsü, bir zamanlar karanlık işlere sahne olmuş bir evdeki yazarın başına gelenler ve çok sayıda şeytanın kovuluşunu anlatır. *Ancient Sorceries*, bir zamanlar bütün halkın kedi biçiminde fena bir Şabat toplantısı yaptığı eski bir Fransız kasabasıyla ilgili yaptığı hipnotik seviyede canlı tasvirlerle belki de kitabın en ince öyküsüdür. *The Nemesis of Fire* isimli öyküde yeni dökülen kan tarafından uyarılan uğursuz bir doğa gücüne değinilirken, *Secret Worship* öyküsünde ise satanizmin yaygın olduğu bir Alman okulunda çok sonraları bile kalan kötü atmosfer anlatılmıştır. *The Camp of the Dog* bir kurt adam öyküsüdür ancak profesyonel “okültizm” ve ahlakileştirme ile gölgelenmiştir.

Korku öyküsü olarak tasnif edilmek için çok ince ama yine de artistik değeri yüksek narin kurgu eserleri olarak *Jimbo* veya *The Centaur* karşımıza çıkıyor. Bay Blackwood, bu romanlarda hayalin esas içeriklerine yakın ve çarpıcı bir yaklaşım sergiliyor ve gerçek ile hayal gücü arasındaki geleneksel bariyerlerde büyük tahribat yaratır.

Nesir sanatında berrak bir şekilde berrak bir şakıma sihirbazlığında eşsiz ve garip hayal gücünün baştan çıkarıcı, yanardöner dünyasını yaratma konusunda bir şahika olan, öykü ve kısa öyküleri yazınımıza neredeyse benzersiz bir öge oluşturan 17. Dunsany Baronu, Edward John Moreton Drax Plunkett’tir. Yeni bir mitoloji mucidi ve şaşırtıcı bir folklor dokuyucusu Lord Dunsany, kurgusal güzelliğin tuhaf dünyasına adanmış ve gündüze ait gerçeğin kabalığı ve çirkinliğine karşı ebedi bir savaş açmıştır. Onun bakış açısı, edebiyatın herhangi bir döneminde yakalananlar arasında en gerçek kozmik olanıdır. Dramatik değerler ile soyutlanmış söz ve detaylara Poe kadar hassas yaklaşmış, King James İncili nesrine dayanan yalın lirik üslubu yoluyla retorik olarak çok daha iyi donanımlı olan bu yazar; Doğu’nun renkleri, Helenistik biçim, Tötonik kasvet ve Keltik efsane unsurlarını, her biri tek başına hüküm sürebilse de mükemmel ahenk ve homojenliğe halel getirmeden bir diğerini tamamlayacak tarzda ve harikulade bir biçimde harmanlayan bir seçme hayaller serisi üreterek Avrupa kültürü çerçevesinde yer alan neredeyse her mit ve efsaneye inanılmaz bir etkililik

kazandırmaktadır. Çoğu durumda, Dunsany'nin "Doğu'nun ötesinde" veya "dünyanın kenarındaki" toprakları muhteşemdir. Onun klasik, oryantal ve diğer kaynaklardan çıkarılan orijinal kişisel ve yer sistemi, çok yönlü yaratıcılık ve şiirsel idrak harikasıdır. Bunlar arasında, "*Argimenes*", "*Bethmoora*", "*Poltarnees*", "*Camorak*", "*Iluriel*" veya "*Sardathrion*" gibi örnekler sayılabilir.

Dunsany'nin çalışmalarının temel düşüncesi korkudan çok güzelliğe dayalıdır. Canlı yeşim taşı ve bakır kubbeleri, imkânsız hayal şehirlerin fildişi minareleri üzerine düşen gün batımının nazlı ışıklarını sever. Espri ve ironiler de aksi halde çarpıcılığı zayıflayacak şeyleri değiştirmek ve ince bir kinizm kazandırmak için çoğu zaman karşımıza çıkmaktadır. Yine de gerçek dışılık alanındaki başarılı eserlerinde ara sıra otantik gelenek içinde gelişen kozmik korkunun dokunuşları vardır. Dunsany, peri masallarında olduğu gibi, canavarca şeyler ve inanılmaz kubbelerin ipuçlarını incelik ve ustalıkla vermeyi çok sever. *The Book of Wonder*'da her zaman evde kalmayan dev örümcek Hlo-Hlo'yu, Sfinks'in ormanda korktuğu şeyi, yanan bir ışığı görüş, ışığı kimin yaktığını anlayınca dünyanın kenarından atlayan hırsız Slith'i, uğursuz bir kulede yaşayan ve bir hazineyi koruyan yamyam Gibbelinleri, kendisinden hiçbir şey çalınamayan *Gnoles*'u, *City of Never*'ı, *Under Pits*'te izleyen gözler ile karanlıktaki benzer şeyleri okuyoruz. *A Dreamer's Tales*, tüm insanları Bethmoora'dan çöle gönderen bir gizemden, tek bir fildişi parçasından oyularak yapılmış Perdondaris'in muazzam kapısından gemisinin kaptanının mürettebatını lanetlemesiyle, üzerinde uğursuz karanlık pencereleri olan saman çatılı kulübeler olan denizden yeni çıkmış adalara bağırان zavallı yaşlı Bill'in yolculuğundan bahsedilmektedir.

Dunsany'nin kısa oyunlarından çoğu hayaletli korkularla doludur. *The Gods of the Mountain*'da, yedi dilenci ücra bir tepedeki yedi yeşil putun rolünü oynarlar ve gerçek putlarının her zamanki yerlerinde olmadığını duymalarına kadar tapınanlara ait bir şehirde rahat ve onurlu bir hayat sürerler. Gün batımında çok rahatsız edici bir manzara altında oturarak bir dansçı

grubunun gelişini beklerken, nihayet dansçıların ayak seslerinden çok daha ağır sesler duymaya başlarlar. Sonra, yürüyen put heykeller kutsallıklarına hakaret edildiği için bu küstah kafirleri yeşil yeşim taşından heykellere dönüştürür. Olay örgüsü bu harikulade etkili oyunun meziyetlerinin sadece küçük bir parçasıdır. Büyük ustalık örnekleri olan olay ve gelişmeler bir araya gelerek yalnızca mevcut dönemin tiyatrosuna değil tüm yazınımıza yapılan en önemli katkılardan birini oluşturur. *A Night at an Inn* eserinde, korkunç bir Hindu tanrısı olan Klesh'in zümrüt gözünü çalan dört hırsız işlenmektedir. Kendi yollarında yürüyen ama onlara mâni olabilecek üç din adamının odasına sızarak onları öldürmeyi başarırlar. Ancak geceleyin gözünü bulmak için el yordamıyla gelen Mesh gözünü bularak ayrılır ve bu talancılara cezalarını vermek için onları karanlıklara çağırır. *The Laughter of the Gods*'ta ormanın kenarına mahkûm olmuş bir şehirde yalnızca ölmek üzere olanların duyduğu hayali bir lavtacı (udî, ayrıca Hawthorne'un *House of the Seven Gables* eserindeki Alice'in hayali klavseniyle kıyaslayınız) vardır. *The Queen's Enemies* eserinde ise intikam dolu bir prensesin düşmanlarını bir ziyafete çağırarak Nil'de boğulmalarına izin verdiği Heredot'un hikâyesi tekrar ele alınmaktadır. Ancak Lord Dunsany'nin etkin cazibesinin sadece bir parçası tarifile aktarılabilir. Prizmatik şehirleri, duyulmamış ayinlerini sadece üstatların yapabileceği şekilde yaratarak bizleri saklı gizemlerle dolu gerçek sahnelerde korkuyu yaşamaya çağırmaktadır. Yazar, zengin hayal ve anı parçalarıyla dolu ambarlarını tılsımlı anahtarıyla öyle bir açar ki, okuyucular onun şairliğini takdir etmenin yanında kendileri de birer şair oluverir.

Lord Dunsany'nin temsil ettiği deha kutbuyla zıt yönde, günlük sıkıcı yaşam sırasındaki küçük adımlarla başlayarak korkuyu çağırmada neredeyse şeytani güçleri olan bilge kişilik, orta çağ el yazmaları ve kiliseler tarihi konusunda tanınmış bir otorite olan Eton Koleji Dekanı, Montague Rhodes James ile karşılaşırız. *Christmastide*'de hayalet hikâyelerini zevkle anlatan Dr. James⁴⁶, özgün üslubu ve yöntemiyle tuhaf yazın kurgu alanında ilk sıralara yavaş yavaş tırmanmış ve ilerleyen

dönemde kendini takip edecekler için bir kalıcı bir model oluşturmuştur.

Dr. James'in sanatı gelişigüzel değildir ve koleksiyonlarından birinin önsözünde ürkütücü derlemeleri için üç sarsılmaz ilke belirlemiştir. Ona göre bir hayalet hikâyesinde, okuyucunun deneyim alanına yakınlaşmak için modern dönemin tanınmış bir dekor bulunması gerektiğine inanıyordu. Ayrıca onun hayalet öyküsü olgusu, bu hikâyelerde uyandırılması gereken duygu korku olduğundan, iyiliğin tam tersine fevkalade kötücül olmalıdır. Ve nihayet, ikna edici olmaktan uzaklaşan bir ukalalık içinde boğulmaya sürükleyebilecek şekilde "okültizmin" teknik diline veya ilmine kayma cazibesinden kaçınılmalıdır.

Dediklerini aynı zamanda uygulayan Dr. James, temalarını hafif ve çoğunlukla konuşma biçiminde ele alır. Günlük olayların yanılsamalarını yaratarak anormal olgularını temkinli ve aşama aşama takdim eder, her birinde sade ve sıradan ayrıntı dokunuşlarıyla rahatlatır ve bazen bir iki antika bilgi sunuşuyla çeşnilendirir. Hâlihazırdaki tuhaflık ve birikimsel gelenek arasındaki ölçü ilişkisinin bilincinde olarak, olayları için genellikle uzak tarihten faydalanır, mevcut beceri, ikna yeteneği, tarihi söyleyiş tarzı ve renklendirmeleriyle beraber derin tarih bilgisini ustaca buluşturur. Bir James hikâyesinde, yazarın uzmanlık alanı olan asırlık katedrallere aşinalığını yaptığı tasvirlerde favori sahneler olarak bulabiliriz.

İnce esprili süslemeleri ile canlı betimleme ve kişileştirme örneklemeleriyle, başka sanatçıların elinde aynı şartlarda bir bozulma beklenebilecekken, Dr. James'in hünerli ellerinde genel etkinin bozulmanın aksine yükseldiği görülür. Yeni bir hayalet türü buluşu yaparken, soluk ve heybetli hayaletlerin dolaştığı basmakalıp alışılarmış Gotik geleneğinden kayda değer bir şekilde ayrılır, genellikle görme duyusuna hitap eden, görülmelerinden önce dokunulan ortalama James hayaletleri miskin, cehennem karası, yalın, cüce ve tüylüdür. Bazen bu hayaletler, örümcek gibi gözleri veya nevresim takımına dönüşerek buruşuk bir çamaşır olarak yüzünü gösterecek şekilde daha da alışılmadık bir niteliğe sahip olabilir. İnsani duygu ve hisleri hakkın-

da bilimsel bilgi ve kabiliyetiyle Dr. James, okuyucularına en iyi sonuçları verebilmeyi temin etmek için ifade, imgeleme ve ince imalar arasında şahane bir bölüşüm ortaya koyar. Yazar, atmosferden daha çok olay ve diziliş konusunda ustalaşmıştır ve duygulara doğrudan değil genellikle akıl yoluyla ulaşır. Elbette, zirvelere süratle erişemediğiniz bu yöntemin faydaları yanında bazı dezavantajları da vardır, birçok okur Machen gibi yazarların söz ve sahneleri oluşturma konusunda dikkatli yaklaşıtları kusursuz atmosferik gerilimini özleyecektir. Ancak öykülerinin sadece birkaçı tekdüzelik eleştirisine konu olabilir. Anormal olayların genellikle usta bir sıralamayla seri şekilde açılması arzu edilen birikimli korku etkisinin üretilmesi konusunda fazlasıyla yeterli gelir.

Dr. James'in kısa öyküleri, sırasıyla *Ghost Stories of an Antiquary*, *More Ghost Stories*, *A Thin Ghost and Others* ve *A Warning to the Curious* isimlerini taşıyan dört küçük koleksiyonda yer alır. Ayrıca, hayalet sezdirimleri bulunan fantastik çocuk kurgu türünde, *The Five Jars* adlı hoş bir eseri de bulunmaktadır. Bu zengin materyalin ortasında favori ya da özellikle tipik bir öykü seçmek zordur, ancak her okur kendi mizacının belirleyeceği tercihlere sahip olacaktır.

Count Magnus (Kont Magnus), endişe ve ima yaratımı konusunda hakiki bir "Golconda" (vampirler için bir nevi nirvana mertebesi) makamı oluşturmıştır. Wraxall, bir kitabı için materyal temin etmek üzere geçici bir süreyle 19. yüzyılın ortalarında İsveç'te kalan bir İngiliz gezginidir. Raback köyü yakınlarındaki eski De La Gardie ailesine ilgi duyarak kütüklerini inceler ve hâlihazırdaki malikânenin ustası, hakkında tuhaf ve korkunç şeyler fısıldanan Kont Magnus ismi özellikle dikkatini çeker. On yedinci yüzyılın başlarında yaşayan Kont, arazisine izinsiz girenler ve ödemelerinde ihmalkâr davranan kiracılarına karşı sert davranışlarıyla meşhur olmuş gaddar bir mülk sahibidir. Kilisenin yanına inşa ettirdiği mozalesine gömülürken bile karanlık söylentileri fısıldaşılacak kadar zalim cezalandırmalarıyla dillere düşmüştü. Ölümünden yaklaşık bir asır sonra bir gece onun korusunda avlanan iki köylü vakasında da böyle bir

durum olmuştur. Kont Magnus'un mezarının yakınında doğal olmayan bir kahkahalar ve büyük kapının çarpma sesleri eşliğinde koruluklardan uğursuz çılgınlıklar duyulmuştur. Ertesi sabah papaz, biri akli dengesini yitirmiş, diğeri ise yüzünün etleri kemiklerinden çekilerek öldürülmüş halde iki erkek şahıs bulur.

Wraxall tüm bu hikâyeleri duyar ve Kont'un bir zamanlar Filistin'deki Korazin'e yaptığı bir Kara Hac yolculuğu üzerinde durmaya başlar. Bu şehir, Lordumuz tarafından Kutsal Kitap'ta lanetlenen ve eski papazların Mesih düşmanı bir kişinin doğacağını söyledikleri bir yerdir. Kimsenin Kont'a, Kara Haccında ne yaptığını ima etmeye veya yanında yoldaş olarak getirdiği tuhaf varlığın ya da şeyin in mi cin mi olduğunu sormaya cesareti yoktur. Bu arada Wraxall'da, Kont Magnus'un anıt mezarını keşfetme isteği uyanmıştır ve bir diyakoz⁴⁵ eşliğinde girebilmek için gerekli izinleri alır. Birkaç anıt ve üç bakır lahit bulur, bunlardan üzerine şeritler halinde uğursuz bir geziye ait bazı sahneler kazınarak işlenmiş olanı Kont'a aittir. Bu sahnede çılgın bir adam yanında, arkasından şeytan balığı dokunaçları olan, yakınlardaki bir tepelik üzerindeki uzun, pelerinli bir adam tarafından yönlendirilen örtülü ve bodur figür ile birlikte ormana açılması resmedilmiştir. Lahit üzerinde, birisi zemini açmak için yerde bulunan üç masif çelik asma kilit vardır. Aklına önceki gün anıt mezarın yanından geçerken duyduğu metalik ses gelir ve Kont Magnus'u görmek için bir istek duyar.

Anahtarın da eli altında olmasıyla hayranlığına yenik düşer ve anıt mezara yalnız olarak ikinci ziyaretinde bir kilidin daha açılmış olduğunu görür. Ertesi ve Raback'taki son gününde çoktan ölmüş Kont'a elveda demek üzere yine tek başına bir ziyarette bulunur. Bir kez daha defnedilmiş asilzadeyi görmek için tuhaf bir tılsıma yenik düşer ve bu sefer lahitlerden sadece birinde kilit kaldığına endişe içinde şahit olur. Baktığı esnada son kilit de gürültüyle düşer ve gıcırdayan menteşelerden sesler çıkmaya başlar. Tuhaf kapak yavaş yavaş yükselmeye başlar ve Wraxall anıt mezarın kapısını bile kilitlemeden panik içinde kaçır.

45 Yardımcı papaz

İngiltere'ye dönüşü sırasında gezgin önceki aşamalarda kullandığı kanal teknesindeki diğer yolculardan garip bir şekilde rahatsız olur. İzlenme ve takip edilme hisleri içerisinde pelerinli figürlerden korkmaya başlar. Saydığı yirmi sekiz kişiden yalnızca yirmi altı kişi yemekte görülmüş, kayıp kişi de her zaman yanında bodur bir figür olan uzun boylu bir adam çıkmıştır. Harwich'teki su yolculuğunu tamamlayan Wraxall, kapalı bir binek arabasıyla fena bir kaza geçirirken kavşakta gizlenmiş pelerinli iki figür görmüştür. Sonra, küçük bir köydeki bir eve girip vaktini çılgınca notlar almakla geçirir. İkinci sabah ölü bulunmuştur, soruşturmayı yürüten yedi jüri üyesi cesedi görmeleri üzerine ölü bulunur. Kaldığı eve bir daha kimseler giremez ve yarım asır sonra yıkıldığında eski bir dolap içindeki el yazmaları bulunur.

The Treasure of Abbot Thomas adlı öyküde, bir İngiliz bazı Rönesans tarzı boyanmış pencerelerdeki bir sırrı keşfederek, bir Alman manastırının avlusundaki bir kuyunun yaralarına denk düşen bir oyukta asırlık bir altın defnesi keşfeder. Ancak hazineyi oraya yerleştiren kurnaz kişi, bu hazineye bir koruyucu koymuştur, kuyunun karanlıkları içinden kollar çıkarak defnecinin boğazına sarılır, adam arayışına son verir ve mekâna bir papaz çağrılır. Bu keşfinden sonraki her gece, otel odasının önünde gizlice duran bir varlık hissi duyar ve küf kokusu alır. Papazlardan biri kuyunun içindeki oyuğun ağzını bir taş ile kapatırken eski Başrahip Thomas'ın altınını korumakla görevli bir karanlık nesne gelir. Çalışmalarını tamamlarken papaz kuyunun başını merakla kazan bir kara kurbağası görür, kuyunun başında Latince "Depositum Custodi - Emaneti Koruyun" yazar.

Eski bir başrahibin hırslı halefi tarafından gizlice ve sinsice öldürülmesi sırrını korumakla görevli grotesk tarzda işlenmiş bir gravürün garip bir şekilde canlanışını konu alan *The Stalls of Barchester Cathedral* öyküsü James'in dikkat çeken eserleri arasında yer alır: *Oh, Whistle, and I'll Come to You* eserinde bir Orta Çağ kilise harabesinde bulunan bir metal düdüğün uyardığı korkular anlatılır. *An Episode of Cathedral History* eserinde ise bir minberin sökülmesi esnasında arkasında gizlenmiş

bir şeytanın sebep olduğu panik ve yaydığı veba anlatılır. Dr. James, en şok edici tarzıyla uyandırdığı korku ve uğursuzluklarıyla karanlık semtinde çok az yaratıcı ustanın du-rabileceği kimseler arasında yerini kati olarak almıştır.

Gelecekle ilgili spekülasyonlardan zevk alanlar için de doğaüstü korku öyküleri ilgi çekici bir alan olabilir. Hantal gerçekçilik, kinik tavırlar ve büyük bir hayal kırıklıkları dalgası ile mücadele edilmiş olsa da “okülistler” ve kökten dincilerin materyalist keşifleri karşısında ve modern bilimin bize atomlar arası kimyayı, ilerleyen astrofiziği, izafiyet teorilerini, biyoloji ve insan düşüncesi üzerindeki araştırmalarını sunmasıyla zayıflayan tepkileriyle gelişen paralel bir mistisizm dalgası ile cesaret kazanılmıştır. Şu anda, yüreklendiren güçlerin biraz daha avantaj sahibi olduğu görülüyor, zira bundan otuz sene öncesinde tuhaf yazıları zeki ve kendinden çok emin doksanların taşlı zeminlerine düşen Arthur Machen’in en iyi çalışmalarına artık tartışmasız şekilde daha samimi bir ilgi gösterilmektedir. Kendi zamanında neredeyse hiç bilinmeyen Ambrose Bierce, şimdi geniş bir takdir görmeye başlamıştır.

Bununla birlikte, ürkütücü mutasyonlar her iki yönde de araştırılmamalıdır. Her durumda, yaklaşık eğilim dengesi var olmaya devam edecek ve tekniğin daha incelenmesini haklı olarak bekleyebilecekken, hayaletlerin yazındaki genel konunun değişeceğini düşünmek için bir nedenimiz bulunmamaktadır. İnsan ifade sanatının köklü ama dar bir dalıdır. Ama bu yazın, anlayışları keskin olanlar başta olmak üzere, kısıtlı hedef kitlesine her zaman ulaşacaktır. Hayal veya korku, yarının evrensel başyapıtları hangisiyle işlenmiş olursa olsun, göreceleri kabulü başka taraftar duygulara değil üstün bir ustalığa borçlu olacaktır. Karanlık temaları pozitif bir handikap olarak kim ilan edebilir? Muhteşem güzelliğiyle parlayan *The Cup of the Ptolemies* oniksten oyularak yapılmıştır.

**“İnsanlığın en eski ve en güçlü duygusu korkudur,
en eski ve en büyük korku da bilinmeyenin
korkusudur.”
H. P. Lovecraft**

**Ann Radcliffe, E. F. Benson, Edgar Allan Poe,
Horace Walpole, Lord Dunsany, William
Beckford ve diğerleri**

Lovecraft, tekinsiz öykünün tarihini “ilkel” insanlığın bu konudaki düşüncelerden gotik roman çağına, Poe'ya ve bazı çağdaşlarının bu alandaki eserlerine kadar hem tanımlar hem inceler. (H.P. Lovecraft, Delilik Dağlarının İçinde, W. Scott Poole, Alfa)

Anlatılan Senin Yolculuğun...

www.laputakitap.com
 twitter.com/laputakitap
 facebook.com/laputakitap
 www.unitasdagitim.com

ISBN 978-605-68024-1-6

12 TL

